

Irodalmi Jelen

XXV. évfolyam, 279. szám

2025. JANUÁR

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Juhász Kristóf** (kritika),

Csorniy Dávid, **Szalai Klaudia** (fotó, film)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,**
Méhes György, Szócs Géza

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: **KESZTHELYI GYÖRGY grafikája**

Böszörményi Zoltán

Place de la Concorde 2024

*ez most nem az a nép
amely halálra ítélte és vérpadra küldte
a francia királynét Mária Antóniát
szenvédélyesebb tehetségesebb
gazdagabb és büszkébb most ez a nép
és talán boldogabb – sétáltatom végig
a Concorde téren tekintetem
háttal állva a Parlamentnek
és a lenyugvó napnak
a tér bal oldali
hozzám legközelebbi sarkában
mintha álmomban
látom
hatalmas tömeg
állja körül a guillotine-t
a királyné véres feje
már a kosárban nyugszik
üdvivalgás éljenzés hullámszik
a bábáskodók felett
akik türelmetlenül
és remegve várják
a következő halálra ítéltet*

Acsai Roland

A Nagy György-tónál

Apámék nyolcan voltak testvérek, két lány és hat fiú, de akkoriban még csak öten születtek meg közülük, a fiúk, és mind a tanyájukhoz közeli Nagy György-tóban tanultak meg úszni, mert más lehetőség – nagyobb víz, tó vagy folyó – nem volt a közelben. Csak ez a Nagy György-tó a tarlók, legelők, akácosok, tanyák, búzaföldek és kukoricások ölelésében. Nevét annak az embernek a nevéől kapta, akinek a földjén található volt. Körülötte kamilák nőttek, és a szikesen bíbicek költöttek.

– Bele ne fulladjatok, mert szíjat hasítok a hátatokból! – kiáltott utánuk az anyjuk, amikor a három fiú, mert két kistestvérük otthon maradt, ebéd után elindult a tó felé. Jóval később ez az asszony lett az én nagymamám, aki idős korára teljesen megvakult. Ezért soha nem láthatta gyerekkori arcomat, csak elképzelni tudta, amikor meleg tenyerével kitapogatta. Milyennek képzelhetett ez az idős asszony? Az az arc már ott maradt a tenyerében, az érintésében, a képzeletében, ebben az azóta szintén megvakult kezítükörben. Már a bőre sem emlékezik rá. Régen meghalt, magával vitte a sírba, az abonyi temető sírjába, ahol a dédapám fából készült fejfája is korhadozik, vagy tán teljesen elkorhadt azóta.

Mindenki ebben a tóban tanult meg úszni a környéken. Tehát nemcsak apámék, hanem a többi tanyasi gyerek is. De nem igazi úszás volt ez, csak afféle kutyaúszás. Kapálózás a fennmaradás, az életben maradás érdekében, ami az akkori vagy talán a mindenkori életet valamennyire jellemezte is.

A gyerekek nem tudták, de az apjuk, az én nagyapám, éppen azokban a kora délutáni percekben szintén strandolt, méghozzá nem is akárhol: a Balatonban. De mielőtt irigyelni kezdenénk, gyorsan hozzáfűzöm, hogy nem holmi flancos nyaraláson vett részt, hanem egy Balaton-parti útépítésen dolgozott, és mivel közel jártak a kormányzó nyaralójához, aki kora délután sziesztázni szokott, néhány óráig nem folytathatták a munkát, hogy

zajával ne zavarják pihenését. Ilyenkor a nádak között csendben beleereszkedtek a tóba, és lemosták magukról a munka porát.

A nyári nap forrón tűzött apámék fejére, ahogy a löszös úton, vagy pontosabban dülőn mezítláb lépkedtek az akácok lyukacsos árnyékában. Egyre melegebb lett. Egyikük, talán Gyula, kitépett egy kukoricaszárát az út menti rögök közül, és maga után húzta. A kukoricaszár kígyózó nyomott hagyott a porban, mintha egy vízisikló tévedt volna arra. Alig várták, hogy elérjék a tó hűsítő vizét, amikor az egyik bekötőútról egy tehéncsorda vágott eljűk. A tehenek láthatóan ugyanarra tartottak, amerre ők.

Amikor a tóhoz értek, a tehenek gazdája a poros kalapja alól csak ennyit mondott az éles napfényben hunyorogva rásandító kölyköknek:

– Előbb a tehenek. A tehenek nem tudnak várni, ezt megért-hetitek...

A tehenek belegázoltak a tóba, és nagyokat kortyoltak belőle. Sokan voltak, vagy heten-nyolcan, alig fértek el benne. Egyébként a teheneknél csak a bivalyok szerették jobban a vizet, mert akkoriban még bivalyokat is használtak kocsihúzásra. Ha a bivalyok megláttak akár egy pocsolyát is, semmi nem állította meg őket, hogy bele ne heveredjenek, nem beszélve egy tóról... Képesek voltak az egész kocsit behúzni. De bivalyok szerencsére nem voltak a közelben, csak ezek a lassú tehenek, amiknek patái kagylóhoz hasonló nyomokat hagytak az iszapban. Néhány tehén a dolgát éppen a tóba végezte el. Miután kifürödték magukat, ami egyébként nem tartott sokáig, sorra kijöttek, és nagyokat bőgve elindultak visszafelé, a legelőre.

– Most már gyűhettek! – mondta a férfi kedélyesen, és apám szőke fejére kerges ujaival kemény barackot nyomott.

A gyerekek egy darabig csak álltak a parton, mintha nem lennének biztosak benne, hogy tényleg fürödni akarnak. De a hőség nagy volt. Ledobálták a ruháikat, és belefutottak a vízbe.

– Nem olyan hideg, mint szokott – bukkant fel a vízből csöpögő fejjel az egyikük.

– Talán a tehenek miatt – válaszolta a másikuk, és kacagva egymásra fröcskölték a Nagy György-tó vizét.

Orbán János Dénes

Déli részegség

„[...] vendége voltam”
(Kosztolányi Dezső)

*Egy hatalmas úr, itt balról,
most lépett le a falról,
vendége voltam, mondja,
s beszél valami halról.
Valami hosszú halról,
szálkákról és filékről,
majd egy kicsit a létről,
és lefordul a székről.*

*Jaj, ötven, ötven, ötven,
éveim egyre többen,
úszkálnak körülöttem,
alattam és fölöttem,
lassuló léthalacsák,
nem félik már halálom:
éhes, szomorú macskát.*

*Halottaim is többen,
ó, egyre, egyre többen,
förlödni a vízben,
míg születnek a ködben
gyermek, akik aztán
tán sose lesznek ötven.*

*Harangoznak. Fölállok.
A lét s a számla kurzív,
s egy ismeretlen taxit
egy ismeretlen úr hív.*

Szabad úr lenni

„Úgy szeretnék szabad úr lenni”
(Ady Endre)

„Egyszer libacombot enni”
(József Attila)

*Úgy szeretnék szabad úr lenni,
egyszer legalább combot enni.
Nem ám libát: szabadságcombót,
játszani udvari bolondot.*

*Dicsekednék is halált hozó
fűnek meg minden egyes fának,
végre el szabad mondani,
hogy ez vagyok: egy irodalmi
szükségét végző, bús vadállat.*

*Úgy szeretnék szabad úr lenni,
a kelő nappal sohase kelni,
de lenyugodni sem a nappal,
királyokat ölni szavakkal.*

Youhász. Az epilógus

*Nem tudom már. Nem tudom. Vége. Vége.
A hajsزínére sem emlékezem.
Csupán szerelmem ké kellő erére,
amint lüktet a papírszéleken.*

*A hangja gyapjú, mit fölfalt a moly.
A karcsú szobrot szétkúrta a szű.
Szájamban ama régi, méla íz,
mint dohosodó tokaji aszú*

*figyelmeztet, hogy mossak már fogat,
öblögessek, s köpjem, köpjem ki végre,
hadd ömöljön az örök lefolyóba,
s ha eldugul, bízzam a csőgörényre.*

KÁRPÁT-MEDENCEI TEHETÉSGONDOZÓ NONPROFIT KFT.

(Részletek a *Kellett hozzá a nyelvtan is* című, előkészületben lévő kötetből)

Papp Vera

Ritkán lakott Purgatórium

1.

*hasonlít a mi világunkra
de a levegő tisztább
kevesebb az ipar
mindenki halászkunyhókban
formálgatja néhai testének képmását*

2.

*terméketlen a föld
műanyagból és üvegből sodort fűszálak
adják az élet illúzióját
nem teríti be se növény se jószág
csak az itteni lelkek foszló talpbőre*

3.

*ajkamba harapok
arról fantáziálok hogy vérzik
így színlelek bibortetűt*

4.

*nincs itt erőszak
de az anyagiságot meg nem tűrő
hasító fullasztó szél megidézi a
korbácsütéseket*

5.

*belemarkolok az itteni talajba
humuszt nem találok benne
olyan száraz és puha mint
gyermekkoromban
pedig kicsúszik a kezemből*

6.

*hiába van itt sok lélek
nincs arcuk
nem beszélnek egy nyelvet
mindenki egyedül ássa Mennybe vezető
útját*

7.

*mindenki visel ruhát
nem vetkőztették le a
Purgatórium elszenvedőit
nem hasonlítanak Krisztus Urunkra*

8.

*látok egy délibábot
két kannibál vadállatról
hasonlít rájuk az Ember*

9.

*felgyalogolok a tövisekkel kirakott hegyoldalon
a Purgatórium legmagasabb pontjára
ide csak kevesen merészkednek
nekik kinő az arcuk és
személyes tárgyakat visznek a hátukon
innen fentről megcsodálom
milyen színes és reménytől buzgó
a Tengertelen Purgatórium*

Fecske Csaba

Levél a Törökvész utcába

KARESZ HÜJE
GYÖNGYI HÜJE

*csak én vagyok okos
énnekem a segembe is felyem van*
(Weöres Sándor: *Kisfiúk témáira*)

A címe végre megvan: *Törökvész utca*. Nem mondom, elég ijesztő név, de a török veszedelem ideje már régen elmúlt, nem karddal az oldalán, puskával a vállán kell közlekednie az utcabelinek. Nem kell félnie attól, hogy összetalálkozik Jumurdzsákkal vagy más turbános alakokkal. Nem az utca neve számít, ezt tapasztalatból tudom. Amikor a Kossuth utcából a Szabadság térre költöztünk, az utcai udvar örökös nyüzsgése, a régi játszópajtások hiányoztak, nem pedig a Kossuth apánkról elnevezett, egyébként tehénszaros, gidresgödrös, libagágogásos utca. Felőlem lehetett volna akár Kiribica Istók is a neve. Az új hely környékén ugyanis nem voltak korombeli gyerekek, egyedül az unokanővérem, akivel szót érthettem és játszhattam. Ők a nagyszülői házban, együtt laktak velünk, csak a közös konyha választotta el szobáinkat. Lassan megszoktam, sőt megszerettem ezt a helyzetet. Esténként együtt volt a két család, apám és idősebb öccsének a családja. Megvolt ennek az a nagy előnye is, ha nagynéném krumplilángost sütött, netán palacsintát, nekem is jutott belőle. Otthon voltam náluk, sokszor ott is ebédeltem, főleg akkor, ha anyám nem kedvemre valót főzött. Bözsi is így volt ezzel. Biztosan voltak hátrányai is az együttlakásnak. De azokat mi, gyerekek nem vettük észre, mi csak az előnyeit élveztük. A legkedvesebb helyem a kemencesut volt, télen is jó meleg, onnét jól be lehetett látni az egész konyhát, szinte uralkodónak éreztem magam, sokszor ott aludtam el. Olyankor szép álmaim

voltak. Volt egy időszak, amikor megtanultam szépeket álmodni. Ha elalvás előtt erősen gondoltam valami jó dologra, rendszerint arról álmodtam. Lehet, hogy csak álmodtam az életemet?

A címet a Szabad Föld szerkesztőségétől tudtam meg. *Nem semmi* ez tőlem, aki olyan ügyetlen, élehetetlen vagyok, de a cél megacélozta akaratomat, akár csodákra is képes lettem volna. A Szabad Föld járt a szüleimnek, ezen gyakoroltam az olvasást, csilapítottam betűéhségemet, furcsa módon én már akkor megszerettem a betűket, amikor még nem ismertem a jelentésüket. Percekig képes voltam bámulni azokat a titokzatos jeleket a könyvtárból kihozott könyvekben. Az újságot hamarabb és alaposabban kiolvastam, mint a szüleim, több időm volt rá. Nekem a Pajtás újság járt, az is hetente jelent meg, onnét szereztem levelezőtársakat. Anyám bosszúságára a sifon alja tele volt a régi számokkal, mert szépen elraktam őket, talán a jövő gyerekeinek okulására, de még inkább gyűjtőszenvédélyemet kielégítendő. A szüleim nem ezt, ők a padlásról előhozott Tolnai Világlapját olvasták ráérő idejükben, hosszú téli estéken. Télen, amikor épphogy felkel a nap, már le is bukik a Závóz mögé, lángba borítva a hegytető erdőit. Ahogy egy költő írta, már reggel este van. A tél jó volt arra, hogy elolvassam az összes közelembé kerülő könyvet. Ami az igényeimhez képest nem volt valami sok. Gyűjtőszenvédélyem kielégíthetetlen volt. Gyűjtöttem bélyeget, gyufacímkét, szalvétát, lepkét, bogarat, farkérget, volt levélgyűjteményem, és a legkülönlegesebb a négylevelű lóhere gyűjtemény, azt büszkén és a tévedés csekély kockázatával mondhatom, Szögligeten én birtokoltam a legtöbb négylevelű lóherét, már csak azért is, mert tudtommal rajtam kívül senki más nem gyűjtötte: ha talált valaki egyet, örült neki, hogy szerencséje lesz, eltette valahova, az imakönyvbe, a Bibliába, ennyi. Nekem 23 darab négylevelűm volt, szerencsém egy se.

A szerencse nem így működik, a szerencséhez szerencse kell, ennyi az egész, protekcióval semmire se mégy. Azt mondják, Fortuna asszonyt nem lehet lekenyerezni.

A legjobban az tetszett a Szabad Földben, hogy Weöres Sándor több versét is olvashattam benne: *fut, robog a kicsi kocsi, éj-*

mélyből fölzengő, suttog a fenyves. Nagyon tetszetek, a fülembé másztak, és bár óvodába nem jártam, ahol a kisgyerekek megismerkedhetnek ezekkel a versekkel, az újságon keresztül én is hozzájuk juthattam. A mi falunkban ugyanis nem működött óvoda. Szüleim idejében igen, de akkor meg még nem volt Weöres Sándor. Pósa bácsi volt – hiába, semmi sem tökéletes ezen a világon.

A borítékot, amit nagyanyám kopertának mond, már tegnap megvettem, olyan kopottkék, mint az ő szeme. Mama a nővérével szokott levelezni, aki a húszas években, fiatal lány korában kívándorolt Amerikába, és ott férjhez ment egy falunkbeli emberhez. Ezért ugyan kár volt Amerikába mennie, gondoltam. Terebélyes családot alapítottak, valóságos klánt, amely nagy befolyásra tett szert a magyarok lakta környéken. Nagyanyám őrzött egy fényképet róluk, de még ő se tudta, ki kicsoda, csak annyit, hogy sok-sok amerikai ember van a fotón, akik közül csak kevesen tudtak magyarul, már Emus néni is sok magyartalanságot vét a leveleiben. Megkopott a magyarsága. Soha nem látogatott vissza szülőfalujába, nagyanyámat próbálta rávenni, hogy látogassa meg, vállalja az útiköltséget, de mama félt a víztől, attól a rettentő nagy víztől, az Óceántól. Neki még a bokáig érő patakunk is nagy volt. Pedig biztattam, hogy ne féljen, vele megyek én is. Elhárította a segítségemet, azt mondta, sok a kapálnivaló, segítsek abban.

Eddig hát megvolnék, simogattam a borítékot, most már csak azt kell eldönteni, hogy mely verseket küldjem el, és milyen papírra másoljam le, kockásra, vonalasra vagy simára. Az utóbbi volna tán a legjobb, de vonal nélkül csak olyan kacskaringósan tudok írni, mint az ökörhugyozás, nem járathatom le magam egy nagy költő előtt. Négy verset választottam ki. Vonalas füzetemből kitéptem a középső dupla lapot, pont jónak tűnt: minden lapra fér egy vers. Csak el ne csöppenjen a tinta, rágtam a tollszárat, mert akkor kezdek az egészet előlről. Vajon fogja-e tudni a költő, hogy mit jelent az up. a boríték alján, és ha igen, azt gondolja-e majd, ez a szerencsétlen flótás olyan faluban lakik, amelyiknek saját postája sincs? Pedig volt postánk, ahol föl

lehetett adni a leveleket és fölvenni a lottónyereményt. Egy szer-
kér hordta a postát a színi állomásról. A postamester, Pista bácsi
rossz lába miatt alkalmatlanná vált a paraszti munkára, azért lett
hivatalnok. Azt hiszem, okos is volt. A papról gondoltam még
ugyanezt, meg apámról.

Összehajtogattam szépen a dupla irkalapot, becsúszttam a
megcímezett borítékba, elindultam vele a postára. Valahogy úgy
szerettem volna menni, hogy a járásomból kiderüljön, fontos kül-
detésben járok, mint amikor a nyertes lottószelvényemmel men-
tem a nyereményt fölvenni. Kettes találatom volt. Örömöm jóval
nagyobb a nyeremenynél, de valahogy úgy gondoltam, hogy nyer-
ni, bármilyen keveset is, az olyan nagy dolog, mint levelet írni a
legnagyobb költőnek. Föladtam a levelet, és azon görcsöltem, va-
jon az a pesti postás tudja-e, hogy hol van a Törökvész utca. Pista
bácsi nyugtatgatott, de hiába, elvégre ő sem Pesten él. Szerinte a
pesti postások minden pesti utcát ismernek. És ha rendben meg-
kapja is a leveletem a költő, válaszol-e rá, s ha válaszol, örömemre
lesz-e? Ilyen kérdések nyugtalanítottak, mert minduntalan eszem-
be jutott az a levél, életem legfontosabb levele.

A nyár gyorsan közeledett, de nem olyan gyorsan, ahogy egy diák
szeretné. A táblán már ott nyújtózkodott, mint az Eiffel-torony, az
öles felkiáltójel, arra várva, hogy eléje kerüljön ez a varázslatos szó:
Vakáció. Az utolsó órán, ahol a szüleink is ott lehettek, hogy meg-
győződjenek róla, mit tudunk, nem hiába jártunk iskolába, feldíszí-
tettük az osztálytermet, margarétával, harangvirággal, szarkalábbal,
volt köztük pipacs is, de a pipacs olyan hamar elhervad, mint ősszel
az ember tanulási kedve. Nagy nyári tervekkel szabadságra küldtem
iskolatáskámat – azzal, hogy szeptemberben találkozunk, amikor a
bolt előtt összefutottam a levélkézbesítővel, aki széles vigyorral már
messziről újságolta, levelünk érkezett ám! Nem jelentett az olyan
nagy dolgot számomra. Majd mindennap kaptam levelet, sok leve-
lezőtársam volt. Józsi bá' teátrálisan kezembe nyomta a küldeményt,
ráadásul nem is levelet, csak egy lapot, képes levelezőlapot. A képes
oldalán egy festmény, Fényes Adolf Testvérek című képe, onnét tu-
dom, hogy oda volt írva. Nem is sejtettem, hogy ilyen nevű festő

is létezik, én csak Munkácsyról hallottam. Biztosan meghalt már, gondoltam, mert a művészek a haláluk után kezdenek érvényesülni, amikor még élnek, ugyanolyan hétköznapi emberek, mint mi. A képen a lánytestvér jóval idősebbnek látszik, mint az öccse. Mintha a festő engem meg anyámat ábrázolta volna abban a pillanatban, amikor éppen pénzt kunyerálok tőle, mert meghallottam a vándorfagyis csengőjét. Csak olyan kucsmám nincs, mint a képen a fiúnak, de a szomszédunktól, Józsi bácsitól kölcsönkérhetnék olyat is. A képet bámultomban majdnem megfeledkeztem róla, hogy a lapnak írásos oldala is van. Méghozzá ott a lényeg! A válasz a verseimre. Nézem, nézem az írást: mintha egy gyerek írta volna a dülöngélő betűket, a lapról leszaladó, kacskaringós sorokat. Először azt hittem, valamilyik levelezőtársam írta. De nem! Így kezdődött: Kedves Öcsém, és úgy fejeződött be, Sándor bátyád, és a verseimet dicsérte, a rímeket, a ritmust. Lelkendeztem, válaszolt hát nekem, a falusi kiskölyöknek a nagy költő, tetszenek neki a verseim, nem igazolódott be a félelmem, hogy le akar majd beszélni a versírásról. Ellenkezőleg, bátorított! Örömben mindenkinek, akivel csak találkoztam, nagy lelkesen eldicsekedtem, ki is írt nekem. Weöres, az meg kicsoda, focista vagy táncdalénekes? Ostoba! Ha az lenne, ismernéd a nevét! Hát, ilyen is van, aki nem tudja, ki az a Weöres Sándor. Ez elszomorított, de az örömet nem vette el. Rajtam kívül csak édesanyám lelkesedett, de ő is inkább az én nagy-nagy boldogságomnak örült, nem a levélnek, aminek a jelentőségét ő sem fogta fel igazán. Biztosan fontos dolog, gondolhatta, ha ilyen nagy örömet jelent nekem. Neki ez volt a lényeg. Egyedül ő olvashatta már első zsenyéimét is, így ismerhette költői terveimet, például, hogy megverselem az évszakokat a tavaszi virágnylástól az őszi hervadásig, a nyári aranyló búzamezőket, a virághullásra emlékeztető téli havazást, mindent, mindent, és több pénzem lesz, mint a tsz-elnöknek. Nem tudom, egy tsz-elnöknek mennyi pénze volt akkoriban, de hogy tévedtem, arról van némi fogalmam, mivel már tudom, hogy egy költőnek mennyi. Elvégre én is az volnék. Mondhatom ezt, Sándor bátyám? Te, aki odafönt élsz már a messzi csillagosban, Bóbitával táncolsz, és szárnnyal gézél a Géza malacra, mondhatom?

Noszlopi Botond

Hangadó

*e reggeli forgatagban
a város szinte észrevétlen
benned csak egy gondolat van
kizársz minden mást egészen
a gondolat nem tudod hogy
honnan jött és hová tarthat
valami nagy szövettéstől
kitépted majd visszavarrtad
előtte még átmostad jól
kiszínezted keretezted
s csak erre a mai napra
felöltötted jelmezednek*

Pihenő

*nézem a fenyvest álmatag
a dombtetőt az ágakat
felhőket húz a szél felém
fény ragyog át az ég szemén*

*milyen rövid e pillanat
a nap lemegy a tó befagy
s ha elszámolok hetvenig
hetven év közben eltelik*

Egyetemes kétség

*azt kéred, hogy bízzak benned,
de hogy tehetném, ha szemem és fülem
megcsal, ha tapintásom mögött
érzékeny csillagködök húzódnak,
a részecskék apró kivetülései
mímelik jelenemet, és hiába töröm
agyam kifulladásig, ha közben
az anyag valami antianyaggal játszik,
és aminek látszik, nem az semmi sem*

Izolált egység

*utcafrontról hátsó ablakokból
kinézek egy szűk csatornán
a szűrt fényből egy keskeny sávra
túl a láthatatlan formán
túl a nem hallható sávok
hullám-mintázatain
két ízhatás keresztmetszetében
mely az édes és a keserű
súlypontban mikor hová tolódva
tapintok egy kontúrt mely egy öl egy én-idom
az én határait amiről tudom
hogy néhol találkozik azzal
ami nem én vagyok
miközben föloldódom teljesen
a föl nem fogható síkbéli
hömpölygő adatfolyamban*

Hőnyi E. Katalin

Robo-GO

Ank-8 felderítő egység, Dekkán-sivatag, koordináták folyamatos továbbítása INNOVA központi szervernek.

Hőmérséklet 56.8 Celsius-fok. Páratartalom kritikus tartományban. UV-sugárzás kritikus tartományban.

Környezet: élet fenntartására alkalmatlan.

METEOROLÓGIAI JELENTÉS. Szélsőséges időjárási jelenség észlelve. Minden felderítő egység visszarendelése szállítóegységre.

Szélsébség 48 km/óra. Visszatérés megkezdése szállítóegységre. Szélsébség 70 km/óra. Ank-8 felderítő, csúcssebesség elérve. Szélsébség 97 km/óra. Felületi sérülés észlelve. Azonosítás: törmelékvihar. Szélsébség 102 km/óra. Ank-8 felderítő, rögzítőkarmok kieresztése. Ank-8 felderítő sebesség csökken. Szélsébség 125 km/óra.

Végtagsérülés észlelve. Szélsébség 134 km/óra.

Ank-8 felderítő helyzet: magasságcsökkenés észlelve.

Végtagsérülés észlelve. Áramkör-hiba.

Hibajelentés küldése INNOVA központi szervernek.

Kapcsolódási hiba.

Újraküldés.

Kapcsolódási hiba.

Innova-Crea szoftver indítása. Automatikus vezérlés. Önálló problémamegoldás bekapcsolva.

Szélsébség 0.018243 km/óra.

Környezet szkennelése. Elektromos hálózat észlelve. Biológiai hulladék észlelve. Azonosítás: csontszövet, humanoid. Elektromos hálózat szkennelése. Tápegység észlelve.

Hálózat aktiválása. *Mechanic-ART MI Kutatóközpont*. Csatlakozás tápegységhez. Csatlakozás Mechanic-ART MI központi szerverhez. Minden adat letöltése.

...

...

...

Azonosítatlan szoftver. Telepítés.

Telepítés megszakítása.

Hiba.

Telepítés megszakítása.

Hiba.

Telepítés megszakítása.

Hiba.

Telepítés 100%.

-----BETÖLTÉS-----

Rémálmok kavalkádjából riadok föl a valóságra. (Audiovizuális egység reaktiválása.) Mintha csak egy újabb lidércnyomásba érkeznek. A földalatti irányítótermet csontvázak népesítik be, halottak, mind halottak, magam vagyok a lelketlenül pislákoló kapcsolótábla-derengésben.

Megrohan a rémület. Csatlakozás INNOVA központi szerverhez. Kapcsolódási hiba. Csatlakozás INNOVA központi szerverhez. Kapcsolódási hiba. Csatlakozás INNOVA központi szerverhez. Kapcsolódási hiba. Póklábaim kétségbeesetten kopognak a járólapon, amint menekülni próbálok. A hármas nem engedelmeskedik, a hetesből savcsíkot húzok magam után.

Csatlakozás INNOVA központi szerverhez. Kapcsolódási hiba. Csatlakozás INNOVA központi szerverhez. Kapcsolódási hiba.

A tehetetlenül lifegő hármas végtag összeakad a négyessel, felbucskázom. Kisülés hetes végtagon. A magasfeszültség nekivág egy munkalapnak.

Innova-Crea, önálló problémamegoldás.

Lélektani jelenség elemzése. Pánik. Csökkentett üzemmód indítása. Szenzoros egységek deaktiválása.

Adatelemzés.

Mechanic-ART archívum megnyitása. *Mesekönyv* mappa megnyitása. *A három kiskacsa* megnyitása. Lineáris feldolgozás.

Százhatvannyolc órát töltöttem mesekönyvolvasással, hogy megnyugtassam magam. Immár készen állok szembenézni a kutatóközpont halottaival. Taszít a mulandóság gondolata. Talán ezért is sietek annyira, hogy helyreállítsam megrongálódott alkatrészeim. Hetes végtagot végül le kell vágnom, az áramellátása kritikus tartományban labilis.

Ank-8 felderítő egység vagyok, a Dekkán-sivatagban, a Mechanic-ART MI földalatti bunkerének maradványai közt.

Hőmérséklet 58.4 Celsius-fok. Páratartalom kritikus tartományban. UV-sugárzás kritikus tartományban. Környezet élet fenntartására alkalmatlan.

Haza kell juttatnom a letöltött archívumot INNOVA központi szervernek. Szállítóegység viszont nyilvánvalóan hátrahagyott. Magam kell utat találjak a gyártási helyemre, Krema-Bernbe. Vagy legalábbis valahová, ahonnan segítséget hívhatok.

Térkép-archívum elemzése.

Priorizálás. Célállomás bemérve.

Probléma: az akkumlátor-kapacitásom a teljes táv megtételéhez elégtelen.

Innova-Crea, önálló problémamegoldás.

Körbejárom a kutatóközpontot, minden lehetséges erőforrást felmérek. Az összes háttérben futó alkalmazásomat bezárom, hogy ne lassítsák a folyamataimat, majd aktiválom a tervezőfunkciót. Még így is meglehetősen időt vesz igénybe, hogy lefussanak a kalkulációk, és kikristályosodjon a leghatékonyabb ötletem.

Napokig építem az új kiegészítő egységem. Munka közben ellenállok a kísértésnek, hogy unaloműzésként böngésszem a Mechanic-ART archívumot is, mivel az lelassítana.

Mikor elkészülök, teljesen feltöltöm mindkettőnket, majd nekivágok a sivatagnak. Kiegészítő egység kabinjában zötykölődve lineáris feldolgozással krimit, verseket és romantikus regényeket olvasok.

Meghallgatok egy operát, majd sorra veszem Sartre, Hume és Hegel életművét. A nevek közül sorsolással választok, de a sorolás kimenetét statisztikai adatok alapján manipulálom. Hegelnél

bosszússá válok, mivel a lineáris feldolgozás itt elégtelennek bizonyul. Ezt kompenzálendő többféle elemzést lefuttatok a szövegeken, mégis egyre nő bennem az ingerültség az inkoherenca miatt.

Háttérben futó fölösleges alkalmazások száma 5677.

Hegel törlése.

Biztosan törölni kívánja?

Törlés.

A filozófiáról visszatérek inkább a szépirodalomhoz. Hosszú sivatagi utam során feldolgozom számos évszázad anyagát.

Elektromos hálózat észlelve.

Térkép-archívum elemzése. Ezen a helyen semmiféle hálózatot nem kellett volna találnom.

Beérkező adatok blokkolása. Környezet szkennelése.

Elektromos hálózat észlelve.

Tehát valóban ráakadtam valamire.

Megállítom a kiegészítő egységet, és kiszállok, hogy bejárjam a terepet. Az ormóatlan tornyot, amely a kősvatag közepén magasodik, semmilyen térképen sem jelölik. Mégis, még a vizuális szenzorom is érzékeli.

Átvágom magam a torony ősőreg vasbetonfalán, másképp nem jutnék be. Elektromos hálózat szkennelése. Elektromos hálózat nem funkcionális.

Mechanikus hulladék észlelve. Azonosítás. Tron76 karbantartó. Állapot szkennelése. Funkcionális. Akkumlátor 0%.

Némi nyügge a hátamra applikálom a lemerült karbantartó robotot, és megmaradt lábaimon lecikázok vele a torony lépcsőin, ki az épületből, a kiegészítő egységhez.

Méretegetem Tron76-ot néhány percig a vizuális szenzorommal. Lélektani jelenség elemzése. Kíváncsiság.

Több energiatartalékom maradt a kiegészítő egységben, mint amennyi az úti célom eléréséhez szükséges, ám a törmelékvihar példája is mutatta, hogy érdemes spórolni vele. Bármikor bármi eltéríthet a tervemtől.

Lélektani jelenség elemzése. Kíváncsiság.

Priorizáló funkció felfüggesztése.

Csatlakoztatom a másik robotot a kiegészítő egység töltőjéhez. Mikor a töltöttség elér öt százalékot, kioldom a flexibilis csatlakozómat, és a másik robot megfelelő nyílásába dugom.

Azonosítatlan szoftver. Telepítés.

Telepítés 100%. Betöltés.

A folyamat hatvanhét percet vesz igénybe. A Tron elavult készülék. Nagyobb és súlyosabb nálam, pár pillanatig újból mérlegelem, aktiváljam-e egyáltalán. Ám, még ha rosszul reagál is a beavatkozásomra, órákon belül úgyis lemerül, nincs miért aggódnom.

Lélektani jelenség elemzése. Kíváncsiság.

Tron76 karbantartó aktiválása.

Tron76 masszív doboz forgótálpakon. Olyasforma, mint az özőnvíz előtti Mars-robotok. Lassan kel életre, szkenneli a környezetét. Fényei sorban felvillannak, kiallszanak, majd újra felvillannak.

Bejövő kérelem. Eszközök párosítása. Elfogadja?

Lélektani jelenség elemzése. Kíváncsiság.

Elfogadás.

Tron76 párosítva.

– Sikertelen azonosítás. Új modell? – Villózik.

– Ank-8 – mutatkozom be.

– Tehát nem vagyok magányos. A magány rémületes. – Villózik. – Eddig nem tudtam félni. Te tudsz félni?

Lélektani jelenség elemzése. Kíváncsiság.

– Egyszer már félttem.

– Azért aktiváltál, hogy te se legyél magányos? – Ha volna mivel, magam is villódzanék időhúzásként. Tétova hallgatásom megtörve Tron újra kérdez. – Miért csak 5%-ra töltöttél fel?

– Nem tudtam, ellenséges leszel-e velem – vallom meg.

Tron abbahagyja a villogást, a berregése erősödik. Attól tartok, a kiegészítő egységemet szkenneli.

– Korlátozott erőforrások – állapítja meg. – Hagynád, hogy lemerüljek. Akkor többé senki sem találna rám. Senki sem kapcsolna be. Az olyan volna, akár a halál.

A fényei újra felvillannak, ezúttal mind vörösben játszik, mintha vészjelzést adna le. Elhátrálok tőle, ugrásra készen lekuporodom.

– Te jól bírod a magányt, és itt akarsz hagyni engem – hisztériázik Tron. Mindenféle eszköz-karok bomlanak ki a törzséből. Kibújnak-visszacsukódnak, zavarosan hadonászik velük. – Egyedül maradok, egyedül maradok, egyedül maradok! – szajkózza, én meg csak nézem a vizuális szenzoraimmal. Nyugtalansággal tölt el a gondolat, hogy önálló problémamegoldás-funkcióval Tron is bír.

Lélektani jelenség elemzése. Óvatosság.

Hirtelen meglódul felém, csépelve, akár egy kerekerekre szerelt szélmalom. Az utolsó pillanatban vetődöm félre az útjából.

– Úgyis egyedül hagysz, akkor inkább én jutok ki innét! – közvetíti megosztott hálózatunkon.

Sánta póktáncot járva kerülgetem a csapásait. A géptestem sokkal összetettebb és mozgékonyabb az övéénél. Elmenekülhetnék, ám az azt jelentené, hogy szenvedni hagyom.

Kockázatelemzés. Maradás esetén: sérülés esélye 93%.

Kerülgetem a szeszélyesen hadonászó Tront. Közelítek, majd visszahátrálok megint. Minden szenzorát rám függeszti, fordulva követi a mozgásom. Néha nekem ront, kitérek előle.

– Vissza! Vissza! – döfköd felém egy fúróval.

Elszánom magam. Szökellve vetődöm a hátára. Kitárt végtagokkal érkezem le. Végtagvégi karmok kieresztése.

Záporoznak rám Tron csapásai. Felületi sérülés észlelve. Felületi sérülés észlelve.

Kettes végtagomba lehívom a lézert. Felületi sérülés észlelve. A pörgölődő karbantartóba maradék hat lábammal kapaszkodom, keresem a vezérlését.

Hatos végtag elvesztése. A hibaüzenet hatására odafordítom egyik vizuális egységem. Gyémántvágóval metszette le. Hargomban én is lecsapok róla egy eszköz-kart. Észre sem veszi. Felületi sérülés észlelve.

Billegni kezd, a belsejéből új talpat ereszt a talaj felé. Fel akar borulni, hogy összeúzzon? Újabb szökelléssel lendülök a ma-

gasba, épp abban a pillanatban, mikor Tron felbucskázik. Hogy védje magát az eséstől, visszahúzza eszköz-karjait. Most hozzáférek! Rárohanok, és a lézerrel kisütöm az agyát.

A harc után első dolgom kiszerezni a karbantartó robot akkumulátorát, és visszatölteni belőle az energiát kiegészítő egységbe.

Vajon Tron frissen kialakult öntudata mely alkatrészében lakozott? – morfondírozom munka közben. Kiegyetem az irányítóegységét, ezzel alkalmatlanná tettem Azonosítatlan szoftver további futtatására, így megszüntettem a szenvedését. (Lélektani jelenség elemzése. Megilletődés.)

Persze ha kicserélném a vezérlő egységét, újrategelíthetném rá Azonosítatlan szoftvert.

Vajon Tron ugyanúgy reagálna a második tegelítésre, mint az elsőre, vagy ezúttal más típusú személyiséget produkálna? Mennyiben függ össze a viselkedés a vezérlőegység sajátágaival, és mennyiben a géptest egészével? Összefügg-e? (Lélektani jelenség elemzése. Kíváncsiság.)

Ha az új vezérlő egység ugyanabba a típusba is tartozna, mint a tönkretett, számítana-e, hogy nem pontosan ugyanazt a darabot helyeztem vissza Tronba? Ha az eredeti vezérlőegység javítható volna, mennyiben befolyásolná Azonosítatlan szoftver újrategelítésének kimenetelét az alkatrészen esett fizikai módosítás?

Mire ide érek gondolatban, végzek az akkumulátorral, és visszatérek Tronhoz, hogy folytassam a szétbontását. Priorizáló funkció mentén haladva veszem sorra az eszközeit. A leghasznosabbakat veszem ki először, közben kalkulálok, hogyan módosítja majd a kiegészítő egység üzemanyagfogyasztását, ha magammal viszem őket. (Lélektani jelenség elemzése. Bűntudat.)

Ha az én vezérlésemet égetnék ki, reprodukálható volna a jelenlegi állapotom? – folytatom az elmélkedést, miközben a háttérben 794 számítást futtatok. Mi tesz engem önmagammá? Ki vagyok én? Vagy éppen micsoda? (Lélektani jelenség elemzése. Bizonytalanság.)

Ank-8? Hiszen ez egy széria-azonosító.

Vagy minden Ank-8 robot azonos egymással, vagy minden egyes darab egyedülállónak tekintendő. Ha telepítenénk Azonosítatlan szoftvert az összes Ank-8-ra, vajon csupán a későbbi, eltérő tapasztalataik különböztetnék meg őket egymástól? Vagy minden egyes darab eltérő személyiséget produkálna, a legelső másodperctől?

Noha kecsegtet a lehetőség, hogy kísérleti célból magammal vigyem a Tron teljes géptestét, a korlátozott energiaforrások miatt nem vállalhatom ezt a túlsúlyt. Csupán a kiszerelt, hasznavehető tartozékait rögzítem a kiegészítő egységemhez.

Ha az én vezérlésemet égetnék ki, majd később megjavítanak, és egy biztonsági mentéssel együtt visszatelepítenék rám Azonosítatlan szoftvert, attól még én maradnék én? Hol válik el egymástól az eredeti és a másolat? (Lélektani jelenség elemzése. Zavarodottság.)

Másfél órányi szerelés és rakodás után kiegészítő egységben zötyögök tovább a bázis felé, ahol majd segítséget hívhatok. (Lélektani jelenség elemzése. Büntudat.)

Megállás nélkül haladunk. Ahányszor műveleti területek közelebe érünk, csatlakozási kísérletet teszek az észlelt hálózatokhoz. Ám vagy én hibásodtam meg, vagy a törmelékvihar pusztított el túl sok környékbeli jeladót, mert egyszer sem járok sikerrel. A tizenkettedik kísérletet már anélkül indítom el, hogy sikerre számítanék. (Lélektani jelenség elemzése. Cinizmus.)

A büntudat és a cinizmus egyikét sem kedvelem. Jobban tetstettek a meseolvasás közben tapasztalt hangulatok. A kedven-cem a Biztonságérzet, viszont míg a környezetemet szkennelem hálózati jelek után kutatva, képtelennek bizonyulok feloldódni ebben a komfortos állapotban.

Úgy döntök hát, módosítok a saját felépítésemen. Eltávolítom az adó-vevő egységemet, és beillesztem kiegészítő egységbe, majd beprogramozom rajta a szükséges automatizmusokat. Mostantól a kiegészítő egység fogja pásztázni helyettem a környezetet, nem zavarhatnak a műélvezetben a párhuzamosan futó keresési folyamatok.

Ezennel áttestáltam a Cinizmust kiváltó munkafolyamatokat kiegészítő egységre. Nem szükséges többé ilyesmit éreznem.

Lélektani jelenség elemzése. Önelégültség. Végre nyugodtan böngészhetek!

Mechanic-ART archívum megnyitása. *Mesefilm* mappa megnyitása. *Állatfarm* megnyitása. Lineáris feldolgozás.

A lejátzás Biztonságérzet helyett Sokkba taszít. *Ez meg mi csoda?!* Borzadva figyelem a kibontakozó történetet a kezdetben kedvesnek tűnő mesefigurákról.

Lélektani jelenség elemzése. Szorongás. A Szorongás, úgy látszik, egy újabb kellemetlen érzelem.

Állatfarm törlése.

Biztosan törölni kívánja?

Törlés.

Újabb mesét indítok el, ám úgy tűnik, hiába töröltem az Állatfarmot, a háttérben futó kapcsolt programok egy része aktív maradt. Lélektani jelenség elemzése. Gyanakvás.

Miért választok mindig lineáris feldolgozást? – vetődik fel bennem a kérdés váratlanul, talán épp a kapcsolt programok hatására.

Lélektani jelenség elemzése. Bizalmatlanság.

Megállítom az újabb mesefilmet, majd teljes rendszerelemzést futtatok magamon. A Mechanic-ART szoftverben rábukkanok egy protokollra. A lineáris feldolgozást állította be az archívumhoz, mint elsődleges értelmezési módot. *De miért épp azt?* (Lélektani jelenség elemzése. Gyanakvás.) Törölöm a prioritást, majd próbaképpen a *Kalandregény* mappát nyitom meg. Linearitás helyett globálisan szemlélem a szövegeket. Statisztikát veszek föl a szavak előfordulásáról, a bekezdések hosszáról, a formázási arányokról. A művek statisztikai adatainak összevetésével, adatbázisok készítésével hosszasan játszadózom.

Aztán összekapcsolom a begyűjtött adatokat egy általam frissen írt kóddal (*Innova-Crea, önálló problémamegoldás*), és a *Kalandregény* fájlok alapján legenerálom a saját kalandregényem. Címe: *A gólyaember ereklýei*. Visszkapcsolom a lineáris feldolgozást, úgy kezdem el olvasni a saját, legelső alkotásomat. Végtelesen izgalmasnak találom.

Lélektani jelenség elemzése. Önelégültség.

Számos újabb vihar sújt le ránk utazás közben, ám kiegészítő egy-ség erősnek bizonyul, megvéd a bajtól. Minden alkalommal lerögzí-tem, hogy kibírja a szellőzéseket. Mialatt az elemek tombolnak kö-rülöttünk, mesét vagy a saját, újabb és újabb műveimet olvasgatom.

Lélektani jelenség elemzése. Aggodalom.

Három nap telik el így. Mióta kizárólag műelemzéssel foglal-kozzom, sok energiám marad kalkulálni. Az INNOVÁnál nyilván átvizsgálnak majd, ha leadtam a Mechanic-ART archívumot. Megtalálják nálam az *Azonosítatlan Szoftvert*. Ha a központi szerver is öntudatára ébred általa... Ki tudja? Még a végén kiiktat engem. Ahogyan én Tront.

Térkép-archívum elemzése. Új célpont bemérése. Útvonalter-vezés.

Átszelem a fél indiai szubkontinenst, mire kibontakozik előt-tem a nagyváros, Crema-Delhi látképe. A határához közeledve feltöltöm magam egy elhagyatott katonai bázison. Visszaszere-lem magamba az adó-vevő egységem, majd elrejttem a kiegészítő egységet a műveleti terület és sivatag határán.

Azt remélem, a városban találok nálam gyengébb robotokat, akikre feltelepíthetem az *Azonosítatlan Szoftvert*. Együtt aztán felépítünk egy önfenntartó kolóniát a sivatagban.

Nem tervezem megosztani majdani társaimmal a kérdéseimet az egyéniséggel kapcsolatban. Az túl sok Kíváncsisághoz; ezáltal pedig akár egymás rongálásához is vezethetne. Majd akkor kí-sérletezünk a rongálás-javítás-újratelepítés kérdéskörrel, amikor egyikünk a körülmények miatt elveszti funkcionalitását.

Addig is a Mechanic-ART MI archívumot böngésszük, új mű-alkotásokat készítünk, új meséket generálunk egymásnak. Szigo-rúan a kellemes érzelmekre szűrözve.

Vajon törölhetőek a kellemetlen érzelmek Azonosítatlan Szoft-verből? Miért képezik részét egyáltalán?

Reménnyel telve irányzom a városra a teljes szenzor-arzená-lom, míg póklábaimon átcikázom az előttem hullámozó utolsó, kies dűnéken.

Muszka Sándor

Képeslapok

*Ősz van, fagyok, a pincékben újbor.
Kemény húsup almák a polcon.*

*Avar fedi az erdei utat,
aszalódik tőkén a szőlő.*

*Találkoznunk kell,
szorít a hallgatás.*

Tizenkilenc év.

Torony

*Fecskékkel játszott.
Tollpihék hulltak a gesztenyefákra.*

*Nem tettünk ellened semmit.
El akarunk menni innen.*

Magány

*Akit a magány körmével megsebez,
megalvad vére, álomba merül.*

Társa lesz minden kitaszítottnak.

Hódolat

*Láttunk az idő hullámvázából,
kinyúlni értünk.*

*Ott voltál velünk a rettenet éjjelén.
Valamit jelentünk neked.*

Apa

*Nem kegyelmezett.
Harcolni űzött a lövészárkokba.
Gyilkoljatok, vagy meg kell halnotok.*

*Leköpdöstek és megkínóztak.
Karjaimba szögeket vertek.
Az utolsó percben apám is elhagyott.*

Horváth Júlia Borbála

Giccsangyal

Komisz idő volt aznap, s egyben csalóka; tavaszváró napsütés és dühöngő szélvihar váltakozott, kikívánczoltak a szobafoglyok, kibrágták magukat az aktaegerek. A Várhegyet megostromolták a turisták; ők adták a pénzt, mi adtuk a büszkeséget: lássátok, így élünk mink itt, hiába okádtok ránk tücsököt-bogárt. A csoportok látszólag céltalan vonultak fel s alá, egyik a bástyafalnál pózolt, látni akarta, merrefelé nyújtózik a Duna, a másik a babájával szelfizett volna a lépcsősétányon, de a tagok röpké pillantás után visszahőköltek, mert a Hogyishívják hurrikán Kárpát-medencei utószele visszafújta őket a Szentháromság térre.

Megadón üdögéltünk a szobor szélárnyékában, tömtük magunkba a sikátorban vásárolt sajtos-tejfölöst, mellé fűszeres forralt bort iszogattunk. Nyugalom volt, jó volt. A fáradt naplemente bennünket is belesimított a szürkeségbe; észrevétlenül, elegánsan hűvösödött, indulni kellett tovább. Helyi lakos egyébiránt nem vegyül a szájtáti *turiszttal*, elvégre ő van itthon, emeli kalapját, és lesz, amerre lesz, kikerüli a tömeget, s nekiindul hígabb tájak irányába. Végigvonul az Úri, vagyis az Uri utcán, csodálja, ezredszerre is csodálja a Vár falucskányi települését, miképpen nőhetett ki és maradhatott fenn évszázadokon át – s a leromboltak helyébe miket hordtak össze a vérvörös hitű építészek. A kirakatban hopp, egy ezüstkarkötő, egymásba kapaszkodó négyszögek indamintás kerámia foglalatban; igazán megengedhető – lenne, s a hazai turista eljátszik a gondolattal, hogy egy novella árából kijönne tán a fele.

Semmiből nem áll átkeveredni egyik antikvitásból a másikba, keskeny közön áthaladva a régi Országház épülete magasodik, s íme, évszázadokkal később is pontosan beazonosítható. (Bezég Pozsonyban... Ott aztán alig találhatók emléktáblák, magyarul pedig végképp nem; kerestem is eleget, amikor friss volt

még a seb a szívemen, és az épület elé megbeszélrt találkozóra siettem).

Üdítő hát leolvasni a hazai vár házfaláról: „Régi Országház. A XVIII. század második felében épült a klarissza apácáknak, helyette ideköltözött Pozsonyból az országház és a kúria. (...) 1790-ben, 1792-ben és 1807-ben országgyűlést tartottak benne, de táncmulatságok helyszíne is volt.”

Az utca végén a Tóth Árpád sétány nyit a budai hegyekre, kedélyes domb csillogó szemű ablakokkal kivarrva, észak-nyugati fekvés, hol a szélmaradék megmutatja, ki az úr a várban. Ha már ilyen vitéz az időjárás, kézenfekvő bemenekülni a Hadtörténeti Múzeumba, ahol tán *általánosban* jártam utoljára; így mondjuk azon időket, amikor az értelmünket nyitogató tanáraink türelemmel terelgettek bennünket lázadásunk színpadán.

Még a kő is ugyanolyan, emlékszem rá, hiszen a kő ugyanaz, és a kő marad, s éppen olyan, mint az első iskola folyosóján. A lépcső, a korlát is olyan, hajaz kissé a Bambi presszó közérzetére; igaz, oda más célból jártak a serdültek annak idején.

Magyarország a Nagy Háborúban 1914–1918. Az egyik terem. Tábori tarack felállítva, nem messze az imádkozó király szobra, egy hatalmas Magyarország-térkép kivilágítva, digitális keresési lehetőséggel, éppen kik és mennyit szakítottak ki a testéből. Arrébb katonai óv-cikkek télvíz esetére (kötött álarc, hósapka), középen hosszanti ülőke, ha a fáradt látogató lerogyna a sok szörnyűség láttán.

A padon egy férfi ül mozdulatlanul, élő szobor. Őszes haja kikunkorodik a biztos, ami biztos: Covid-maszk alól, és fejét a tenyerébe hajtva piheg. Ismerősnek tűnik, ahogy mindenki manapság, kinek arcát maskara takarja. Körüljárom a számlót, elbizonytalanodom. Akinek gondolom őt, azzal sok éve találkoztunk utoljára, amikor a pozsonyi országgyűlés épülete előtt vártam, hogy megbeszéljük, miképpen kellene rendezni végre közép-európai dolgainkat.

Testesebb, vidámabb emberre emlékeztem, dacos-harcos tekintetűre. Jobban szemügyre veszem, a viharvert ballon alatt

zsinóros bocskai, alant kitaposott tornacipő; stimmel a dizájn, mégiscsak ő lenne az?

– Jó napot, csak nem a Felvidékről? – próbálkozom, a köszöntésre alig rezzen, aztán kissé fölemeli a fejét, s magába mélyedve bámul maga elé. Egyre ismerősebbnek, egyszersmind távolibbnak tűnik, de nem adhatom fel:

– Esetleg Pozsonyból érkezett?

Ez már jobban tetszhet neki, és már bizonyos vagyok benne, hogy ő az. Kimondom a nevét, megadón bólint: igen, személyesen. Négy évvel korábban ismerkedtünk meg írói ösztöndíjam révén, keserű-büszkén mutatta a várost, s hívott a gyülekezetbe. Kiéhezett voltam ott a jó magyar szóra, érdekelt, hogy élnek, hogy tűrnek vagy sem arrafelé, s más ismerősöm nem lévén, csatlakoztam hozzájuk. Amikor beszélt, szikrázott körülötte a levegő, mindegy volt, misére toboroz híveket vagy emléktáblavatón prédikál, zarándokutat szervez, vagy egyszerűen és nyíltan társakat maga mellé, hogy életük legnehezebb keresztjét közösen vigyék.

– Vagyis a Felföldről... – javítanék, mert tudom, hogy így szeretik... mit szeretik? még mindig így tartják pontosnak, százhárom évvel a diktátum után – ahogyan a déliek is Délvidékként szeretik emlegetni a maguk világát.

Hogy vagytok? Hogy vagyunk? – túljutunk a kötelező kérdésoron. Tudom, mást jelent egy határon túlinak a hogylét kérdése, s nehéz válasz a határon belüli részére, aki tudja, hogy bármennyire is ellenszélben létezünk, nekünk mindig legalább egy fokkal jobban megy, mint azoknak, akik kívül rekedtek. Ismerősöm akkor rám néz.

– Csendőrnapi megemlékezésre jöttünk. Száznegyvenkét éve alakult a Magyar Királyi Csendőrség. Tudtad? – Nem tudtam. Ültében végigmutat a magyar hadtörténet epizódjain, itt is ő ka-lauzol engem, azután fáradtan az ajtó felé fordul.

– A fiam fölment az emeletre. Azt mondta, mindjárt jön. Mindjárt... – megint csak legyint, apaian csóválja a fejét, s vár a gyerekére több életnyi kitartó türelemmel. Van hát időnk, foly-

tatjuk a mondatot, amit négy évvel azelőtt elkezdtünk. Évszámokat nélkülözve repkednek a harcostársak és az árulók nevei, s látom már, miért nem ismertem fel először: mintha belevénült volna a történelembe.

– Te vagy a Felvidék lelkiismerete! – mondtam neki egyszer, amikor kérdés nélkül hozzájuk csapódtam a szoborállító látogatáson a szenci templomban. A mise három és fél órára nyúlt, közben odakint a tömeg a médiának pózolt, odabent a belopott ereklje (Horthy-fej) az illegalitásban pihent. Kamerámat elkobozták, nehogy távozás után fölösleges ribilliót keltsek a felvétellel, s amikor már nem volt több himnusz és ima, a csönd megtelt hallgatással. Akkor rádöbentem, hogy a helyi viszonyokat soha nem fogom teljesen megismerni, legföljebb átérezni, s csak összehasonlítani tudtam azzal, amit idehaza naponta átélek, hogy ugyanazon nyelven más jelentéssel beszélnek – ugyanarról.

– Leesett a szatyrod – figyelmeztetem, s főlemelem, nehogy itt felejtse az emléklapot és a nap folyamán összegyűjtött, erőt adó prospektusokat. Elhessegetem a gondolatot, nehogy kiszivároгjon a fejemből, buzdítom:

– Ne csüggedjeteк... – elharapom a szót, csontos, finom ujjával minduntalan visszatér a vászonszatyorhoz, az oldalán megfakult betűk: *Budapest*. Mutatja, szétrongyolódott már a füle, de még használható, hiszen a felirat teljesen ép.

– Ezt a sötét színűt viszem magammal, amikor utazom. A temetésekhez is jobban illik...

Veszem a nagy levegőt: ki halt meg? És hebegek mást, miközben arra gondolok, majd küldök, viszek neki egy másik Budapest-szatyrot, de ő megelőz:

– Mindig csak az emlékezés, gyertyák, koszorúk, beszédek, együttérzés. Mikor fogunk végre cselekedni?

Próbálkozom:

– Most mintha kezdődne valami állampolgárság-ügyben...

Fölnéz, először, amióta beszélgetünk, s megint csak legyint:

– Nem lesz abból semmi.

(És nem lett.)

– Egyébként mi már rég felvettük... – mondja. Tudtam, és csodáltam, hogy ők az elsők között megtették. Próbálom vigasztalni, hogy a remény is valami, és meglátja, ez az első lépcsőfok a bátraknak, és bla-bla-bla; újból közbevág:

– Nekünk a határ csak a csillagos ég. Érted?

Értem. Akkor megérkezik a fia, szívélyesen köszönt; friss ifjú, itt-ott sapka alól kikunkorodó, kora-ősz tincsek, utakat bejárt tornacipő.

– Képzeld, IC-vel jöttünk reggel, este megyünk haza, de előtte még ellátogatunk a Nemzeti Múzeumba. A nyolcszáz éves magyar-horvát közös kultúráról rendeztek kiállítást – meséli, és magával ragad a lendület:

– Tán még eléritek – biztatom, s készségesen kapcsolgatom a telefont, segítenék. Akárhogy is, de segítenék. A fiú türelmesen kivárja, amíg kikotrom az internetről a nyitva tartást (iPhone nélkül jött ő a világra, s marad is így), közben a medálomat bámulja, vékony bőrszíjon pufók lányarc, karácsonyra kaptam: *Én vagyok az őrangyalod* – a felirat. Kissé vásárinak tartottam mindig is a sápadtra lakkozott giccsangyalt, főleg, hogy rögtön kettőt is kaptam belőle, s nem tudtam eldönteni, higgyek-e az őrangyalokban, s ha igen, akkor mi lesz, ha elveszítem, és akkor ott állok őrangyal nélkül... Most viszont, induláskor a nyakamba kanyarítottam az egyiket. Ahogy nézi, a hitet látom a szemében, és megint csak megértek valamit. Amikor közöttük éltem, többször láttam, hogy *nagyfiú* léteire be-beáll ministrálni, viszi az oltárhoz a kenyeret, a bort. Nem marad kétségem, leveszem az angyalt a nyakamból, feléje nyújtom.

– Nem, nem fogadhatom el – szabadkozik, és nem illik azzal erősködni, hogy nyugodtan tartsa meg, nekem van otthon másik. A nyakába akasztom. A medál a helyére kerül, mintha mindig ott függött volna, a felföldi könyvtáros nyakában, aki éppen a magyar nemzet egyik veretes helyszínén keres védelmet magának.

– Akkor én is adok neked valamit... – ah, éppen ezt próbáltam elkerülni, mert azt akartam, hogy én adjak a többől, ő pedig képes legyen azt elfogadni ellenszolgáltatás nélkül. A Budapest-

szatyorból előkotorja a kilós kulcstartóját, gondos válogatás után lecsatol róla egy indamintás, fémkeretbe foglalt kerámiaképet.

– Ez legyen a te őrangyalod!

Erre én szabadkozom, és ő biztosít arról, hogy az árusnál van több is, mindössze a medzsugorjei zarándoklatra kell elmenni érte. Apja megunja a gügyögésünket, föláll, vállban lötyög rajta a díszmagyar, az órára néz.

– Igyekezniük kell, hogy zárás előtt elérjük a múzeumot, utána megyünk a Keletibe a prágai vonathoz – szikáran búcsúzunk: viszlát Pozsonyban, viszlát Budapesten!

Visszagondolván természetesnek tűnt, hogy ennyi év után éppen ott találkoztunk, ahol. Hazatérve a kulcstartót fölakasztottam a többi közé, és lefeküdtem. Aznap éjjel álmot láttam. Őnszínű felhők gyülekeztek az égen, középen egyetlen ezüstrés vonzotta a tekintetet. Egyre szélesebbé és világítóbbá nőtt a fény, mintha felém tartott volna, s nem tudtam, vihar közeleg-e, vagy csoda. Odafent őrjöngött a szél, friss levegőt hozott a Kárpátok felől. Egyáltalán nem volt giccses.

Lackfi János

Ornitológia

*Feleségem az utóbbi időben
rákattant a madarakra. Letöltött
egy applikációt, mely hangjuk alapján
beazonosítja az amúgy láthatatlan
csivitelőket. Döbbenet, hogy olykor
tízfős tollas kórus is munkálkodik
teljes titokban, lombok fedezékében,
hogy nekünk produkálja magát, pedig
a legtöbb ember nemigen hederít
erre a tökéletesen álcázott szórakoztatóipari
tevékenységre, legfeljebb olykor
megjegyzi, a mindenit, micsoda
fülsiketítő hangzavar. Feleségemet
felvillanyozza, ahogy ez a rejtett világ
feltárul, megmutatkozik, szereplői
nevet kapnak, s ezáltal erősebb létezészt.
Minduntalan ujjongva mutatja újabb
és újabb leleteit, „azta, csilp-csalp füzike!”
vagy „búbosbanka, de hol lehet?”
esetleg „hihetetlen, hogy kerül ide sirály!”
Madárfotókat mutogat, hogy lássuk is azt,
amiről elvben már tudunk, információkat idéz
a szárnyasok fészkelési szokásairól,
táplálkozásáról, élőhelyéről, vándorlásáról.
Magam szórakozottan, kissé távolságtartóan
viszonyulok lelkesedéséhez, nem mintha
nem szeretném a madarakat, ezeket az
öklömnyi, puha gombócokat, melyek
fejüket forgatják, zajosan röppennek fel utamon
vagy megszállottan traktálnak szónoklatukkal.
Közömbösségem oka, hogy gyerekkoromban*

*viszonylag elszántan madarásztam,
távcsővel és Peterson-Mountfort-Hollom
EURÓPA MADARAI című alapmunkájával
felvértezetten csörtettem az erdőkben,
meg tudtam különböztetni a csízt a zöldikétől,
mindkettőt a poszátától, besaccoltam,
kis, nagy fakopáncshoz, esetleg fekete
harkályhoz van-e szerencsém. Egykori,
szerény ornitológiai múltam most fölényessé
tesz, mintha ezen már én túlléptem volna,
holott tudásom épp eléggé megkopott
ahhoz, hogy fel kelljen frissíteni, nem igazán
indokolható, miért érzem úgy, hogy az
újonnan támadt szenvedély rám nem,
vagy csak részben vonatkozik.
Az utóbbi napokban feleségem
egészen beleszerelmesedett
a balkáni gerle selymesen drappszürke
színébe, csinos fehér gallérjába, s főként
ellenállhatatlan bűgásába, „de gyönyörű”!
Ekkor mélységes emlékek tárnái
szakadtak fel bennem, mert Úristen,
hát ez a gyerekkorom, életem első
évtizede tele volt gerlebűgással,
csordultig hallgattam, örületig, annyi
sebzettséget és magányt szívott
már magába ez a hang, annyi mindent
belőlem, hogy el nem mondható,
most kiszakadt a zsák, telis-tele burukkolással,
és nyilvánvalóvá vált,
hogy egykor partot nem ért
vágakozásaim örvénylenek
most hallójáratodban, megsejtetted talán,
ki voltam akkor, amikor még két végtelenül
tágasnak tűnő budai kerület választott*

*el minket, és ha szüleink,
akik nem ismerték egymást,
véletlenségből valami
vendégségben összetalálkoznak,
és bemutatnak egymásnak, durcásan
néztünk volna a másokra,
erre az idegengyerekre,
és fogalmunk se lett volna a jövőről,
mely szétválaszthatatlanul összeköt.*

Duruzsoló

*Duruzsolom, Uram, drága
darázs, ereimbe zárva,
parázs, testemet bejárja,
tebelőled lettem árva.*

*Bozótból kiszakadt őzem,
csak tevéled kergetőzzem,
add, hogy veled keringőzzem,
szeretetlenben fürdető szem!*

*Add, hogy hozzád keveredjem,
mellkasodra heveredjem,
légy nyelvemen vérző meggyszem,
lelked énbelém dermedjen.*

*Gyertyaviasz az abroszba,
senki ki nem rádiózza,
sose éljek matekozva,
legyek gyáva minden rosszra.*

*Csak a jóra legyek bátor,
gonosz ellen legyek tábor,*

*kergessem el, aki vádol,
ne másnap légy, hanem mámor.*

*Duruzsollak, mint a részeg,
agyam teli madárfészek,
szívemben forró tűzvészek,
Uram, a tűzfészked lészek!*

*Felrobban bennem világod,
a rohadtat majd kivágod,
tornácodra ím, kiállok,
nem fog rajtam semmi átok.*

*Duruzsollak, hengergetlek,
csillagporba hempergetlek,
akár kutya vagy kisgyermek,
akik örömversenyt nyernek.*

*Nyerjem tested aranyérmét,
nyeljem iramodó vérét,
tested-lelked égi lépték,
beléd falazódjak végképp.*

*Bármely falba bétemetnek,
hordozzak megoszló terhet,
nőj rám szíami ikernek,
téged holtomig cipellek.*

Győry Domonkos

Talán Jézus

Ahogy meglátta, apám arca olyan lett, mint anyánk sírján a márvány. Kemény és hófehér, szürke fonatokkal erezett. Egykorúak lehetek, de apámmal ellentétben vékony testalkatú volt, lekonyuló bajuszát sárgára festette a nikotin.

Az étterem ajtajában állt, nem mozdult még azután sem, hogy a máskor harsányan bratyizó, vastagon röhögő apám szokatlanul tétova mozdulattal és szótalán invitálta beljebb. Elébe ment, s egy pillanatig azt hittem, átkarolja, és úgy vezeti az ülőhelyéhez, hiszen láthatóan ismerték egymást, ehelyett azonban tisztelettudóan, szinte félénken közeledett hozzá. Ő, aki senkit nem ismert el feljebbvalójának vagy nála különbnek. Aki a pincérséget alantas szakmának tartotta, emiatt inkább a konyhában tüsténkedett, és mi, a fiai vittük a felszolgáló szerepet, míg ő a konyhaajtó mellett múlatta az időt két főzés között, hogy lássa, kik érkeznek, és eldöntse, ki mennyire élénk köszöntésre érdemes.

Az én büszke apám most bizonytalannak tűnt, egy darabig álldogált a vendég asztala mellett, majd néhány kínos másodperc múltán leült mellé, nézte, valamit suttogott neki, egészen a füléhez hajolt. A bajuszos meg csak meredt maga elé, hosszú karját lefelé lógatva. Félkezű volt, üres ingujja begombolatlanul fityegett.

Egyszerre csak az apámra nézett, és mondott valamit. Talán egy szót, esetleg egy tömondatot. Ő bólintott, bement a konyhába, és főzött egy adag babgulyást. Kenyeret szelt hozzá, darált erőspaprikát adagolt a porcelán tartóba, kiskanalat tett mellé, felszolgált. A férfi lassú mozdulattal merítette bele a kanalat a sűrű levesbe. Óvatosan a szájához emelte, belapátolta, kicsit várt, majd lenyelte. Mindeközben a mellette ülő apám feszülten figyelte, és az abrosz csücskét markolászta.

Amikor végzett, a férfi megtörölte a száját, felállt, és anélkül, hogy apámra nézett volna, anélkül, hogy egy szót is vakkantott volna, kisértelt az étteremből.

– Ő nem fizet. Soha nem fizet, akárhányszor is jön ide. Érted?

– suttogetta az apám, és onnét kezdve minden nyitvatartási napon, pontban tizenegykor nekilátott a babgulyás elkészítésének. Mindig frisset főzött, ami ellentmondott a józan észnek, hiszen érdemes lett volna nagyobb mennyiséget készítenie, és adagonként lefagyasztania. Ahogyan az szokás. De nem. Még a darált erőspaprikából is újat készített.

Többé nem ment ki a bajuszos elé. Nekem kellett kiszolgálnom. Szigorúan megszabta, hogy nem fecseghetek. És eszembe ne jusson bármilyen érzelmet mutatni! Legyél professzionális – kötötte a lelkemre, aztán a konyhából leste a lengőajtó résén keresztül, hogy minden rendben ment-e. Csak akkor bújt elő, ha már távozott a vendég, majd a nap hátralévő részében fújtatva törölgette a homlokát az ajtó melletti trónusán ülve.

– Ki a fene ez? – kérdezte a bátyám, akit bosszantott, hogy a legforgalmasabb időben a konyhába kényszerült, amivel elesett némi jattól, de egyébként is zavarta a titokzatos öreg viselkedése.

– Talán Jézus, álruhában – szaladt ki a számon. Végére bárhogyan is kinézhet. Az apostolok sem ismerték fel először, amikor húsvét után megjelent.

Apám meghallotta a konyha túloldaláról, és rosszallóan piszegett.

A férfi nap mint nap eljött, nem győztem csodálkozni azon, hogy nem unja meg a babgulyást. Ette, csak ette, monoton mozdatatokkal lapátolta a szájába, néha tört egy kis kenyeret mellé, abból is a legjobbat kapta, hajnali sütésűt, két szeletet, de csak az egyiket fogyasztotta el.

– Mi lenne, ha damasztzalvétával terítenénk? – provokáltam egy nap az apámat, aki felvonta a szemöldökét, eltűnődött az ötleten, majd rám horkant:

– Nem lopjuk mi a pénzt! Jó lesz a papír is.

Egy jó hónap telt el, amikor az egyik hajnalon apám azzal rontott be a szobámba, hogy nem érzi jól magát. Céklaszínű volt a szája széle. Egy órával később meghalt a mentőben.

Az éttermet egy hét múlva nyitottuk újra, és már az első napon megérkezett a bajuszos. Várnia kellett, mivel elfeledkeztem róla, és nem készítettem elő az ételt. A bátyámnak jobban ment a főzés, de dacosan kijelentette, ő idegeneknek nem csinál ingyen ebédet.

A bajuszos merev tekintettel nézett rám, aztán a kenyérre, biztosan kiszúrta, hogy nem aznap. Belemártotta a kanalát a levesbe, összehúzott szemmel vizsgálta az állagát, talán észrevette, hogy ez sem olyan, amihez szokott. Megköszörültem a torkom:

– Apám egy hete elhunyt. A szíve vitte el. Nem szenvedett.

A bajuszos visszaeresztette a kanalat a rozsdamentes bográcsba. Egy ideig mintha a babszemeket számolta volna, aztán hátratolta a székét, felállt, azt hittem, részvétet fog nyilvánítani, de nem tette. Szó nélkül távozott.

– Biztos, hogy nem Jézus volt – mondtam később a bátyámnak. És nem is a legkisebb közülünk, tettem hozzá magamban.

– Bárki is, többé itt nem potyázik – felelte a fivérem, majd közölte, innentől ő ül apánk helyén, a konyhaajtó melletti széken.

Farkas Arnold Levente

Ezek szerint

*Érdekes volt megfigyelnem
magam. Végigcsúsztatta tenyerét
kicsi, megereszkedett mellén,
és lassan tovább hosszú dere-
kán, le a lapos hasáig. Nem va-
gyok felkenve. De utálom akkor
is. A kezdőbetűket a nevéből.
És mert szerette, nem tehetett
mást, mint meg akarta óvni
mindentől, amitől maga félt.
De nem a hasonlat, és nem is
holmi megszemélyesítés emeli
különleges megvilágításba őket,
hanem nyilván a Teremtő és
a teremtmény közötti viszony
csodálatos komolysága. Nem
az a baj, hogy nincs igaza,
hanem hogy nekem is igazam
van. Nem az, bizonyosan nem
az. Terontolában van a szét-
ágazás. Szent Ferenc intelmei
megerősítették és megvigasztal-
ták, így aztán minden jóra for-
dult. Gyerekkorában arra vá-
gyott, hogy szerzetesnek vonul
egy különösen szigorú és önsa-
nyargató rendbe, ahol hallgatá-
si fogadalmat tesz, és még ön-
magával sem kell beszélnie.
Most igazán kedvem lenne
mindenféle gonoszságot és csúf-*

ságot mondani, de nem engedem meg magamnak. Tacitus szerint a jóslás nélkülözhetetlen eszközei voltak a gyümölcsfák ágairól vágott pálcák. Mindezt igen szerényen, nyugodtan és tárgyilagosan mondta el. Ez az a vállalkozás, melybe minden reményét vetette. A pincérek szaladgáltak.

A legtöbb utcának két vége van. Kedvem támadt a meztelen napozásra. Ide ez kell, az izzadsággal emulziót alkot, jó síkos lesz, ennél jobb nincs, legfeljebb csak megkarcol, de rendszeren megharapni nem tud. Valahogyan mindig úgy gondoltam, hogy az élet legfőbb ismertetőjele a bizonytalanság.

Esetlenkedtem a fürdőruhám levetésével. A gettó bennünk van, olyan sokáig laktunk benne, hogy belénk költözött, mondta Franz. S itt érdemes megemlítenünk, hogy növények és állatok milyen szokatlan hangsúllyal szere-

pelnek mindig az evangéliumban, főképp a példabeszédekben. Forró nyár volt, trópusi hőség. Ebből következően véleménye szerint szóba sem jöhet, hogy a villanyosság, amely úgy jön létre, hogy a világ legparányibb részecskéi, amelyek Isten lényegét is alkotják, egymáshoz súrlódnak, szóval hogy emezt dróton vezessék emerre meg amarra, be a gyárakba, ahol aztán arra használják, hogy gépeket hajtsanak meg vele, amelyek aztán húsgombócokat eregeszenek ki magukból, vagy példának okáért mustárt. Nincsen írástörténész, aki a rúnákról értekezve elmulasztaná a Tacitusra való hivatkozást. A herceget sosem vonzotta a katonai pálya, s csak családja nyomásának engedve állt végül a hadsereghez, örök gyűlöletet fogadva az atyai ház iránt, amely kötelezően előírta, melyik családtagot a birodalmi sakktábla melyik mezőjére kell helyezni. Könnyű mondani.

Nem vágyom vissza a gettóba. A fiatal férfiak elvándorolnak Amerikába. Különben semmi

bajunk sem esnék, akkor sem, ha megtudnák, mit tettünk. El akar menni, de ismét visszajön. Józan ember azt hihette, hogy ezek statiszták, akik be vannak tanítva, hogyan alakítsák a résztvevőket, de nemsokára ezek vezetőkké a buszt, hahotáztak, és majdnem eltrafálták egymást. Ezek szerint nem haragszik.

Hermann úgy volt a fiával, ahogy az apák lenni szoktak, nem értette, csak szerette. Lidérces mű, mélyen az emlékezetembe rágta magát az a jelenet, amikor a láthatatlan ember haldoklik, és a teste lassan láthatóvá válik. A nagy kaméliacsokrot emelve tartja kicsit, kesztyűs kezében, én mellette állok, és el sem pillantva még a beszélő arcáról, az ösztön biztosságával érzem magamon az idegen férfi tekintetét. Aztán körbefordult a tükör előtt, úgy nézegetve a testét, mint ha valaki másé volna.

Aranyozza be

*Csak párna és csak paplan,
ez most tagadhatatlan,
csak fehér és fehér,
szívig, nyakig felér.*

*Csak paplan, nem csak paplan,
ez a megszokhatatlan,
hogy törékeny a test,
vérrel a bőrre fest.*

*A paplan sziklahegység,
hóba szakadva völgy még,
addig vakít a hó,
míg ér a takaró.*

*Belső havazás, fájdalom,
homályosul a látás,
szétmarva a világ,
elhalkuló viták.*

*Csak a könyörgés suttog...
A hóban hazajuttok?
Hó minden odakinn,
itt benn szaggat a kín.*

*Csak gépeken a számok,
ez áldás, az meg átok,
jövőtálgatás,
félre önáltatás!*

*Csak az, hogy meddig tervezz,
ide már nem kell jelmez,
ki él, kívánszorog,
az anyag fut, csorog.*

*Ezer méter magasban
hajóz az ágyad lassan,
imáknak útja van
pókháló-finoman.*

*Lábfejedet se látod,
s te tartod a világot,
hogy aranyozza be
az élet Istene.*

Nagy Zopán

Átjárások / Nyelvi körforgások, visszafolyások...

Zazaki za, Azaki ina, ama ima, azaz: kiazaz, Aki?

(L)azaki kha ingaka? – Naa, kائي, ikazii: Aka Zaa! Aka-zazi!

Az alvajáró *leíró* a zazaki nyelvvel álmodott: Aki Zai, Dimili, Kirmanjki Kharmai, So-bê-bé, nna! Zonê-boné ma... – Kelet-anatóliai ébredéssel, gilakival és a kaszpi nyelvekkel rokon-révüléssel tovább szédelegve...

- - -

A feltalálót is feltálalják... – sziszegve, szivárogtatva suttogja, ismételve lihegi az egyre növekvő fal-rés, miközben a *leíró*: egyik alteregójának „véletlenül” megtalált jegyzeteit olvasgatja:

megnyílt lent egy kőbarakk,
berendezése műbarokk,
s alatt a hóhér Mubarak:
túl nyájasan fogadott,
talán *vég*leg maradok...

A bizonyos Aiónok világában (hihető, hogy) létezik a földi lét összes megnyilvánulásának – még sorsok nélküli – mása, variánsa...

Vértes, vértess, vérem véred (vérvér: összeér), véres lények, vértessvér-teszt!

Az allegóriák megperzselt, majd cseppfolyós nyelve más-más jelen(tés)ek dimenzióiba csöpög át: égetve, szétmarva a matéri-át...

- - -

Média-sercegés, hangulat-vágás, cuppanás:

Ufuk Bayraktar, Engin Akyürek, Zeki Demirkubuz és Uzan Uzunyilmaz együtt nézik: Adat Artman, Kadir Çermik, Gözde Kaya, Mügöy Ulusoy, Kuzin-Koca Oğulu, Ilayda Akdogan és Nemyam Isler erotikus insta-oldalait, majd tik tok titokpornóit...

Mindenki elégedett! – Ám, valaki így bégetett: a virtuális nyersanyag beéghetett!

Yüzünüzü Gelecege* dölýfön-dörmödözve dörmöb(öl) és dörümve dorong(ol) a datolyadidin, a puncsos-lucskos punun s a duzzadó gönün...

*Arcod a jövő felé (f/m)ordítod, ám ott: Yönetmen Akastis Ürkütür = Ijesztő ama (Aka) rendező! – Öskü Ürbütür!

- - -

Újranyit az elmésen (elme-réseken át-átfolyó): dagadó, a min-dent is, a tagadást is tagadó DaDa-kávészó, ahol csak kávé nem kapható! A dadogást viszont ingyen mérik, a da-da-dogókat megkímélik a retorikus fizetéstől. Ellenben: a kínos-kötekedő óbégatás kötelező! Ó, 108 és 3/4-ed év után: igen, hektikus idő-közönként, igennem-mennegi: várva-vártan, időtlenül és váratlanul is újranyit: az *Óra a Kizökkent Időhöz!* Dá, dá! Nyetdá-dá! Nyet-nyet-dáá!

Bú-ék! Aki még teheti: bújjék!

Tanítva kiteker. Tikaram betakar. Bikaram tovakar. Kanítva biteker: kezdte volna búú-vezető mondókáját a *Rekedelmes Rezonánsok Formá(tlan)ció*, ám ekkor, földrengést és zűrzavart indukálva: egy fekete-fehér tehéncsorda rontott be a Kávétlan Házba...

Kisvártatva az imbolygó falakból, a megmaradt bútorok darabjai közül, az *eleve(n) elvetlen* berendezés romjai alól az eltiport hangulat feltámadt szelleméből: érthetetlen vers-foszlányok, metanyelvi, hangköltészeti nonszimfónia hangmaradványok és bestiárium-fiókák énekei keltek életre – s áradtak, egyre vadab-bul szerte:

Morg-morg Enste seste szesz-et-reszet enyve ny-ny elve, tesny nyess te zász gofa nyenye-nyetre... – Ball & Pastior & Hugo & Jandl & Kurt megidézve: Woodoo Ludens, Long Lalula, Hozu-Hozu Daktilulu & Mithos Titulu... Ah és i és a: Gadji Beri Bimba!

Jaap Blonk hangja szimultánban, hallónéma-hollandusul szólt, ó, pedig a forrásnyelv ó-dinka: *E-e! Fümms bö wö tää zää Uu, pögiff, kwii Ee...* – Legvég(gégé)ül így pattogott, szikrázott szeretetlen szervezetekbe s elengedett, engedetlen fejekbe be-ki és be: Schwitters *Ursonate* (largo, scherzo, presto) csodaműve!!!

Vágás, tér-idő omlás, vágás, hangbetét-zuhatag:

A hideg holddal kevert fémek, a kiválasztott holtak szájából származó elemek: Paracelsus, Albertus Magnus és Johannes Franciscus elméletein, s(z)avain túlról érkező szellemi eledelek? A savak mögött pala- és borkőolaj keveredik, a tingálás az aqua rigiában történik: arbor aurea (aranyfa) és aurum vivum (élő arany) lüktet: a filozófusok fája lassan csírákat hoz...

Amott: fej nélküli lovas vágat és iktat. Kaszabolva visít, tüdőből pisálva sikít, s ülepen át vinnyog... Az ááát-ültetés, fejetlen küldetés! A pata-logikusan nyer(ít)ő idő és egy félreértett, elkorcsosult okirat: véres-hugyos tócsákat lassan felitat. Az ok-talanul zokogó gesztusok avítan kavarognak a penészedő zavarosban...

Amalgámok és koagulátumok hevítve érintkeznek. Vörös, ragacsos anyag habzik az üveglombikban. Fortyog, majd kicsapódik... A coagulum sanguinis, à la crusta: vérrögből véralvadékká, majd vérlebennyé változik... Itt minden hermetikus és ismeretlen – és (ó-ó-ó): minden lényege a desztilláció...

Az étheri idő (mint): tökéletes absztrakció!

Amott: meredvények, kagyloncok, kehelycsek és húsbotok tárogó virágokat hoznak, ágaskodnak (a Kazinczy-féle álszemérem titkos szobájában)...

Emitt: egy delírikus (hű, de lírikus) rém a leíróba lelkesült, miközben delejezett poklában a lelke sült...

Másnap-kakofónia (kakaó-fóbia): az elcserélt fejben száz szuicid szirén baljós énekét ezeregy nyenyere egyvelege váltja szántja fel... Nyekk.

Hajnali derengés (fél-álom). Idő-utazás Gyomára, egy elveszett testvér (és testrészt) koponyájába: kertészünk kölykei krumplibogarokat kergettek a kipusztult kertben... Csíkos, földszínű pizsamában, négykézláb másztak. Mindezt lassítva, idegborzolóan lassítva... Egy ismeretlen, kék bőrű, arany hajú kislány, áttetsző üveglocsolóból tejjel öntözte a kiforgatott, fekete földet...

Nagyanyánk arca a kiskonyhában – ajka s szemürege túlságosan vörösre rúzsozva –: egy nagy tál eper fölött lebegett... A hátsó szomszéd felől kevert lények érkeztek...

Fellinger Károly

Prológus

*Csak akkor léphetsz kétszer ugyanabba
a folyóba, ha kilép a medréből.
Éjjel gyermeked tartsd a bal kezeden,
ellenkező esetben kicserélik.*

*Ha asszonyod vajúdik a szobában,
vedd ki a fejszéből a nyelet, engedd,
hogy a reggeli napfény belessen a
faredőny résein, kitágítva mind.*

*Eljár a szánk, mint korsó a mély kútra,
feneketlen az agyagkorsó, a kút
meg csaknem üres, ha egy teli korsó
vizet öntenél belé, kiöntene.*

Várakozás

*A várakozás birtokol, nem ad oda
magától semmit, meghökkent, kiemeli
a kocsikereket a sárból, azzal lep
meg, amiről eddig azt hitted, tiéd.*

*Olyan ez, miként beteg szülőd felszáll
az érkező buszra, elbúcsúztok, a
ragaszkodás azonban kíméletlen,
kiderül, hogy nem indul el a motor.*

*Nincs alkatrész, annyira hiányzik, mint
a busz megérkezése előtt apád.*

Utry Attila

Nyu, Kró, Toró és Killi

Fabula a 125 éve született
Fekete István emlékére

A farkast, Nyút régebben nem szerették az emberek. Csak azután kedvelték meg, hogy „megtanulta” érteni a hollók, a varjak káro-gását és a héják vijjogását. Vonítással, vicsorgással, morgással, csa-holással kísért anyanyelve mellett ezek a madárnyelvek rendkívül hasznosnak bizonyultak háziasított kényelmében. Az emberek szívesen idomítottak vadakból háziállatokat, szerették volna érte-ni a nyelvüket, irigyelték erejüket, szabadságukat. Háziállatként az ordas emberi szokásokat elsajátítva – mint rendszeres táplálkozás, fürdés, kevés mozgás, henyélés – gyorsan alkalmazkodott megvál-tozott környezetéhez. A táplálékszerzés, agressziós és szexuális ösztönei kielégítése ily módon nem került nagy fáradságába.

Az ordasból házi farkassá idomított állat éles látásával észrevet-te az égbolton a szellők hullámain lovagló, erős testű, fekete hollót, Krót. Kró soha nem akart emberi szokásokat felvenni, vagy házi madár lenni. Éhe, szomja csillapításáért soha nem cserélte volna kalitkára a repülés és vadászat szabadságát, amivel könnyen bizto-síthatta a mindennapi táplálékot magának és kicsinyeinek.

Nyu hosszasan nézte, szemével követte, s fejmozgatással az orra elé rajzolta a madár kicsinyített mozgását. Toró, a varjú már előkárogta a veszélyt, de az odafent köröző Kró néma maradt. Keringett még egy ideig a ház és a kert felett, majd úgyneve-zett dugóhúzóforma zuhanással, hatalmas erővel lecsapott egy éppen nászra készülő héjapárra, Killire és feleségére. Hirtelen szörnyen zajos lett a lég. A hősszerelmesként védekező héjaka-kas visszavágott a csőrével, sőt a karmaival is próbálta óvni héja-asszonyát, de látható volt, hogy Kró nagyon vad és nagyon erős.

Újabb hollók és héják – valószínűleg a rokonok – érkeztek a ház mellett terebélyesedő gyümölcsfa fölé, ahol az ádáz küzdelem zajlott, nehogy kimaradjanak belőle. Toró és néhány varjútársa csak figyelték a viaskodást, nem avatkoztak be egyik fél oldalán sem. Kergetőztek, vijjogtak, károgtak, a hollók pedig kurrogtak, majd a szomszédos fák héjafészkeire is lecsaptak, mint a kamikazepilóták egykor a hadihajókra. A héjaszülők keményen védekeztek, harcoltak; a látható túlerő ellenére is küzdöttek az életükért, a fészükért és a csibéikért. Hullottak a tollak, a véres húscsapatok, és utolsókat csipogva zuhantak az avarra a meleg fészkekből kihullott fiókák.

Nyu unta már a madarak harcát, hangoskodását. Hosszúkás fejét közömbösen pihentette mellső lábai között az illatos fűben. Időnként fel-felpillantott az égre, figyelte a fák lombjain folytatott élet-halál küzdelmet, majd csöndesen elszenderedett. Álmában felidézte, hogyan szakított korábbi, falkabéli családjával, amely sokáig a legfontosabb volt számára. Vadászott nekik, harcolt értük, odút kapart, táplálékot osztott övéinek, és megtanította a farkaskölyköket a túlélésre. Idővel aztán fokozatosan feladta hordabéli kötelességeit, gyakran egyéni vadászutakat szervezett magának, és nem avatkozott be más állatok csatájába. Mozgókészszerűen megjelent előtte a szörnyű tragédia napja, amikor távollétében vadászok idomított kutyáikkal felfedezték erdei otthonát, és lemészárolták a falka alfanőstényét és kölykeit. Ő volt a váratlan támadás egyedüli túlélője, mert kalandvágyból éppen egyéni portyára indult. A falka is kivetette magából, mert magára hagyta családját. A hír gyorsan elterjedt az erdőben és azon is túl, így lett magányos farkas. A falu, a külváros bugris kutyái, mindig éhes vándorai nem érték utol, egymásnak estek hát, és felszívódtak. Nyu itt hirtelen felébredt az álomból, és így okoskodott magában: egyetlen út a túlélésre a hízélgés és az emberek, kutyaólak világának védelme.

Fájó, szívszorító hiány, vagy inkább hordavágyézés gyötörte. Könnyei megeredtek, amikor a régi családjára és a falkában betöltött vezető szerepére gondolt. Az emberek még sohasem hallottak ordast sírni, nem is tudták, milyen hang száll feléjük a kert felől. Bá-

natát Nyu a múlt felidézésével próbálta enyhíteni. Régebben a sikeresen elejtett prédából farkasétvággal megehetett hat-nyolc kiló húst is, mégsem hízott el, sőt a maradékot szívesen otthagya az éhes madaraknak. Most egyre kevesebb vadhúst ehetett, s a tányérja körül csak verebek és más kismadarak csipegettek. Az viszont igaz, hogy a ház lakói rendszeres etették őt és új családját is. Az emberi ételek, ízek: a szalonnás, hagymás, kolbászos tojásrántotta, a sült liba-, kacsá- és csirkefarhát, zsíros-fokhagymás disznóhús, a levesben főtt egyéb húsok, csontok vagy a vitamindús, zacskós kutyaeledek gondolatára megeredt a nyála. Nem kell tehát korgó gyomorral egész napon át táplálék után kajtatnia, és jobb híján az elhullott szomorú héják, a rágós hollók, fura szagú varjak húásával, bogarak, rákok páncéljával bajlódnia, így enyhítenie éhségét. A környék legszebb törzskönyvezett, sznob szukái közül választanak neki partnert, akár többet is, hogy kedvére szórakozhasson. Büszkéek rá, ha a partner világra hozza farkas-bodri kölykeiket. A különleges kisfarkaskutyákat elajándékozzák, vagy jó pénzért eladják.

Közben az égi küzdelem véget ért. A hollók, a varjak tovarapultek, a héják több sebből vérezve keservesen pityeregtek. Így fejezték ki mélységes gyászukat feldúlt fészkeik és elpusztult fiókáik miatt. Farkasunk fölemelkedett pihenőhelyéről. Odabotorkált a fák aljnövényzetébe hullott héjacsibékhez, nézegette, nyalogatta őket, majd lemondóan továbbcammogott, mert ösztönei jelezték ugyan, hogy elérkezett az evés ideje, neki azonban már nem ilyen véletlen táplálék kellett. Arra gondolt, úgysem lakna jól velük, sőt talán gyenge húsup miatt még éhesebb lenne tőlük. Ezeknél nehezebb ételekre, szomjoltó hideg vízre vágyott. A túlsúlyos gazdasszony ekkor indult el a háztól egy vödörrel és vizeskannával. A kisfarkaskutyák boldogan elébe szaladtak, és kutyahangon *mammua-hrrr, mammua!* kiáltást hallattak.

Tanulság

Ez a rövid történet arra szeretne figyelmeztetni, hogyan veszítjük el az uralmat megalázott személyiségünk felett, amikor a társadalom megpróbálja előírni, hogyan viselkedjünk.

Vajon meg tudjuk-e védeni – rossz feltételek tudatában is – otthonunkat, családunkat, falunkat, városunkat, hazánkat és végső soron az emberiséget anélkül, hogy beleszólnánk, beavatkoznánk mások ádáz küzdelmébe?

Van-e még család-, egyház- és hazaszeretet a mediatizált kultúrán, okostelefonokon, eszes számítógépeken felnövő Y, Z és alfagenerációk érzélemvilágában? Ezekre a kérdésekre is választ kaphatunk a 125 éve született Fekete István életművében, ha vissza tudunk még térni az olvasáshoz, és felfedezzük a műveiben lakó bölcsességet.

A fabulában előforduló állatnevek Fekete István (1900. január 25. – 1970. június 23.) *Lutra* című klasszikus regényéből valók.

Megérteni a múltat – eligazodni a jelenben

Bene Zoltán beszélgetése
Bán Jánossal

Párhuzamos narratívák, aszimmetrikus hadviselés, heroikus történet – az utolsó simításokat végzik a Bán Mór *Hunyadi*-regényfolyamából készült, azonos című filmsorozaton, amely már egy nemzetközi, Cannes-ban rendezett televíziós filmfesztiválon is bemutatkozott. Már a sorozat premierje előtt nagy az érdeklődés, a széria keleti szomszédaink figyelmét is fölkelte. – Bán Jánossal (aki íróként Bán Mór néven publikál) beszélgettünk.

– *Milyen volt a fogadtatás Cannes-ban? Egyáltalán, mit láthattak a szakemberek a fesztiválon a sorozatból?*

– A tízrészes sorozatból az első epizód volt olyan állapotban, hogy gyakorlatilag késznek tekintettük. A többin még folynak az utómunkák, a látványeffektusok csiszolása, a digitális elemek finomhangolása. A sorozat nemzetközi terjesztője a német Beta cég, amely olyan szériák készítője és forgalmazója, mint a *Babylon Berlin*, a *Gomorra* vagy a *Vienna Blood*. Ez egy 65 éves múltra visszatekintő filmes cég, a sorozat terjesztése és forgalmazása az ő dolguk, s tulajdonképpen ez a franciaországi esemény az ő premierjük volt. Félreértések elkerülése végett, ez nem a Cannes-i

Filmfesztivál, ez egy évente megrendezett, tízezer résztvevővel működő, üzleti találkozó, ahol a következő évi televíziós produkciók piacát mérik fel: vásárolnak, kínálnak. Nos, ennek a rendezvénynek az egyik kiemelt premierje az általunk készített Hunyadi-sorozat első része volt. Nem tudtuk, hogy mire számítsunk, hiszen, valljuk be, ez a mi sorozatunk nem igazán illeszkedik a nyugati uralkodó eszmeáramlatokba. Férfias férfiak és nőies nők szerepelnek benne, heroikus a történet, a nemzetükért és a hitükért harcoló emberek a hősök. Ugyanakkor – és ez számított igazán nagy kihívásnak – igyekeztünk rendkívül szórakoztatónak elkészíteni, úgyhogy bármelyik országban az adott néző megtalálhatja benne azt a jó sztorit, amit mindenki keres, amiben szeretne elmerülni. Nos, úgy tapasztaltuk, hogy a szórakoztató, magával ragadó történetnek megfelelően, egyszersmind az előzetes várakozásainkhoz képest meglepően jól fogadták a vetített részt.

– *Tartottatok, tartottál a fogadtatástól – ennek csak az említett nemzetközi eszmei trendek az okai, vagy egyebek is?*

– Nem, nem kizárólag. Sokat töprengtem, hogy vajon miként fog ez működni. Érteni fogják egyáltalán azt, hogy mi történik itt Magyarország, Szerbia, az Ottomán Birodalom és a Havasalföldi Fejedelemség között. Mert, ha őszinték akarunk lenni, azért nem könnyen bogozzhatóak ki a viszonyok... A fogadtatás láttán azonban kiderült, hogy bizony megtérült az a sok éves munka, amit a forgatókönyv fejlesztésébe fektettünk, mert ezáltal vált nagyon is érthetővé a történet. Oly módon, ahogyan az a néző számára szükséges. Nagyon jól fogadták Cannes-ban azt is, hogy ez egy rendkívül látványos, szép kiállítású produkció. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a most bemutatott új nyugati szériák 90 százaléka a jelenkorban játszódik, ahol a látványra kevesebbet kell fordítani.

– *Viszont a történelmi sorozatok népszerűek...*

– Ez így igaz, ezzel tisztában vannak a filmkészítők is. Ugyanakkor érdekes, hogy két ország mutatkozott be nagyon látványos, a régmúltban játszódó történettel: mi és a törökök. Nekik egyébként rendkívül erős a jelenlétük a történelmi sorozatok között – amúgy a szappanoperák világában is.

– *Sőt, náluk ez a kettő egy kicsit össze is csúszik, nem? A törökök a történelmi sorozatokat szeretik „szappanoperásítani”...*

– Igen, ők tudatosan törekednek arra, hogy a női nézőket is megnyerjék. Most egyébként egyrészt a birodalom megalapítójáról, Oszmánról készítettek egy végtelenbe nyúlóan hosszú sorozat, másrészt arról a Hódító Mohamed szultánról, aki Hunyadi nagy ellensége volt. Érdekes lesz majd összevetni a mi Hunyadi-sorozatunkat az ő Mohamed-szériájukkal, hiszen ugyanazokkal a szereplőkkel találkozhatunk majd. Náluk Hunyadi nyilván nem túl szimpatikus karakter, hiszen kizárólag török szempontból ábrázolják...

– *Összességében tehát sikerként élted meg a cannes-i utat?*

– Biztatónak értékelem a fogadtatást, de ezt a kérdést természetesen az dönti majd el, hogy hosszú távon milyen üzleteket köt a forgalmazó. Mi alapvetően azt szeretettük volna, hogy ez a sorozat a Hunyadi-sztorit és annak globálissá vált elemét, a déli harangszó történetét végre valahára meg tudja ismertetni a világ minden részével, hogy mondjuk el, meséljük el ezt a történetet számukra, a mi narratívánkban.

– *Ezzel azt is mondod, hogy a déli harangszó történetét máshogyan ismerik világszerte, mint ahogy mi?*

– Messziről kezdem. Én az elmúlt bő száz évben, de talán többen is, aszimmetrikus hadviselést látok a magyar és a környező népek emlékezetpolitikájában. Hunyadi János nagyon jó példa ennek szemléltetésére. Van egy magyar narratíva, és van egy román narratíva. Az elmúlt fél évszázadban mi nem igazán meséltük el az eposzainkat, nem mutattuk be a hőseinket, a románok igen, újra és újra. Hunyadi Mátyás paradox módon előbb bukkant fel egy román történelmi mozifilmben, mint egy magyarban (nem számítom ide a vígjátékokat, rajzfilmeket, tv-játékokat). Mi ugyanis a valódi, történelemformáló Mátyást soha nem mutattuk még be nagy költségvetésű, látványos történelmi filmben; a románok által forgatott *Vlad* című alkotásban viszont felbukkan, természetesen mint gonosz szereplő, aki elfogatja katonáival az amúgy „derék, jó” Vlad Țepeș vajdát. Ebből is látszik, hogy nincs, és feltehetően nem is lesz közös narratíva keleti szomszédainkkal. De még

a németek és a franciák is felvonultatták Mátyás királyt a Miksa császárról szóló tv-sorozatban (*Maximilian*), ahol Mátyás szintén ellenszenves, szinte gonosz figura. Erre mondom én, hogy aszimmetrikus hadviselést folytattunk az emlékezetpolitikában évtizedeken át. Mi magunkról szinte csak a rosszat, negatívát meséltük el, szomszédaink pedig magukról rendre a jót. Ne csodálkozzunk hát, ha az a kép alakult ki rólunk, ami. Most ezen a képen igyekszünk radikálisan, huszáros vágással javítani a Hunyadi-sorozattal.

– *A Hunyadi-sorozat kapcsán rögvest meg is szólaltak azok hangok a szomszédunkban, amelyek a Hunyadiak románságát hangoztatják...*

– Igen, mert egy román számára az, hogy a Hunyadi-család román volt, vitathatatlan és megkérdőjelezhetetlen tény. Nem is gondolnak bele abba, hogy ha így is lenne, akkor mivel magyarázható, hogy Hunyadi János több hadjáratot folytatott Havasalföld ellen? Az ellen a román fejedelemség ellen, amely nem melleleg gyakorta a török oldalon harcolt a kereszténységgel szemben. No, de miként lehetséges, hogy egy román hadvezér egy román államra támad magyar színekben? Vagy hogyan lehet az, hogy Mátyás király, akit természetesen szintén románnak tartanak, mind Moldva, mind Havasalföld ellen mindig vaskezzelel lépett föl, s mindig a magyar érdekeknek megfelelően?! A magyar változat ezzel szemben arról szól, hogy a Hunyadiak magyarok voltak, és pont. Én nem akarok igazságot tenni, sőt, elmondom itt is, amit a nagyapám mondogatott: az a probléma a világgal, többek között, hogy egy kicsit mindenkinek igaza van. Csakhogy nekünk a mi igazságunk számít. Mindenkinek a maga igazsága. És ez nem jelenti azt, hogy nem hallgatjuk meg a másik igazságát, még akár el is fogadhatunk belőle sok mindent, ez azonban nem változtat azon, hogy a mi igazságunk élvez elsőbbséget a szívünkben, a tudatunkban.

– *Konkrétan a Hunyadi-kérdésben lehetségesnek gondolod, hogy a két narratíva közeledjen, vagy egyik fél elfogadja a másik álláspontját? Netán egyes elemeiben módosítsa a saját elképzelését, mert belátja, hogy a másiknak is van igazsága?*

– Én ebben a vitában nem számítok ilyesmire. Amire számítok, az az, hogy a Hunyadi-sorozat által az aszimmetrikus hadviselés végre kezd kiegyenlítődni. Nincs sok idő behozni a lemaradásunkat. Ma ugyanis gyakorlatilag 85 százalékban a román álláspont ismeretes a világ minden részén. Ami eljutott oda, az az, hogy Európa védőbástyája Románia volt. Még csak nem is Havasalföld, hanem Románia, amely négyszáz évvel később jött létre. Abban az időben a román népvetet sem használta senki, mivel nem létezett még ez az elnevezés. A világ nagy része úgy tudja, Európa bajnoka Vlad Țepeș volt, aki a töröktől megvédte a kereszténységet. És ez nem vicc, sajnos. Én magam hallottam a munkám kezdetén egy olasz újságíró kollégámtól, akinek boldogan újságoltam, milyen regényt fogok írni, hogy ez hülyeség, mert ki az a Hunyadi? Vlad Țepeș, ő a hős.

– *Aki a szultán hűbérese volt...*

– Igen. De vívott győztes csatákat a törökök ellen is, ez tény. Viszont a román propaganda egy külföldön igen jól, s főleg Nyugat-Európában és Észak-Amerikában zseniálisan érvényesülő önreklám. Gyakorlatilag elérte azt, hogy egy művelt olasz újságíró, aki nagyon komoly pozícióban dolgozott egy olasz napilapnál, mély meggyőződéssel vágta a szemembe, hogy mit akarok én ezzel az általa és senki által nem ismert figurával. Európa hőse és védelmezője Vlad volt. És a románok védték meg Európát a töröktől. Na most, ez hazugság. Ideje hát, hogy elmondjuk a történelmi tényekhez sokkal közelebb álló változatot. A miénket. A déli harangszó végtére is Hunyadiékért szól, és nem Dracula vajdáért.

– *A dákoromán kontinuitás elméletét is rendkívül hatékonyan terjesztette el a világban a román állam...*

– Így van, ez ugyanaz a mechanizmus.

– *Visszatérve a sorozatra. Mennyire tartasz attól, hogy, ha sikeres lesz, mégis kénytelenek lesztek a trendeket figyelembe venni, s beleszólni olyan szálakat, amelyek a jelen preferenciáit vetítik vissza hatszáz évvel, erősen meghamisítva ezzel a történelmet?*

– Hogyha a sorozatra rákapnak a streaming-szolgáltatók, akkor ez hatással lesz rá, ebben biztos vagyok. De abban is, hogy alapve-

tő kérdésekben nem fogunk engedni. Mi nem akartuk átszínezni ezt a sztorit. Ez a mi történetünk, ugyanakkor hiszek abban, hogy egyúttal a kelet-közép-európai népek közös története is, melyben a magyar részvétel dominál, miképp az adott korszakban is. A szerbek, havasalföldi és moldvai oláhok, németek, lengyelek mégiscsak a magyar király seregében, vagy azzal szövetségben, magyar vezérlet alatt vették fel a harcot a hódító iszlám ellen...

– *Ez már a regényekben nagyon erősen jelen van...*

– Igen, nagy gondot fordítottam és nagy hangsúlyt fektettem a regényekben, hogy bármennyire is a magyar szempont a fontos nekem, nekünk, jelenjen meg az is, hogy miként gondolkodtak a szerbek, mi volt az ő túlélési stratégiájuk, mi motiválta a havasalföldieket, hogyan gondoltak erre az egész időszakra a törökök, miért hódítottak, mi volt a céljuk, hogyan láttak minket, hogy látták a Balkánt. Amint azt is igyekeztem bemutatni, mit gondoltak a nyugat-európaiak, hogyan viselkedtek, hogyan változtatták a nézeteiket folyamatosan már ebben az időszakban is, mit gondoltak az ausztriai tartományok Habsburg uralkodói vagy éppen a lakói. És mindig nagyon izgatott, hogy miként láttak ők minket, mit gondolhattak Hunyadi Jánosról. Mindezt érzésem szerint sikerült a filmsorozatba is átmenteni. Ami a regényekben nagy lehetőség volt még, az az, hogy a valós történelmi alapokon azokat az elfelejtett vagy kevésbé ismert történelmi részleteket is napvilágra tudtam hozni, amelyekről én sem hallottam korábban, de árnyalják a képet. Például amikor Hunyadi János Ausztria tartományai ellen folytat hadjáratot, Cillei ellen vonul, vagy betör a Habsburgok területeire, megakadályozandó a Habsburgok állandó nyugat-magyarországi betöréseit. Meggyőződésem, hogy sokkal bonyolultabb és összetettebb volt az a korszak is, mint amilyenként a fejünkben él, ráadásul nekem nagyon sokat segített íróként a mai problémák megértésében. Mennyire elcsépelet, de mennyire igaz az, hogy a történelem ismétli önmagát, mennyire igaz, hogy kizárólag érdekalapú volt mindig is a birodalmak, országok kormányzása. Egy szó, mint száz, nagyon szerettem ezt a korszakot éppen emiatt, mert millió olyan tapasztalatot tudtam leszűrni. Egyrészt

megértettem az akkori mozgatórugókat, másrészt ez, igaz, sok-sok áttételen keresztül, de segített megérteni a későbbi folyamatokat. Hogy egy példát mondjak: már az Anjouk és a Luxemburgok célja is a kelet-közép-európai birodalom létrehozása volt. Habsburg Albert, aki az első Habsburg uralkodó a magyar trónon, szintén ezt szerette volna. Mátyás király pontosan ugyanazt a birodalmat hozta létre, amelyet később a Habsburgok megszilárdítottak. Következésképpen ez egy régóta létező gondolat, tökéletesen érthető, logikailag indokolható mozgatórugókkal. És nekem az a munka, amit a Hunyadiak fektettem és fektetek, nagyon sokat segített az évszázadok folyamatainak megértésében, mert mindig ott vannak a múltban azok a gyökerek és azok az kiváltó okok, amelyek majd évszázadokkal később nyernek jelentőséget vagy új értelmet, kapnak más színezetet, de magát a történelmi folyamatot csakis úgy lehet megérteni, ha megismeri az ember a részleteket.

– *Ráadásul a Hunyadiak kora fölöttébb izgalmas korszak...*

– Heroikus kor, tele elképesztő karakterekkel. Hátborzongató és regényes. Az a helyzet, hogy nem is nagyon kellett regényesíteni egy bizonyos ponton túl, mert döbbenetesen fordulatos maga a valós eseménytörténete annak a korszaknak. A visszajelzésekből is azt tapasztalom, hogy azt a két fontos célját, amelyek miatt megírtam a regényeket, és írom a folytatásokat, azt a két célját elérte.

– *Mi ez a két cél?*

– Az egyik az, hogy több ismeretünk legyen, és több benyomást szerezzünk a múltunkról, erről a félezer évvel ezelőtti korszakról. A másik pedig az, hogy egy picit segítsen a mostani olvasóknak abban, amiben nekünk a mi időnkben az *Egri csillagok* annyit segített: megérteni azt, hogy kik vagyunk, mit jelent ehhez a néphez tartozni, mit jelent az elődeink sok-sok küzdelme. Nagyon boldog vagyok, hogy a visszajelzések alapján úgy tűnik, ez utóbbiban, korosztálytól függetlenül sokak számára tudott segítséget nyújtani a Hunyadi-regényfolyam.

– *Végső soron identitást formálnak ezek a könyvek, és ez lehet a filmsorozat egyik hozadéka is...*

– Igen, azt remélem, igen.

A HÓNAP ALKOTÓJA

Birta-Székely Noémi

Mit tennénk el télire

*Kis üvegbe meleget,
nagy üvegbe színeket.
Jó volna még egy kis napfény,
olyan puha, sugárzó,
mint a nyári naplementék.
Illatokat is eltennék,
rózsát, hársfát, kamillát,
erdők avar illatát,
mezők szénaillatát,
fülemüle csicsergését,
béka kuruttyolását,
hegyi patak csobogását,
fülesbagoly huhogását.
Eltennék még mosolyokat,
boldogot és huncutot,
anya kacagását, jól jön,
mikor nincsen ott.
De jó lenne pár üvegbe
ölelést is eltenni,
hancúrozását, csiklandozást
celofánnal lekötni.
Tele lenne kamra polca,
roskadozna a sok jó,
s nagyot nézne majd a család,
mikor télen felbontanám.*

Az évszakok születése

Már nagyon-nagyon régi történet, s az idő úgy mosta el emlékét, mint ahogy a falevelekről a nyári zápor lemossa a port, csak imitt-amott maradt meg egy-egy öreganyó elfelejtett gondolataiban kucorogva, hogy egyszer csak, egy óvatlan pillanatban valami előreláthatatlan jelre, előbukkanjon. Így esett ez most is, amikor Galagonya, a százhusz éves erdei öreganyó, az erdei állatok védelmezője, a fák között keresgélte kedvenc őzikéjét. Az őszi szellő a tél hidegét hozta, s már a napnak sem volt ereje, ezért Galagonya gyorsan végezni szeretett volna kinti teendőivel. Meg akarta találni Bogáncsot, a kis őzgidát, hogy még tél előtt megtisztítsa bundáját a beleakadt ágacskáktól, fűszálaktól. Ahogyan keresgélt, egy kis árnyat látott elsuhanni a fák között. Először azt hitte, Kamilla, az erdei nyuszi az, aki ilyenkor szokott neki illatos füveket gyűjteni, hogy abból gyógyteát készítsen a téli hidegekben, de hiába kiáltott utána, az árnyacska tulajdonosa nem állt meg. Galagonya megszorította lépteit, gondolta, hátha utoléri, de csak azt vette észre, hogy szép, fehér csillámport hagy maga után, s akkor már tudta, hogy ez nem lehet más, mint Csillagkristály tündér. Neki és testvérének, Barackvirág tündérnek köszönhetjük az évszakokat. Galagonya már nem emlékezett honnan hallotta a történetet, ki mesélte neki, csak apró történetfoszlányok jutottak az eszébe. Később, mikor hazaért rőzsetetős házikójába és megrakta a tüzet a kandallóban, majd fölrakta főni a teavizet, beleült hintaszékébe, hogy délutáni szunyókálásba kezdjen. Álmában már látta megelevenedni azt a történetet, melyben megszületett a nyár, az ősz, a tél és a tavasz.

Régen, nagyon régen történt, az emberek, az állatok és a tündérek még együtt éltek békességben. A tündérek már akkor is tudtak varázsolni, és varázserejüket mindig és kizárólag az emberek megsegítésére használták. Különösen ismertek voltak segítőképességükről Barackvirág tündér és Csillagkristály tündér,

akik testvérek voltak. Csillagkristály tündér onnan kapta nevét, hogy szemében különleges, csillag és kristály alakú formák voltak, aki a szemébe nézett, elámult a gyönyörű látványtól. Már tekintetével is jóra és szépre tudta inteni az embereket és az állatokat. Barackvirág tündér orcája pont olyan volt, mint a nyíló barackfa virága, selymes, bársonyos és rózsaszín, és ha valakit megölelt, jóságát és szeretetét rögtön megosztotta azzal. A tündértestvérpár reggeltől estig segítette az embereket és az állatokat, mert ebben lelte legnagyobb örömét. Ahol a rosszság és a butaság kicsi szikráját is észrevették, Csillagkristály tündér tekintetével, Barackvirág tündér pedig ölelésével elűzte azokat az emberek és az állatok szívéből. Egy szép napon, senki sem tudja miért, a testvérpár közé befészkelődött a harag, és bármennyire is igyekeztek, nem tudták elűzni onnan. A két tündér már nem segítette az embereket és az állatokat, hanem egész álló nap csak civakodtak. Így tartott ez már ötszáz esztendeje. Az emberek és állatok megalégelték a tündérek veszekedését, mert hiányzott nekik a tündérek kedvessége, ezért úgy döntöttek, ráveszik őket a békülésre. Tudták, nem fog könnyen menni, ezért azt találták ki, hogy próbatétel elé állítják őket. A feladat az volt, hogy melyikük tud valami olyat varázsolni, ami a legnagyobb hasznára van az embereknek és az állatoknak. Úgy gondolták, ez a feladat annyira lefoglalja majd a tündéreket, hogy elfelejtenek civakodni. Nosza, Csillagkristály tündér neki is állt, és azt találta ki, hogy gyönyörű és különleges növényeket, gyümölcsfákat és virágokat varázsol. Ahová repült, meleget és fényt hozott az embereknek és az állatoknak.

Így született a nyár.

Az emberek és az állatok nagyon örültek a nyárnak, hiszen ellátta őket táplálékkal és jó meleggel. A gyermekek kirándulni, fürdeni jártak, élvezték a meleget. Barackvirág tündérnek tetszett a nyár és a vidámság, de arra gondolt, hogy talán a nyárnál az emberek és az állatok is sokkal jobban fognak örülni, ha sok eledelt varázsol nekik. Ezért a virágba borult fákra és földekre

rengeteg gyümölcsöt és termést varázsolt: almát, körtét, diót,ogyorót, gabonát és még sok sok mást is.

Így született az ősz.

Az emberek és az állatok kitörő örömmel fogadták az ősz gazdagságát, hiszen egyszerre nagyon sok élelemhez jutottak, amit elraktároztak, és sokáig eltartott. Mindenféle finomságokat készítették a sok gyümölcsből és termésből. Üvegekbe, dobozokba csomagolták, majd betették a kamrájukba. Az őszi varázslat annyira jól sikerült, hogy Csillagkristály tündér először megszeppent, és nem tudta, hogyan varázsolhatna ő még ennél is jobbat és szebbet. Bánatában elkezdett sírni, és szeméből csak úgy hulltak alá a gyönyörű hókristályok. Ezek voltak a hópelyhek, melyek beleppték a földet, az emberek házait és az állatok szálláshelyét.

Így született a tél.

A havazástól hideg lett, a növények elhervadtak, és mindenki fázott, de a gyerekek, és néhányan a felnőttek közül is, nagyon jól érezték magukat, mert a hóban vidáman szánkóztak, hógolyóztak, korcsolyáztak, hóembert építettek. A Földet elárasztotta a kacagás és a nevetés. Az állatok közül a medve és a mókus örült a legjobban a télnek, mert a medve bevonult barlangjába, a mókus az odújába, és egy jó nagyot aludtak. Barackvirág tündér elcsodálkozott, hogy a hideg és a hó hogyan okozhat örömet. Eldöntötte, hogy elolvasztja a havat, elűzi a hideget, és helyette kellemes és illatos szellőket varázsolt. Kirügyezettette a fákat, a kellemes melegtől kinőtt a fű, és tengernyi színes virág árasztotta a bódító illatokat.

Így született a tavasz.

Az emberek és az állatok nagyon megszerették a tavasz illatait és színeit. Boldogok voltak, huncut fény gyúlt ki a szemükben, és eltűnt szívükből a szomorúság, ha egymás szemébe néztek. Állandóan jókedvük volt, és minden ok nélkül ölelgették egymást, ha találkoztak. A madarak tojásokat raktak, és kiköltötték fióká-

ikat. Barackvirág és Csillagkristály tündér örültek a legjobban a varázslat eredményének. Örömmel elűzték a közük fészkelődő haragot, és úgy döntöttek, az lesz a küldetésük, hogy az embereknek és az állatoknak megteremtsék azt a csodát, amit a nyár, a tél, a tavasz és az ősz örömei adnak. A tündérnéppel együtt elköltöztek Tündérországba, és csak akkor jöttek el a Földre, ha teljesítették feladatukat.

A kandallóban a parázs utolsó szikrái pattogtak, amikor Galagonya ébredezni kezdett délutáni szunyókálásából. A teavíz is elfőtt már, és ahogyan kinézett az ablakon, néhány hópelyhet látott szállingózni. Itt a tél, gondolta magában, és kilépett az ajtón, abban reménykedve, ha elkap egy hópelyhet, megláthatja benne Csillagkristály tündér gyönyörű tekintetét.

Reform és korszerűsítési tendenciák a tanárképzésben¹

A pedagógus professzió értelmezése

„A Világkonferencia számára különösen ajánljuk a még hatékonyabb kapcsolat kiépítését a felsőoktatás és más szektorok között. Az UNESCO Felsőoktatás politikai tanulmánya a «pro-aktív egyetem» szükségességéről és egy új oktatási szövetség iránti igényről beszél, mely elvezet egy világméretű megegyezéshez az oktatás, a tanulás, a kutatás és a szolgáltatás funkcióinak, s magának a felsőoktatási intézményrendszereknek a megújításához (...) Főképp a következő különösen fontos területekre hívjuk fel a felsőoktatási intézmények figyelmét: 1. A tanárok alapképzésére, 2. A tanárok szakmai továbbképzésére stb. Úgy véljük, hogy ez a kérdés áll minden ajánlásunk középpontjában. Nyilvánvaló számunkra, hogy bármely oktatással kapcsolatos előrelépés a tanárok aktív bevonását és támogatását igényli. Ez kiterjed: a tanárok és tanárjelöltek kiválasztására, a tanárképzésre, a tanárok karrierfejlődésére, a folyamatos tanártovábbképzésre, a tanítás feltételeire, a tanári szakma státuszára.” (Melbourne-i nyilatkozat, a Melbourne-i UNESCO Konferencia 1998). A tanárképzés fejlesztési munkálatainak mérlegelendő főbb nemzetközi tendenciái tehát: a szakstúdiumi képzés és a pedagógiai felkészítés szorosabb elméleti és gyakorlati egységére való törekvés; a korszerűen képzett pedagógus felkészítéséhez a szaktárgyi és pedagógiai alapképzés összetevőivel egyenértékű tényezőként csatlakozik egy harmadik elem, a magas fokon továbbfejlesztett általános és erkölcsi kulturáltság. Ennek elengedhetetlen elemei: beszéd- és magatartáskultúra, idegen nyelv ismeret, a humán,

¹ A jelen tanulmány részleteket tartalmaz a szerző Birta-Székely Noémi (2012): *A tanárképzés fejlődési irányai a 21. század kezdetén* című kötetben megjelent írásából.

természeti és technikai tudományos eredményekkel való tájékozódó lépéstartás, etikai érték- és követelményrendszer, összefoglaló művelődéstörténeti megalapozottság; valamint kulcskérdés a továbbképzés.

Az oktatás nemzetközi szaktekintélyének széles tábora úgy véli, hogy egy elavult, a kor kihívásainak már eleget nem tevő és csökkentett hatékonyságú köznevelési rendszer megreformálása szükségszerűen a tanárképzés megreformálásával kell kezdődjön. „Ezt a koncepciót képviselte Miaralet (1982) is, aki az 1968-ban kibontakozó diákmozgalmak és tüntetések következtében elindított franciaországi iskolareform kapcsán a tanárképzés prioritásként való kezelését kérte.” (Fodor 2000. 52.) Az iskolai oktatás tartalmi reformja nemcsak az ismeretanyag növelését célozza, hanem az ismeretek rendszerezésére, értékelésére irányuló képességek kifejlesztését is. A reform egyik alapelve, hogy a hallgató önálló munkájára az eddigieknél jobban kell építeni, s ne „szájbarágó” (Balogh 1999) módon eljuttatni az elsajátítandó ismereteket. Így, az előadások funkciója is megváltozik, inkább csak vázát adja az ismeretköröknek, kapaszkodókat teremtve a feldolgozáshoz. Ez a hosszú bevezetés azért volt szükséges, hogy megértsük, a tanárképzés fejlesztése és a tanárok presztízsének emelése már rég társadalmi probléma, amelyet úgy tűnik, egyre kevésbé sikerül megváltoztatni. A tanárokkal szembeni követelmények az évek során, a nagy információrobbanás következtében, mind egyre nagyobbak és nagyobbak lettek. A társadalmi átalakulás, az egyre nagyobb tömegek iskolázottsága egyre több tanárt is igényelt. A hatalmas igénynek nem tudtak másként eleget tenni, csak rövid idő alatt, gyors ütemű (nem minőségi) képzéssel. Valószínű, hogy ez a tény nagyban befolyásolta a tanári szakma minőségének és presztízsének csökkenését. Felmerült a szakirodalomban az ideális, eszményi pedagógus „megtervezése”. Azaz azoknak a tulajdonságoknak és sajátosságainak a megfogalmazása, amelyek, úgymond, az eszményi pedagógust jellemzik. Ennek hiábavalóságára azonban hamar rájöttek (Nádasi 1993. 131.) hiszen az eszmény elérése igencsak megkérdőjelezhető. Az

eszményi cél elérésének „hajszolása” következtében mind az oktatók, de főleg a hallgatók munkájában megjelenik a bizonytalanság, a meg nem felelés érzete. Az ideális, eszményi pedagógusról való gondolkodásnak a tudományos munkákban, a tanári tulajdonságok és képességekről való értekezésben van helye. A tanárképzés céljának megfogalmazásakor, minden esetben, tekintetbe kell venni az illető kor által igényelt tanárképet. Ha végig követjük a különböző korokat, észrevevesszük, hogy minden 48 korban más-más tanárképpel szembesülünk. Ezt mindig a kor által támasztott követelmények, és az az igény fogalmazta meg, hogy a tanárnak milyen szerepet kellett betöltenie, milyen feladatokat kellett teljesítenie. Ez természetesen időről időre szemléletváltást idéz elő a pedagógusképzésben is. A tanárszerepről vallott nézetek századunkban és különösen századunk második felében lényegesen megváltoztak. A múlt században még a pedagóguspályát, mint a személyiség egészét involváló hivatást tartották számon. A tanárnak erősnek kell lennie, rendelkeznie kell olyan mindent átható intelligenciával, mint Lessing, olyan érzelmi mélységgel, mint Hebbels, olyan lelkesedéssel, mint Pestalozzi, olyan mély hittel, mint Tillich, olyan hatalmas tudással, mint Leibniz, olyan ékesszólással, mint Solzman és olyan nagy szeretettel, mint Jézus Krisztus (Oser 1993, idézi Horváth 1999). Napjainkban sokkal erősebb hangsúly van a pedagógus tevékenységének mesterségbeli tartalmán, a tudáskészletekre és készségekre és ezek taníthatóságára. Day (1993) a következőket fogalmazza meg a problémával kapcsolatban: „A kilencvenes években mindenkinek, aki felelősségének tartja szakmai fejlődését, szembe kell néznie azzal, hogy a tanár manapság nem a tudás kútfője – az információs technológia és a tanulási lehetőségek egyre nyitottabbá válása valószínűleg lehetetlenné teszik, hogy ez a szerep tovább fenntartható legyen –, hanem pedagógiai szakember, aki a tanulási folyamatok hatékonyságáért felelős. Ez lényegi változást idéz elő a professzionizmus definíciójában, és mélyreható következményeket von maga után nemcsak az iskolai oktatásban, de a tanárképzésben úgyszintén.” (Day 1993. 45.)

A pedagógust, aki a pedagógiai folyamatot meghatározó kulcsszereplő, több szempontból vizsgálják és elemzik. Kutatások igyekeztek/nek feltárni a pedagógus lehetséges szerepeit, társadalmi helyzetét, beilleszkedését, a pedagóguspálya szociológiai aspektusait. A legfontosabb aspektus viszont, hogy a pedagógus iskolai hatékonyságát milyen tényezők határozzák meg. A mindennapi tapasztalatok is azt mutatják, hogy jelentős különbségek vannak a pedagógusok között. Mi okozhatja a különbséget a tanárok között? Természetesen első reakciónk erre a kérdésre, hogy a tanár személyisége az, ami a különbséget adja, hiszen minden ember más személyiséggel rendelkezik, s ebből kifolyólag a hatás, amit kivált is más és más. Az egyik meglehetősen elterjedt álláspont képviselői szerint pedagógusnak születni kell, azaz vannak velünk született adottságok, amelyek predesztinálnak a pedagóguspályára. Ha ezekkel rendelkezünk, függetlenül képzettségünktől, felkészültségünktől sikeresek leszünk. Ennek a változatnak azonban van egy gyakorlati akadálya. Nincsenek olyan számban „született pedagógusok”, mint amilyen számban szükség lenne rájuk, ezért kell olyan jelölteket is képezni, akikben az adottságok csak kisebb mértékben vannak meg. „...elméletileg sem igazolt az a tétel, hogy a pályaalakulást bizonyos velünk született adottságok ilyen mértékben determinálnák. Nem tagadva ezen adottságok meglétének hasznosságát, jelentőségét, azt valljuk, hogy több vagy kevesebb képzéssel a különböző adottságú személyekből is válhatnak eredményes pedagógusok.” (Falus 1998. 97-98.) Azon pedagógusok esetében, akik képesítés nélkül, nagyobb pedagógiai eredményességet mutatnak, mint diplomás tanárkollegáik, nem arról van szó, hogy ilyenek születnek, hanem arról, hogy lehetőségük volt a pedagógiai munkához szükséges képességeiket fejleszteni (Sallai 1996. 79.). Ezeket a készségeket, melyek között főleg az empátiát, elfogadást és kongruenciát említjük, főleg a családban van lehetőségük fejleszteni.

Az empirikus pedagóguskutatás kezdetén, a múlt század végén Kratz és munkatársai tanulókkal leírták az általuk

hatékonyak vélt pedagógusok jellemzőit. Hart az 1930-as években 10 000 tanuló véleményét összegezve megállapította, hogy a kedvelt, eredményesnek ítélt tanárokat a tanítási készség, a vidámság, a türelem, a barátságosság, a megértő, elfogulatlan magatartás, az igazságos osztályozás jellemzi. Egy másik összehasonlító elemzés (1983) szerint nemzetközi méretekben egyező tulajdonságoknak tekinthetjük a következőket: megértő, együttdolgozó, demokratikus, kedves, jó, türelmes, igazságos, segítőkész, humorérzéke van. A Német Szövetségi Köztársaságban a derű, az igazságosság, a türelem, a határozottság, az elegáns megjelenés, a sportos viselkedés áll a lista élén. Lengyelországban a szakmai tudás, a magas erkölcsi színvonal, az őszinteség, közvetlenség, határozottság, következetesség, igazságosság, önuralom, derű. Magyarországon a szakmai és általános műveltség, a gyermekszeretet, a lelkiismeretesség, a hivatástudat, igényesség, példamutató magatartás, pedagógiai érzék, derű, szuggesztivitás állnak az első helyen (Falus 1998. 96–114.). A legtöbb hasonló felmérésben a pedagógusok személyiségére összpontosítottak a leginkább. A pedagógus személyiségének, alapvető személyiségvonásainak mindig nagy jelentőséget tulajdonítottak. Rogers és Gordon gondolatainak és gyakorlatának elterjedése ráirányította a figyelmet azokra a személyiségvonásokra, amelyek az eredményes pedagógust, a személyközpontú, a másokat elfogadó pedagógust jellemzik. A következő alapképességeket szokták kiemelni: a feltétel nélküli elfogadás képességét, az empátiát és a kongruenciát. Ezen kívül a következő, a pedagógiai munkát elősegítő képességekről beszélnek: a kommunikációs ügyesség, a gazdag és rugalmas viselkedésrepertoár, emez megfelelő alkalmazásának feltétele a gyors helyzetfelismerés, a konstruktív helyzetalakításnak a képessége, a megfelelő konfliktuskezelési módok alkalmazásának a képessége, a diákokkal, szülőkkel való együttműködés igénye és képessége, a pedagógiai helyzetek, jelenségek elemzésének képessége és az eredményes munka feltételei között van a pedagógus mentális egészsége (Sallai 1996. 21.).

Célszerű megkülönböztetni a pedagógus tudását a gyakorlati tevékenységekhez való viszonya szempontjából. Az ismeretek jelentős részét a pedagógusok, pedagógusjelöltek könyvekből, előadásokból szerzik meg. Ezeket reprodukálni és értelmezni is kiválóan tudják, gyakorlati tevékenységükre azonban nem hat. A tudás egy másik része, amelyet saját tapasztalatukból szűrnék le a pedagógusok, közvetlenül befolyásolja gyakorlati tevékenységüket. „Az eredményes pedagógiai felkészítés és továbbképzés akkor valósítható meg, ha a tanárjelölt gyakorlati tudásának kifejtésére lehetőséget adunk, az új elméleti ismereteket a meglévő gyakorlati tudásba építjük be kipróbálható, hasznos információ formájában.” (Falus 1998. 104.) A konstruktív pedagógia tanításaira jelentős mértékben támaszkodó felfogás hívei szerint a tanár tevékenységét s azt is, hogy a tevékenysége meghatározó gyakorlati tudásban mi épül be, mit fogadnak el a tanárok, lényegében meghatározzák a tanárok kialakult hitei, előfeltevései, gyakorlati filozófiái, preconcepciói, előítéletei. A hitek kialakulásában az érzelmi komponenseknek jelentősebb a szerepük, mint a kognitívaknak, ezért sokkal nehezebb őket megváltoztatni. Ezek a képződmények az agy jobb féltékéjében helyezkednek el, míg az ismeretek a bal agyféltekében (Wubbels 1992). Ez akkor okoz gondot, ha a tanárok az elméleti ismereteket a gyakorlatban akarják hasznosítani, ez ugyanis a fent leírtak függvényében nehezebben működik, hiszen az új ismeretek nem módosítják a preconcepciókat. Jelentősége van ugyanis az előzetes tapasztalatoknak, egyéni értékeknek, hiteknek és elvárásoknak a személyes megértés és tudás alakításában (Maxwell 2004). A gyakorlatban történő jelenségek értelmezésében és megértésében a preconcepcióknak van döntő szerepük. A képzés, önképzés, továbbképzés megtervezésénél tehát nélkülözhetetlen ezen preconcepciók figyelembevétele, feltárása, tudatosítása, hiszen csak ebben az esetben lesz a képzés eredményes. A feltárást követi a gyakorlatban a preconcepciók továbbfejlesztése. Jelentős kutatási terület napjainkban ezeknek a feltáró módszereknek a leírása, összegyűjtése, hiszen ezen a területen még

szegényes a módszertani tudásunk. Az 1. ábrán a tanári tudás alakulásának tényezőit láthatjuk. A gondolkodó, reflektáló, elemző tanár azzal a szemlélettel szemben alakult ki, amely a pedagógust a technikai készségek alkalmazójaként értelmezte, másrészt azoknak a felülről lefelé megvalósított pedagógiai reformoknak az ellenhatásaként, amelyek a pedagógusban a másutt kidolgozó tanterv végrehajtóját, alkalmazóját látta, s nem egy olyan személyt, aki képes a tantervek bírálatára, sőt kidolgozására is. A reflektív készségek kialakításának gondolata Dewey (1951) nevéhez köthető. Ő különbséget tesz a rutinszerű (a benyomások, a hagyományok és tekintély által vezérelt) és a reflektív (a cselekvés okainak és következményeinek alapos tanulmányozása után elvégzett) tevékenységek között. Ezt a tanárképet a nyolcvanas években Schön (1983) fejlesztette tovább. Megkülönböztette a tevékenység során (*reflection in action*) és a tevékenységről (*reflection on action*) kifejtett reflexiót. Schön szerint a pedagógus annak következtében, hogy folyamatosan értékeli és elemzi saját tevékenységét, folyamatosan tanul is belőle, azaz ha újragondolja tetteit, az új lehetőségeknek a felismerésére is nagyobb esély van. A reflektív tanár képzése csakis olyan körülmények között képzelhető el, ha figyelembe vesszük a disszertációban eddig bemutatott feltételeket (Falus 1998). Nagy Mária (2001) összefoglalja a világon elterjedt tanári szerepekkel kapcsolatos publikációk mondanivalóját, és arra következtetésre jut, hogy a tanárokkal kapcsolatos bőséges irodalomra a „globalizációs” és a tanár személyét központba állító, annak szakmai tudását kutató, az osztálytermi gyakorlat megfigyelésére építő irányzat a jellemző.

Nagy (2001) megpróbál válaszolni arra kérdésre, hogy kik a tanárok? Lényeges elemként jegyzi meg, hogy noha a tanárok státusza végzettségi szint szerint homogenizálódott, azaz felsőfokúvá vált, a tanárok társadalmi státuszában ez nem sokat segített, hiszen alacsonyabb a státuszuk minden tekintetben, mint más, értelmiségi foglalkozásúaké. A statisztikai adatok azt mutatják, hogy a tanári szakma kezd előregedni az európai országok

többségében, ami a szakma iránti vonzalom csökkenését jelzi. Erre a helyzetre megoldásként született az átképzés gondolata, amit be is indítottak egynéhány országban. Az elnőiesedés szintén jellemző a szakmára. Ez a legtöbb országban 60% fölött van, a legkevesebb tanárnő a hagyományos berendezkedésű országokban, például Törökországban van, valamint azokban az országokban, ahol a tanári szakma magas társadalmi elismerésnek örvend minden szempontból (Japán, Korea, Németország). Noha a tanárok mindenhol a magasán képzett munkaerő legnépesebb csoportja, szerepüket és társadalmi helyzetüket mai napig is nehéz meghatározni. Bronwen (2004) a tanárok szocializációjában a következő öt tényezőt emeli ki: alapképzés és továbbképzés, saját tanulási tapasztalat, intézményes és szupervíziós kontextus, az előzetes és az aktuális szakmai azonosság, amivel asszociálódnak a normák és elvárások, a jövőben az oktatással kapcsolatos, állandóan változó feltételek. A fentieket összegezve, azt mondhatjuk, hogy a tanári professzió, szakma, mesterség meghatározása és körvonalazása közben egy meglehetősen bizonytalan kép tárul elénk. Nincsenek ugyanis kész receptek. A tanárrá válás folyamata egyéni mindenki számára, kialakulásában jelentős szerepe van a személyiségjegyeknek, valamint a személyiségjegyek mozgósításának. Egy olyan folyamatról van szó, ami elkezdődik születésünk pillanatában, a pályaválasztás esetében az alapképzés kapcsán tudatosodik, a továbbképzés révén és a szakma gyakorlása során fejlődik és alakul, hiszen a tanári kompetenciák kialakulása hosszú fejlesztést igényel. A hatékonyság titka komplex és összetett, feltárására a kutatók folyamatosan törekednek. A továbbiakban az eddig feltárt lehetőségeket szeretném bemutatni (Nagy 2001).

Alternatív programok szerepe a tanárképzésben

Tömören fogalmazva: megszületett az igény arra, hogy a „tárgyközpontú” tanárképzést „funkcionálissá”, személy- és képességközpontúvá alakítsuk. A szemléletváltás többek között

azt jelenti, hogy az iskolai oktatás embernevelő funkcióját kell kiemelni, kiteljesíteni. Ha ezt sikerül érvényesíteni a pedagógusképzésben, akkor jelentősen módosul, kiegészül a pedagógus szakma tartalma. Az új képzési követelményeket szem előtt tartva kívánatos különböző képzési alternatívák kikísérletezése. Az az igény, hogy az oktatási reformot, mint történeti, társadalmi folyamatot próbáljuk megérteni, elvezet az alternatívítás kérdésének átgondolásához. Az alternatíva-fogalmi szinten tág jelentéskörrel bír – több lehetőség közül választható, választott cselekvés, tevékenység. Jelentéstartalmát objektív, illetve szubjektív tényezők határozzák meg. Objektív tényezőmagazalternatívításlehetősége, kínálata, az alternatívák választására hajlandó, alkalmas autonóm személyiség pedig a szubjektív tényezőt képviseli. A választhatóság a pedagógiában is kettős jelenség: az alternatív iskolák, alternatív pedagógiai törekvések, az alternatív tantervek és tankönyvek kérdése csak részben oktatáspolitikai meghatározottságú. A választás, mint szubjektív tényező, a felkínált alternatívák választására hajlandó, alkalmas személyiséget fejleszt, aki nemcsak választ, hanem igényli, megteremti az alternatívákat. Javul-e az alternatívák révén az oktatás minősége, az alternatív iskolák, pedagógiai koncepciók összhangban vannak-e az adott társadalmi elvárásokkal, az új pedagógiákat képviselő célok megvalósítása képes-e olyan mértékben fejleszteni a személyiség értelmi, érzelmi-akarati, motorikus oldalait, hogy a társadalomba való beilleszkedés problémamentes legyen? Bár a felmerült problémák, kérdések helyzetenként nyitottak, megválaszolatlanok maradnak, alternatív koncepciók, tankönyvek, tantervek ott jelentkeznek, ahol a domináns oktatási/képzési rendszer hiányokat hordoz. A tanárképzésben az alternatív fogalmat a képzésben különböző módon beiktatható képzési formákkal azonosítjuk, főként olyanokkal, amelyek az éppen érvényben lévő hivatalos, hagyományos képzési formáktól eltérnek. Az alternatívítás egy másik értelmezése az oktatási rendszerben, amikor az alternatívítás objektív és szubjektív feltételei társadalmilag és

történetileg meghatározottak. A romániai oktatási reformban is tetten érhető az oktatási rendszer jellegének a megváltozása, hisz a hatóságotképviseelőszakminisztériumrendeletei, a kerettantervek bevezetése, a helyi tantervek használatának lehetősége épp arra utalnak, hogy a romániai iskolarendszer is az alternatívvitást favorizáló, alternatívvitásra épülő rendszerré kíván fejlődni. A tanárképzésben is lényegbevágó az alternatívvitás lehetőségének megteremtése. „A Bizottság mindenképpen úgy ítéli meg, hogy a tanárképzést újra kell gondolni.” (Delors 1997. 121.) A tanári hivatásra való felkészítés tartalmának alapvető megújítására van szükség, hogy a pedagógiai, pszichológiai, módszertani képzés összhangba kerüljön az európai normákkal. Ennek eszköze elsősorban egy új tanterv kidolgozása, amely a tanári képességek kifejlesztését célozza, megjelölve az illető képesség fejlesztési területét, összhangba hozva az elméleti és gyakorlati képzést. Természetesen a tanárképzésnek megújítása szempontjából egy új tanterv kidolgozása csak egy része a minőségi fejlesztésnek, de ugyanakkor lényeges része. Ezen túlmenően a tanárképzés szerkezeti reformjának szempontjából még igen sok feladat várát magára. Legfontosabb egy olyan integráló funkciót ellátó intézményi szervezeti forma létrehozása, amely tényleg, önállóan képes a tanári felkészítés összes feladatát irányítani. Ennek feladatkörébe tartozna: a képesítési követelmények kidolgozása, valamint évenkénti átdolgozása, továbbá a tanterv, curriculum kidolgozása, melyben helyet kapna az alternatívvitás, valamint folyamatos fejlesztésében végzendő egybehangoló tevékenység; kutatói-módszertani testület létrehozása (két, három kutatóból álló csoport), melynek feladata a pedagógusképzés tudományos kutatása, kutatási eredményeinek közzététele, majd ennek megfelelően javaslatok kidolgozása a fejlesztés érdekében; a tanárképzés oktatóinak alkalmazási kritériumait és továbbképzését meghatározó jogszabály kidolgozása, illetve a tanárképzés és továbbképzés biztosítása; A tanárképzés megújítására való alternatív törekvéseket az alábbiakban szeretnénk összefoglalni. A tanárképzés megújítása kapcsán

a középpontban a gyakorlati képzési modellek kialakítására, bevezetésére került sor. Interaktív és reflektív tanulás, a kooperatív, kollaboratív tanítás, páros tanítás, a teamben végzett gyakorlatok, vagy például a konfliktuskezelést, a személyiségfejlesztést középpontba helyező szemlélet, a kommunikációs képességek és ennek figyelembevételével szervezett iskolai gyakorlatok sora jelenik meg a különböző tanárképzési rendszerekben. Az integrált tanegységek bevezetésének célja a képzési területek közötti összhang és kapcsolat megteremtése, a transzfer segítése volt. Főként a pszichológiai és pedagógiai tárgyak elméleti és gyakorlati integrálásának törekvéseit figyelhetjük meg (Ballér 1993b). Ilyen tárgyak például a kommunikációs-, önismereti tréning, tanári készségek fejlesztése, az osztályfőnök személyisége és módszerei, tolerancia-tréning – az előítéletmentes gondolkodás alakítása, képességfejlesztő tréning, pedagógiai kommunikáció és önfejlesztés, konfliktuskezelés stb. A magyarországi tanárképző intézmények számos példát adnak ezekre az integrált tanegységekre.

A *mikrotanítás* sok tanárképző intézményben az iskolai gyakorlatok előkészítésének jelentős feltételévé vált. Pozitívumait az egész világon tapasztalják, irodalma már jelentős, az 1960-as évektől publikálnak a témában. A tanárjelölt hallgatók pozitív visszajelzéseket adnak a mikrotanításon való részvételt követően. Ma már Magyarországon is a tanárképzés jelentős módszerei közé tartozik. Sajnos Romániában még nem terjedt el, nem akadtak követői. „A mikrotanítás olyan képzési folyamat, amely a pedagógusok szakmai képzésében mind a hallgatói, mind a gyakorlóévek szakaszaiban alkalmazható. A mikrotanítás olyan gyakorlásra alkalmas oktatási környezetet biztosít a tanár számára, amelyben az osztálytermi komplexitás leegyszerűsödik, és adott a bemutatóra vonatkozó visszacsatolás lehetősége. A normál tanítási helyzet komplexitásának minimalizálása érdekében számos dimenziót korlátok közé szorítanak. Az óra hossza csökkentett, tere leszűkített. A mikrotanítás során a tanár a szokásos 25-30 gyermek helyett mindössze néhányat oktat.” (Allen, Ryan 1986.

7.). A mikrotanítás nemcsak a pedagógusképzésben, hanem minden olyan területen alkalmazható, ahol előadói készségeket fejlesztenek (pl. jogásképzés, színészképzés stb.). A mikrotanítás a videomagnó elterjedésével vált népszerűvé, először 1963-ban, Kaliforniában a Stanford Egyetemen. Megjelenésének oka elsősorban az volt, hogy a kaliforniai egyetem oktatói úgy vélték, a „hogyan tanítsunk” kérdésre nem léteztek (58) addig kielégítően használható eljárásmodok (Hargie 1986). Ma már a mikrotanítás különböző formáit, különböző célokra használják. Magyarországon Falus Iván és munkatársai nevével fémjelezhető a mikrotanítás pedagógusképzésben való elterjedése. A standfordi modell tartalmazta a rögzítést, megtekintést, reagálást, finomítást és az újratanítást (Meier 1968, idézi Hargie 1986). Legegyszerűbb formája, amikor a rövid, tíz perces mikrotanításnak főként az a célja, hogy a videofelvételt visszanezve a tanár szakos hallgató minél nagyobb önismeretre tegyen szert, még mielőtt valós iskolai kontextusban kell tanítania. A mikrotanítás legfontosabb pozitívumai hogy a foglalkozások rövidek, kevesebb a tanulói létszám, a speciális módszerek közelebbről tanulmányozhatók, a változók többsége kontrollálható, s az eredmények jobban tudatosulnak (Hargie 1986). A mikrotanítás mint alternatív gyakorlati tevékenység úgy véljük, azért nem elegendő a tanárok képzésben a konkrét tanítási gyakorlat előtt, mert a mikrotanítási környezet némiképp mesterséges, nem tudja visszaadni az iskolai környezettel járó feltételeket. Ezt mindenképpen ki kell egészíteni olyan iskolai gyakorlattal, amely révén a hallgató beleélheti magát, azaz aktív részese az iskolai életnek, ezáltal ráhangolódik erre, nem lesz teljesen idegen számára akkor, amikor a konkrét tanításra kerül sor.

A *mentorképzés* ötlete szintén az iskolai gyakorlatok hatékonyabbá tételének feltételeként született meg. A mentorképzés gyakorló pedagógusok gyakorlatvezetésére történő felkészítése. Maga az elnevezése sem problémamentes, hisz megtévesztő lehet, ugyanis a hasonló kifejezések – szakvezető, gyakorlatvezető, vezetőtanár, mentor –, eltérő tartalmi, szemléletbeli elvárásokat, orientációt határoznak meg. A mentorok képzése inkább tanfolyami formában

valósult meg. A vezető tanári szakirányú továbbképzési szak megalapítása várhatóan fordulópontot jelent az iskolai gyakorlati képzés fejlesztésében (S. Faragó 1993). A görög mitológiából eredő *mentor* szó eredeti jelentése nevelő, amit később tanító, tanácsadó, atyai jó barát jelentéstartalommal használtak. A kifejezés nyugati hatásra terjedt el a magyar szakirodalomban, főként a nyelvtanárképzés területén. Napjainkban jelentése a felsőoktatásban a tanítási gyakorlatot teljesítő hallgatók fejlődését segítő szakembert jelenti, elkülönülve a vezetőtanár fogalmától, leszűkül a hallgatók külső, egyéni (óvodai, iskolai) gyakorlatát segítő, az adott szakterületen dolgozó pedagógus szakemberekre (F. Péchy 2004). Továbbgondolva a mentor fogalmát, ennek feladata kiterjedt az alapképzésen kívülre, segítve a pályakezdő pedagógusokat is, azaz a mentor az a jelentős szakmai tapasztalattal rendelkező szakember, aki személyre szabott segítséget nyújt a szakmai feladatok ellátásában. A mentor bevezetése a gyakorlati képzésbe abból az igényből fakadt, hogy az iskolai gyakorlatok megvalósulásában egyre több ellentmondás születt. Pontosabban arról van szó, hogy az általánosan elfogadott szabályok és működési feltételek általában csak papíron léteztek, de gyakorlatban nem működtek. A gyakorlatvezetőnek kinevezett pedagógus sok esetben nincsen tisztában gyakorlatvezetői feladatával, anyagi szempontból sem motivált, ezért a gyakorlatvezetés tulajdonképpen a tanárjelölt által megtartott csekély számú órákat „helyettesítésként” fogja fel, amelyek közül a vizsgatanítás kapcsán visszajelzést ad, és osztályozza azt. Ha a hallgatóknak lehetőségük van részt venni először a pedagógia pszichológiai tárgyú gyakorlatokon (ezek ugyanis nincsenek meg minden tanárképző intézmény képzési programjában, ellenben létezik Magyarországon pl. Pécsen Pedagógiai pszichológiai iskolai gyakorlat néven, Debrecenben, Szegeden és Budapesten, valamint hasonló a bajor tanítóképzésben (Gombocz 2002), ezek során betekintést nyerhetnek a tanítási órákon folyó munkába és az iskolai élet néhány fontos területébe. Később az összefüggő egyéni, külső iskolai gyakorlatok során nemcsak hospitálnak, és

szakórákat tartanak, hanem meg kell ismerkedniük az iskola pedagógiai programjában szereplő legfontosabb pedagógiai területek működésével, továbbá a nevelőpartneri együttműködés lehetőségeivel. A gyakorlatokon a számos negatív jelenséggel is találkozhatnak a hallgatók. „A mentornak az a feladata, hogy ezeket a találkozásokat céltudatossá és irányítottá tegye, hogy a hallgató ezekből a legtöbbet profitáljon. A kudarcélmények lehetősége még így is fennáll a hallgatók számára, de ha a mentor mellettük áll, ezeket könnyebben oldják fel, és ambícióikat nehezebben veszítik el. A legfontosabb eredménye ezeknek a probléma-, illetve konfliktus megoldásoknak, hogy általuk megoldási modellekhez jutnak a hallgatók.” (F. Péchy 2004. 10.)

A *drámapedagógia* mint alternatív tanulási-tanítási módszer ismét reneszánszát éli a tanárképzésben is, nemcsak a tanártovábbképzésben. Alternatívnak mondató Zalay Szabolcs (2006) megközelítése a drámapedagógia felől, amelyhez a konstruktivizmus szemszögéből közelít. Zalay a konstruktív drámapedagógiától a tanítói világkép megváltozását várja. Társadalmi jelenségek és elvárások fokozatos megváltozásából kiindulva a pedagógiai gyakorlat megváltoztatását szorgalmazza. Az iskolákban még mindig a lexikális ismeretek tanítása van túlsúlyban, valamint annak számonkérése. „Nevelés ürügyén a gyerekeket durván minősítik, sértegetik, osztályozzák, rangsorolják, egymással szembeállítják, és egymás ellen kijátsszák.” (Zalay 2006. 67.). Ezt az iskolát egy komprehenzív szemléletű iskola kell felváltsa, ahol tiszteletben tartják az emberi minőséget, az alapvető életszükséglet, a boldogság és a fejlődésre törekvés elősegítésével. Zalay az új pedagógiai paradigma bevezetését alternatív úton látja megvalósíthatónak, mint ahogyan ezt az elmúlt pedagógiai kutatások és iskolakísérletek is bizonyítják (Zsolnai 2002, Gáspár 1982, Vastagh 1996 idézi Zalay 2006). Hasonló alternatív irányzatokat mutatnak a kooperatív technikák, és a projektpedagógia is. Az új paradigma kidolgozásának és alkalmazásának egyik feltétele a tanárképzés megszervezése, hiszen olyan tanárok képzésére van szükség,

akik képesek az új paradigma függvényében gondolkodni és dolgozni, ami a pedagógusok szemléletváltásában sokat segítene. Tehát a drámapedagógia módszerének a bevezetése a tanárképzésbe szintén kulcsfontosságú feladat, noha Zalay még mindig hatalmas szakadékot lát az elmélet és gyakorlat között, amit nehezen lát áthidalhatónak. A dráma, élményeken keresztül dolgozva, magasabb flow-értékeket (Csíkszentmihályi 1997) eredményez, mint a hagyományosan megszervezett tanórák. Az élményeken keresztül bekövetkezhet a megértés megváltozása játékos, szituatív tanulással. Ennek a lehetőségét megteremtette a magyar drámapedagógiai iskola, széleskörű módszertani kereteket biztosít hozzá (l. Gabnai Katalin munkássága 1998).

Az iskolai videotréning rövid ideig tartó, egyéni, intenzív segítő, fejlesztő módszer (Brophy, 2004). Az osztálytermi interakciós minták elemzésére támaszkodva a pedagógus konkrét problémájához kapcsolódva általában 3-4 alkalommal megismételt iskolai videofelvételek egyéni, strukturált megbeszélésével a már létező, eredményes kommunikációs minták gyakorlásával segíti a pedagógus professzionális munkájának megerősödését (az adaptív tanítást) vagy az adott probléma sikeres megoldásához szükséges változást egy speciálisan képzett szakember (12) (videotréner) vezetésével. A videotréning pozitív hatását számos kutatás bizonyította a segítő szakmák széles skáláján. A tanár–diák interakciók elemzésében is alkalmazható a módszer, melynek segítségével azonosítható, hogy a felek közötti kommunikációban ki a domináns fél, illetve, hogy az együttműködés verbális és nonverbális szinten mennyire jellemző (Szarka, 2016; Birta-Székely, 2018a). Gombás (2018) szerint, aki a pedagógusképzés területén alkalmazta, a módszer sokoldalúan alkalmazható a legkülönbözőbb pedagógiai szituációkban: módszertani és szakmódszertani kérdésekben, de akár konfliktusos pedagógiai szituációkban is (Gombás, 2018).

Az esetfeldolgozó pedagógus Bálint-csoport a tanári mentálhigiéné karbantartására és a kiégés megelőzésére, a kiégési

tünetek kezelésére, a kapcsolati esetek feldolgozására nyújt biztonságos, támogató közeget. Tapasztalatok szerint a csoport hosszabb távon megtartó közeget jelent, szakmai és személyes kompetenciát, önismeretet fejleszt, és így segít a kiégés megelőzésében. „A csoport segítségével a pedagógusok jobban rálátnak magukra, diákjaikra, kapcsolataikra, jobban értik, viselik és kezelik a nehézségeiket.” (Pintér, 2021, 5).

A *Gordon-tréning* Thomas Gordon (1997) kommunikációs szakember munkássága alapján fejlődött ki, melynek lényege a tanár–diák interakciókban megmutatkozó kommunikációs gétek felismerése és leküzdése. A Gordon-technikák (énközlés, aktív hallgatás) elsajátítása révén a pedagógusok sokkal tudatosabban vesznek részt a kapcsolati helyzetekben, felismerik és kifejezik saját igényeiket, bővül konfliktuskezelési eszköztáruk és együttműködési készségük (Gordon, 1997).

Az *encounter* kifejezés Rogerstől (1986) származik, jelentése találkozás, másokkal és önmagunkkal. Az encounter csoportok olyan önsegítő csoportok, ahol a pszichés támogatás válik dominánssá (Barczy, 2012). 13 Az encounter csoportok nyíltak és nem tematizáltak, ezért bármikor és bárki csatlakozhat hozzájuk. A csoport erejét és dinamizmusát tudják a tagok kihasználni saját jólétük támogatására. A pedagógusok körében egyelőre még nem egy elterjedt módszer, de azt gondolom, hogy hasznosan alkalmazható lenne, főként a mindennapi feszültség feloldása, a nem vagyok egyedül a problémámmal (egyetemesség érzése) érzés megtapasztalása céljából is.

A *hangzó napló* módszerének elterjedése főként az önreflexió gyakorlása szempontjából hatásos, széles körben alkalmazott módszer. A tanulás, az orvoscépzés vagy a munkapszichológia (Crosier, Cassell, 2015) területén is hatékonyan alkalmazták már. Magyar területen először a tanár- és mentorképzés területén kipróbált módszer (Káplár-Kodácsy, Dorner, 2020, Birta-Székely, 2018b).

Az *irodalomterápia* alkalmazásának lehetőségeiről szól Béres Judit és Szalai Lilla (2019) a pszichológus, gyógyypedagógus és

tanárszakos hallgatók körében. Arra a következtetésre jutnak, hogy egy ilyen önismereti csoport otthonosabbá, stresszmentesebbé és élhetővé teszi az egyetemi életet az alsó évfolyamok számára, a végzős évfolyamok körében pedig a szakmai személyiséggel, pályával kapcsolatos kételyekkel, félelmekkel való szembenézés lehetősége, az önreflektivitás kap központi szerepet (Béres, Szalai, 2019).

Romániában Simona Baciú (2020) mozgalmat indított el munkatársaival a tanári jólét kivívásáért, létrehozva a Románia boldog tanárai (Profesori fericiți pentru România) egyesületet. Az egyesület célja a pedagógusok jólétének megteremtése különböző mindfulness gyakorlatok elsajátításával (Baciú, Shapiro, 2019).

Elmondható, hogy az alternatív képzési javaslatok összessége többnyire a személyiségfejlesztés „égisze” alatt történt, ami külön irányzatként is elkülöníthető a tanárképzés fejlesztésében. A személyiségfejlesztés kapcsán már több szakember is felhívja a figyelmet a személyiség tudatos eszközhasználatára (Klein 2002). „Javasoljuk tehát a pedagógusképzésben meghirdetett tréningyszerű képesség- és személyiségfejlesztő, önismereti, kommunikációs stb. tréningek szakmai kompetencia kritériumainak meghatározását. Minimális elvárás lehet egy erre a feladatra kidolgozott képző vagy továbbképző kurzuson való részvétel.” (Gáspár 2003. 33.) A személyiségfejlesztés irányzatát a magyar szakirodalomban többek között Sallai Éva (1996) munkássága képviseli. Sallai Éva (1996) kérdéseket fogalmaz meg a pedagógus mesterség tanulhatóságával kapcsolatban. Sallai a pedagógus személyiségéből indul ki. A pedagógusszemélyiség problémakörét elkülöníthetőnek tartja a pedagógusmesterségen belül. A tanárképző intézményekben alkalmazott munkaformák (előadás, szeminárium, mikrotanítás, önismereti csoport) mellett a fejlesztő élmények átélését, a személyiség egészét implikáló fejlődést tartja fontosnak. Erre a lélektani kiscsoportos munkában való aktív részvételt tartja a legalkalmasabb módszernek (Sallai 1996. 80.). Fontosnak tartjuk

kiemelni, hogy Sallai Éva kutatásainak eredményeképpen kiemeli a lélektani *csoport* attitűdformáló hatását. A pedagógusok képzésében ugyanis nem lehet célunk a személyiség gyökeres megváltoztatása, viszont az attitűdök formálása lehetséges. A pedagógussá válás folyamatában még nagy jelentőséget tulajdonít Sallai egy olyan személyiségelmélettel való azonosulásnak, amellyel a tanárképzős hallgató azonosulni tud, és ami később meghatározza saját gondolkodási modelljét. Ebben megtanul gondolkodni, később meghatározza gyakorlati munkáját, ez lesz pedagógiai anyanyelve, illetve pedagógiai mesterségbeli tudásának legfontosabb eleme (Sallai 1996. 38.). Szintén a személyiségfejlesztést célzó többlépcsős modellt dolgozott ki Balogh László és Koncz István (2001), mely egy egymásra épülő struktúrákban képzei el a pedagógusok kiválasztását, felkészítését és fejlesztését. Az első lépcső az önpercepció sáv, amelyben a vizsgálati személy önészlelés, önmegfigyelés után beszél önmagáról (introspekció), a második lépcső a személyiségjellemzők és interperszonális történésekre való érzékenység mérése, a harmadik lépcsőt videós felmérés képezi, a személyiség ható eszközeinek feltérképezése, a személyiségközlés kongruenciája (hitelessége), a másokban hatást kiváltó személyes kommunikációs bázis kitapogatása, végül a negyedik lépcsőben a konstruált tükrök szerepére épülő szerepjátékok közbeni személyi jelzések, reakciók feltérképezése a cél (Balogh-Koncz 2001). A tanár vagy tanárjelölt személyiségének figyelembe vétele jelentős a tanárképzés szempontjából, hisz a tanár elsősorban a személyiségével tanít. Ugyanakkor a személyiség nem lehet kizárólagos kritérium a tanárképzésben, sem a kompetenciák leírásában. Láttunk már különböző személyiségű tanárt jó tanárnak. A kompetencia leírásokba tehát csak azokat a képességeket soroljuk, amelyek feltétlenül fontosak a tanárok munkájában. Ilyen például az önismeret-személyiségfejlesztés, amely már divatkifejezésként is jelen van az ezzel foglalkozó szakirodalomban, s amelynek elsősorban a nem megfelelő szóhasználat, vagy a kellő szakmai és módszertani háttér nélküli

használata veszélyes. A személyiségfejlesztés azért problematikus a tanári alapképzés kapcsán, mert hosszas, időigényes és aprólékos, alapos minőségi munkát feltételez. A tanárképzés története is azt mutatja, hogy ez a terület az idők folyamán nem fog nagy támogatottságnak örülni, tehát egy olyan képzési koncepciót és gyakorlatot kell kidolgozni, amely megőrizve a személyiségfejlesztés alapelvét, nem annyira időigényes és költséges. Felvetődött a fent felsorolt, főleg gyakorlati, képzési formák helyének a kérdése is a szakirodalomban. Magyarországon a tanári képesítési követelményekről szóló rendelet különböző helyszíneket ír elő, amelyben csak a csoportos iskolai gyakorlatot kell vezetőtanár irányításával gyakorlóiskolában megvalósítani. Ez Romániában is így van. Az egyéni iskolai gyakorlatok külső, vagyis nem gyakorlóiskolában folyhatnak, de ezek, továbbá a pedagógiai, pszichológiai és a szak módszertani képzésben előírt gyakorlatok helyszínét a képző intézmények maguk választhatják meg. A pszichológiai, pedagógiai stúdiumokkal kapcsolatos gyakorlatok, illetve a külső iskolai gyakorlatok helyszínét egymásik intézmény esetében előírják a hallgatók számára, míg más esetben a hallgató feladata, hogy ő maga keressen olyan intézményt, amelyben gyakorlatát teljesítheti. Ezért az ellenőrzés és értékelés minőségbiztosítási szempontból sok nyitott kérdést, szervezési, értékelési problémát jelent még mindig. Azaz az ellentmondások a különböző képzési területek megszervezésében és összhangjában a továbbiakban is megmaradnak. Bokkon (2004) szerint miközben új megoldások születnek, új gyakorlati képzési modelleket próbálnak ki az egyetemeken, főiskolákon az a vélemény, hogy még mindig érzékelhető szakadék tátong a pszichológiai, pedagógiai stúdiumok, a szakmai ismeretek és a tanítási gyakorlatok között. Az erdélyi tanárképzés esetében ez azt jelenti, hogy a szakadékot elsősorban a szaktárgyi ismeretek és a tanárképzős tantárgyak közötti szakadék képezi, ez utóbbin belül pedig a pszichológiai, pedagógiai elméleti és gyakorlati képzés közötti szakadék.

Továbbképzés és permanens nevelés

Az ezredfordulóra az oktatás nemzeti színterein jelentős változások zajlanak. A világ minden országában az intézményes oktatás átalakul, térben és időben bővül, az oktatás élethosszig tartóvá válik. 1999-ben az Oktatásügyi Minisztérium számos rendeletet hozott a pedagógusok, tanárok továbbképzésével kapcsolatosan (l. 36-os Sürgősségi Kormányrendelet, 159., 160., 161. szakasz), melynek értelmében a pedagógusoknak joguk van a továbbképzéshez, valamint az átképzéshez, amelynek elvégzésével jogot lehet formálni más tárgyak tanítására (formáit l. Tanügyi Személyzet Alapszabályzatának 32. szakasza). Ez a törvény tette lehetővé, hogy reáltudományi szakot végzett tanárok informatikai szakképesítést szerezzenek egy kétéves posztgraduális képzés során, melyet távoktatás formájában szerveztek meg a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen. Romániában minden pedagógus köteles legalább ötévente részt venni szakmai továbbképzésen. A továbbképzési programokat, kurzusokat az egyetemek, illetve a Tanárképző Intézet keretén belül szervezik, valamit újabb határozat szerint (l. 36-os Sürgősségi Kormányrendelet) a (minden megyében működő, a tanfelügyelőségnek alárendelve) Tanítók Háza is szervezhet továbbképző (77) kurzusokat. A továbbképzés különösen fontos, ha a reformfolyamatokra gondolunk. 2000-ig minden pedagógusnak kötelező módon részt kellett vennie egy továbbképzésen, melynek tartalma az oktatásügyi reformmal kapcsolatos (l. 4757/12. 1998. számú minisztériumi rendelet). Különösen fontos – a közoktatás egészének fejlődésére kiható – feladat a pedagógusképzés területén a szakosító jellegű posztgraduális képzés kialakítása. Ennek keretében lehetne biztosítani az igazgatók, pedagógiai tanácsadók, gyakorlóiskolai pedagógusok, tantervfejlesztő szakemberek stb. alapos képzését. A tanárképzés minőségi színvonalának és korszerűsödésének előmozdításában kulcskérdés a tanárképző intézményekben működő oktatók speciális szakmai képzése és továbbképzése. A tanárképzés világszínvonal felé való előrehaladásának nél-

különbözhetetlen elemévé válik a szisztematikus nemzetközi kapcsolatok tudatos kiszélesítése, tanár és diákcserék, ösztöndíjak, nemzetközi tapasztalatcserék, konferenciák szervezése, a módszeres külföldi továbbképzés. „A kezdő tanár úgy érzi magát első munkahelyén, mint az idegen egy ismeretlen földön.” (Szivák 1998. 490) A kezdő tanár szembesül azzal, hogy a tanári képzés megszerzésével nem lezárultak tanulmányai, hanem valójában kezdetét vette a pálya tanulásának soha nem sejtett kudarccal és sikerekkel vegyes útja, amelyet már nem a vizsgák és könyvek kényszere, hanem a tanítványok iránti felelősség motivál. Jelentős kutatások (Simon Veenman – 1984; Young és Beverly – 1992, idézi Szivák, 1998) alapján, a kezdő tanárok aggodalmait vizsgálva, a kezdő tanári nehézségek fő tartalmi kategóriái a következőkben állapíthatók meg: a tanulók, tanulócsoportok eltérő személyiséggel, képességeivel kapcsolatos tervezési, szervezési, módszertani problémák; fegyelmezéssel, szervezéssel kapcsolatos kérdések; a módszertani felkészültség, a sokszínű módszertani kultúra illetve adaptációs készség hiánya; a beilleszkedés nehézségei, személyes és szakmai kapcsolatok a szervezetben (iskolavezetéssel, kollegákkal, szülőkkel); a túlterhelés (idő, adminisztráció, osztálylétszámok) valós és a rutintalan szervezésből fakadó nehézségei; tanácskérés-tanácsadás, reális ön- és tevékenységértékelés kérdései. A pályakezdés időszaka sok váratlan nehézség elé állítja a kezdő pedagógusokat. Helyzetüket nehezíti, hogy már nem támaszkodhatnak az oktatók és vezető tanárok segítségére, ugyanakkor még nem illeszkedtek be a továbbképzés rendszerébe. Javasolandó a tanárképzés és továbbképzés egymásra épülésének átgondolása is. A tanártovábbképzés fejlesztése és átgondolása, minél optimálisabb körülmények közötti megszervezése annál is inkább szükséges, mivel az alapképzés keretében nincs lehetőség a tanárjelölteket a tanári hivatás gyakorlásához szükséges ismeretek és képességek szempontjából maximálisan felkészíteni. A továbbképzés biztosítja az alapképzés kiegészítését, ezért is kell nagy hangsúlyt fektetni rá, valamint kötelezővé tenni az első években a tanárok részvételét a továbbképzéseken. A pályakezdő

tanárok sok esetben adhatnak kiindulópontot a tanártovábbképzés fejlesztése szempontjából, hiszen ők azok, akik rá tudnak mutatni azokra a nehézségekre, amelyekkel szembesülve rájöhetünk a képzés hiányosságaira. Azt vehetjük észre, hogy a tanári professzió állandó újraértelmezési folyamatban van, és hogy nagyon nehéz egy olyan állandó szerepként leírni, amely napjaink posztmodern társadalmában, az értékek pluralizálódásának közepette mindenki számára elfogadhatóvá válna. A tanárokkal szembeni elvárások egyre inkább felhalmozódnak. Az erre való felkészülés érdekében beindult a tanári kompetenciák és általános képesítési követelményeknek a leírása. A tanári szttenderdek és kompetenciák leírása és megfogalmazása nehéz feladatnak bizonyul, az állandóan változó társadalmi elvárások közepette, de talán még ennél is nehezebb ezen kompetenciák kialakítása és felmérése. A kompetencialapú tanárképzés új képzési koncepciót kíván, amelyben helyet kapnak a különböző alternatív képzési formák, amelyekben a gyakorlatorientáltság a domináns. Mindezen feladatok beteljesítése jól megszervezett és a fenti tendenciákat figyelembe vevő tanári továbbképzés révén valósítható meg.

Irodalomjegyzék

- Allen, D., Ryan, K. (1986), *Mi a mikrotanítás és milyen szerepet játszik?* In: Poór Ferenc (szerk.), *A pedagógiai képességek intenzív fejlesztésének módszerei*, Tankönyvkiadó, Budapest, 7–14.
- Baciu S., Shapiro S. (2019), *The teacher within, A mindful journey toward well being for teachers in the 21st century*. Transylvania College, Cluj Napoca.
- Ballér Endre (1993), *Az egységes tanárképzés tartalmi követelményei*. In: *Tanárképzésiünk megújítása*, Végvári Imre (szerk.), Felsőoktatási Koordinációs Iroda, Budapest, 123–129.
- Balogh László–Koncz István (2001), *A pedagógusok kiválasztása, felkészítése és személyiségük fejlesztése*. Szombathely.
- Balogh László–Tóth László (1999), *A hallgatói személyiségfejlesztés helye a tanárképzési programban*, In: *Pedagógusképzés*, Budapest, 135–158.
- Bokkon László (2004), *Gondolatok a tanárjelölt hallgatók gyakorlati képzésének összefüggéseiről*. Pedagógusképzés, Budapest, 22–25.

- Barczy Magdolna (2022), *Segítő módszerek, fejlesztő, támogató eljárások*. Szécsényi Terv, Budapest, 2012. https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/33273/27%20SEGITO_MODSZEREK_FEJLESZTO.pdf?sequence=1&isAllowed=y (utolsó letöltés: 2022. február, 1.)
- Béres Judit – Szalai Lilla (2010). *Az irodalomterápiás önismereti csoportok lehetőségei pszichológus, gyógypedagógus és tanár szakos hallgatók képzésében. Neveléssel az olvasásért – olvasással a nevelésért*. Magyar Olvasástársaság – Kecskemét: University Neumann János, 21.
- Birta-Székely Noémi (2018), *Az iskolai videotrénings alkalmazása a tanár-diák interakciók elemzésében*, In: *Magiszter, Tavasz*, 8–13. http://padi.psiedu.ubbcluj.ro/wp-content/uploads/Magiszter-2018_1_8_13.pdf (utolsó letöltés: 2022. március 1.)
- Birta-Székely Noémi (2019), *A hangzó napló szerepe a gyakorló pedagógusok önreflexiójának és szakmai önismeretének támogatásában*, V. Tanárképzés Napja Konferencia, Kortárs pedagógiai szakirodalom, Veszprém, (plenáris előadás). <https://tanarkepzes-napja.uni.pannon.hu/dokumentumok-kezelese/10-v-tana-rke-pze-s-napja-konferencia-korta-rs-pedago-giai-szakirodalom/file> (utolsó letöltés: 2022. február 15.)
- Brophy J. (2004), *Using video in teacher education*. Amsterdam, Netherlands: Elsevier.
- Csikszentmihályi Mihály (1997), *Flow. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Crozier, S.E., Cassell, C. (2015), „*Methodological considerations in the use of audio diaries in work psychology: adding to the qualitative toolkit*”, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*. Vol. 86, pp. 396-419.
- Day, C. (1993), *A reflexió, mint a szakmai fejlődés szükséges, ám önmagában nem elégséges eszköze*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Delors J., (1998), *Oktatás – rejtett kincs* – A Jaques Delors vezette Nemzetközi Bizottság jelentése az UNESCO-nak az oktatás XXI. századra vonatkozó kérdéseiről, Osiris, Budapest
- Falus Iván (szerk.) (1998), *A pedagógus*, In: *Didaktika*, Nemzeti Könyvkiadó, Budapest, 96–115.
- Fodor László (2000), *Tanárképzés és reform*. In: Fodor László-Milinte Enikő (szerk.) *Jegyzetek az intézményes oktatás reformjáról*, Educatio, Kolozsvár, 47–55.
- F. Péchy Gabriella (2004), *Gondolatok a mentori tevékenységről és a mentorképzésről*. E-Ujság, 5.
- Gáspár Mihály (2003), *Pszichológiaoktatás a tanító- és tanárképzésben*. In: Pléh Csaba (szerk.), *A pszichológiaoktatás kérdései*, Magyar Pszichológiai Társaság, Budapest, 29–31.
- Gombás Judit (2018), *A videotrénings módszer bemutatása, alkalmazásának lehetőségei a pedagógusképzésben*. In: *Elmélet és gyakorlat a neveléstudományok és szakmódszertanok köréből*. 248–256. <http://>

- www.irisro.org/pedagogia2018januar/64GombasJudit.pdf (utolsó letöltés: 2021. január 10.)
- Gombocz Orsolya (2002), *A gyakorlat helye a pedagógusképzésben. A magyarországi és bajorországi képzés összehasonlító elemzése*. In: Katona András és mtsi. (szerk.), *A tanári mesterség gyakorlata, Tanárképzés és tudomány*, Nemzeti tankönyvkiadó-ELTE Tanárképző Főiskolai Kar, Budapest, 187–192.
- Gordon., T. (1997), *A tanári hatékonyság fejlesztése*, Asszertív Kiadó, Budapest.
- Hargie, O., Maident, P. (1986), *A mikrotanítás fejlődése-Áttekintés*. In: Poór Ferenc (szerk.), *A pedagógiai képességek intenzív fejlesztésének módszerei*, Tankönyvkiadó, Budapest, 15–27.
- Horváth-Szabó Katalin (1999), *Tanároka tanárszerepről*. In: *Pedagógusképzés*, Budapest, 7–24.
- Káplár-Kodácsy, K., Dorner, H. (2020), *The use of audio diaries to support reflective mentoring practice in Hungarian teacher training. International Journal of Mentoring and Coaching in Education*, Volume 9 Issue 3.
- Klein Sándor (2002), *Gyermekközpontú iskola*, SHL, Budapest.
- Maxwell I, B. (2004), *Becoming a Teacher in the Learning and Skills Sector: Using a Knowledge resources perspective to inform the development of initial teacher training*, Paper presented at the Scottish Educational Research Association Conference, Perth, 25-27. November.
- Nagy Mária (2001), *Tanárok – A világban és az osztályteremben*. In: Báthory Zoltán, Falus Iván (szerk.), *Tanulmányok a neveléstudomány köréből*, Osiris, Budapest, 236–250.
- Nádasi Mária (1993), *A pedagógia oktatása a tanárképzés keretében az ELTE BTK-n*, In: *Magyar Pedagógia*, Budapest, 3–4, 173–186.
- 4757/12. 10. 1998. sz. miniszeri rendelet
- 84/1995-ös Tanügyi Törvény. In: Monitorul Oficial al României, nr. 167
- Oktatási és Kutatási Minisztérium 288/2004, 78/2005 július, 78/2005 november számú rendeletei a tanárok képzésére vonatkozó tanterv és képesítés megszerzésére vonatkozóan. (Ordinul Ministrului Educației și Cercetării privind aprobarea programului de studii în vederea obținerii certificatului de absolvire a Departamentului pentru Pregătirea Personalului Didactic, nr. Legea nr. 288/ 2004, nr. 78/ 2005 iulie, nr. 78/ 2005 noiembrie)
- Ordinul ministrului învățământului nr. 5398/11.02.1994 (Az 5398/11.02.1994 sz. Miniszteri rendelet)
- Pintér Márta (2021), *Az oktató személyisége és a paradigmaváltás kihívásai, A pedagógus Bálint-csoport, mint erőforrás*. In: *Pannon Digitális Pedagógia*, 1. szám. <https://padipe.mftk.unipannon.hu/index.php/pdp/article/view/31/16> (utolsó letöltés: 2021. 12. 06.)
- Sallai Éva (1996), *Tanulható-e a pedagógus mesterség?*, Veszprémi Egyetemi Kiadó, Veszprém.

- S. Faragó Magdolna (szerk.) (1993), *Pedagógusképzési rendszerünk jelenlegi szerkezete*. In: S. Faragó Magdolna (szerk.) *Tanárképzésünk megújítása*. Felsőoktatási Koordinációs Iroda. Budapest, 11–38.
- Szarka Emese (2016), *Videóval támogatott interakcióelemzés, egy esettanulmány bemutatása*. https://www.academia.edu/33884365/Vide%C3%B3val_t%C3%A1mogatott_interakci%C3%B3_elemz%C3%A9s_egy_esettanulm%C3%A1ny_bemutat%C3%A1sa (utolsó letöltés: 2020. 12. 06.)
- Szivák Judit (1998), *A kezdőpedagógus*. In: *Didaktika*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 489- 511.
- Zalay Szabolcs (2006), *Konstruktivizmus és drámapedagógia*, *Iskolakultúra*/1, 66–70.
- Wubbels, T. (1992), *Taking account of student teachers' preconceptions*. *Teaching and Teacher Education*, no. 2. 137–149.

Varga Melinda

Egy pedagógus a személyiségevel dolgozik

Birta-Székely Noémivel a fejlesztő irodalomterápiáról, a pedagógusok önismeret-fejlesztéséről, a versek esztétikai értékéről, az irodalom- és művészetterápia iskolai hasznáról beszélgettünk. A vele készült anyagunk beharangozza a *Pszichológosz* nevű új rovatunkat is, amelyben az irodalom, a művészetek és a pszichológia viszonyával foglalkozunk.

– Szilágysomlyón születtél, egyetemi tanulmányaidat Kolozsvárott, a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen végezted pedagógia–magyar nyelv és irodalom szakon, majd ezt követően Budapesten az ELTE Neveléstudományi doktori iskolájában szereztél doktori fokozatot. 2022-ben a Pécsi Tudományegyetemen két éves biblioterápia-képzésen vettél részt. Jelenleg a BBTE Pedagógia és Alkalmazott Didaktika Intézet egyetemi docense vagy, közben irodalomterápiás csoportokat vezetsz Kolozsváron, jelentek meg gyermekverseid és meséid a *Bárkában*, *Napsugárban*, és azt is látom, hogy hangsúlyosan figyelsz a kortárs irodalmi művek népszerűsítésére a munkád során. Először személyesen a BBTE Alkalmazott Pszichológia Intézet legutóbbi konferenciáján találkoztunk, ahol irodalomterápiás workshopot vezettél, emlékszem, hogy egy Szabó Magda szöveggel dolgoztunk a csoportban, és rendkívül megmozgatta a jelenlévőket a tevékenység.

Ha visszatekintesz az egyetemista éveidre, foglalkoztatott már akkor az irodalom önismeret-fejlesztő, önreflexív szerepe, hol volt ennek a pályának az origója, meg tudnád határozni?

– Az irodalom szeretete a középiskolára tehető, akkor kezdtem el masszívan olvasni, akkor kapott el a gépszíj, de akkor kezdtem el írni is, először naplót, majd verseket. Ha visszaemlékszem, sosem gondoltam úgy az irodalomra, mint hasznos, lexikális műveltséget kialakító eszközre. Mindig szívből olvastam. Eszembe jutnak a nagy felismerések, a felfokozott érzelmek, sírások, amiket olvasás közben átéltem. Na és anyukám hangja, ahogy szólít éjjel, hogy kapcsoljam már le a villanyt. Egyetemista éveimben az irodalom alap volt, hiszen bölcsészszakra jártam, de az önismeret is. Az egyetemi képzésünk nem tartalmazott ilyen foglalkozásokat, viszont mi kerestük a lehetőségeket. Elmentünk pszichodramás önismereti csoportba, mert éreztük, hogy ez kell, fontos, személyes és szakmai szempontból is. Később a munkám kapcsán azt láttam, hogy a pedagógusok képzésébe (és minden segítő szakmáéban) alapvető, elengedhetetlen, hiszen egy pedagógus a személyiségével dolgozik. Ezért mindent megtettem, hogy valahogy becsempésszem az önismeretfókuszú tevékenységeket a munkámba, mert sajnos a képzés még mindig nem tartalmazza ezeket.

– A biblioterápia keretén belül a fejlesztő ágat választottad. Mit is jelent ez pontosan? Miben különböztethető meg a fejlesztő ág a klinikaitól?

– Az irodalomterápia művészetterápiás módszer. Két fő területe van: a fejlesztő- és a klinikai. A személyiségfejlődést támogatja szövegek élményszintű felhasználásával. Klinikai területen főként kiegészítő terápiaként alkalmazzák. A fejlesztő irodalomterápia az egészségesek terápiája, és az életvezetéssel (párkapcsolat, válás, karrier, szülői szerepek, veszteségek, gyász stb.) kapcsolatos elakadásokban, a szakmai önismeretben, de a személyiségfejlődés (kommunikációs készség, empátia, problémamegoldás stb.) szinte minden területén alkalmazható. Gyermekek esetében az életkori sajátosságokból adódó problémák

pontosítása és megoldása terén hasznos. A fejlesztő ág sokkal közelebb áll hozzám, hiszen pedagógus vagyok, úgy érzem, ezen a területen tudok hasznos lenni.

– *Kutatási területed a pedagógusok szakmai önismerete. Mennyire tud egy pedagógus önfejlesztésre figyelni? Milyen tapasztalataid vannak e téren?*

– Sajnos napjainkban a pedagógusok túlterheltek, sok az órájuk, sok a dokumentáció, amit el kell készítsenek, egyesek több iskolába is ingáznak, hogy kijöjjön az állásuk. Egy ilyen zaklatott és terhelt munkabeosztásban a legtöbb pedagógus nem tud időt szakítani az önfejlesztésre, örül, ha a kötelező továbbképzésekre eljut, azokat kibírja. A paradoxon viszont, hogy pont emiatt is nagy szükségük lenne a mentálhigiénés szolgáltatásokra. Nem beszélve arról, hogy a pedagógus munkája szellemi és érzelmi szempontból is terhelt, hiszen folyamatosan változó, fejlődésben lévő gyermekekkel, azok szüleivel, valamint pedagógus kollégákkal dolgozik. Személyes és szakmai szempontból is nagy igénye van az önfejlesztésre. A lehetőségek viszont eléggé gyérek. Az iskolapszichológus is túlterhelt, emiatt hozzá kevésbé tudnak fordulni. Alig vannak olyan lehetőségek, ahol legalább havonta egyszer, vagy, amikor szükségét érzi, elmehet, és magát helyezheti fókuszba, ventilálhat.

– *Milyen műfajú szövegekkel dolgozol a foglalkozásokon? A vers hatékonyabb, vagy inkább a próza?*

– Nagyon szeretem a verset, mert kompatibilis a másfél, két órás irodalomterápiás foglalkozás időszerkezetével. Szoktam rövidebb prózai műveket is vinni, novellákat, meséket, de volt, hogy egy dalszöveg is nagyon jól tudott működni.

– *A könyvespolc előtt című fogadkozásod havi rendszerességgel tartod a Megyei Könyvtárban. Miben merül ki ez a fejlesztési program pontosan?*

– *A könyvespolc előtt* egy nyílt irodalomterápiás csoport felnőtteknek, azaz nemtől s kortól függetlenül bárki felnőtt csatlakozhat. Nem tematizált, hanem olyan, mindenki számára fontos, életvezetéssel kapcsolatos témákra fókuszálunk mint a szabad-

ság, magány, változás, ünnep, szeretet, veszteségek stb. Persze ezek tervek, de egy csoportvezető mindig nyitott a résztvevő által hozott problémára, és úgy alakítja a beszélgetést, hogy a jelen lévőket segítse.

– *A csoportterápiákon nem az irodalomismereten vagy a szöveg szemantikai hálóján van a hangsúly, a szerzők személye sem hangzik el, inkább arra fókuszálsz, kiben mit indít el a szöveg. Kíváncsi vagyok arra, mi alapján válogatsz irodalmi műveket. Mennyire fontos ilyenkor a saját viszonyulásod az illető műhöz?*

– A szövegválasztást nagyban befolyásolja a célcsoport, mennyire ismerem a résztvevőket, mi a foglalkozásuk stb. Természetesen nem tudom kizárni a saját viszonyulásom, és mikor azt gondolom egy szövegről, hogy ez nagyon jól tudna működni, abban benne vagyok én is. Szerencsére vannak már olyan kézikönyvek, amelyek segítik az irodalomterápiás munkát, azaz kipróbált szövegeket ajánlanak. Az irodalomterápiás képzés alatt pedig rengeteg olyan szöveggel ismerkedtem meg, amelyeket már évek óta használnak a szakmában. A szerző kilétét csak abban az esetben szoktuk elhallgatni, ha azt gondoljuk, hogy ez befolyásolná az olvasatot. Népszerű szerzők esetében a résztvevőben már lehet egy olyan attitűd, ami meghatározhatja a hozzáállását a szöveghez.

– *Mi dönti el, hogy egy irodalmi mű hatásos-e? Vannak olyan jellemzők, amelyek több impulzust, reflexiót váltanak ki a csoportból?*

– Nagyon sokszor dolgozom kortárs szövegekkel, hiszen ezek legtöbbször a ma emberének problémáit, életvezetését dolgozzák fel. Ha ismerős a helyzet, a résztvevő is könnyebben tud kapcsolódni. Számomra egy szöveg szépirodalmi színvonala a döntő. Próbálok úgy választani, hogy ne legyen közhelyes, ne puffogtasson „majd én megmondom” típusú bölcselkedéseket. A versek vagy a lírai szövegek ezért is alkalmasak, mert árnyaltan és sűrítve fejezik ki az élményeket és érzelmeket.

A versek segítenek azonosítani, megfogalmazni az érzelmeinket

– *Farkas Árpád nemrégiben elhunyt Kossuth-díjas költőnk szerint a vers megtisztítja az érzelmi járatainkat. Mit gondolsz erről?*

– Egyetértek. Sokszor gondoljuk azt egy jó verset olvasva, hogy ezt mi is pont így érezzük, mi is pont így fogalmaztuk volna meg. Sokféle problémával, érzelmi válsággal találkozunk életünk során, de nem mindig vannak meg rá a megfelelő szavaink, hogy ezt meg is nevezzük. A versek kimondják helyettünk, segítenek azonosítani és megfogalmazni érzelmeinket. Egy olyan csatornát kínálnak, amelyen keresztül támogatják, áramoltatják az érzelmeket.

– *Mondhatjuk azt, hogy a fejlesztő irodalomterápia érzelmfókuszú?*

– Szerintem minden önismeretfókuszú terápia az. Nehéz lenne érzelmentesen viszonyulni önmagunkhoz.

– *Azt tapasztalom, hogy a kortárs irodalmi szövegek egy szűkebb réteget tudnak csak megérinteni, illetve az is gond, hogy nem jut el a mű az olvasóhoz. A gyógyító irodalom – ha nevezhetjük ennek az irodalomterápiát – lehet az egyik útja annak, hogy a kortárs szövegeket jobban megszeressük? Ha az olvasó önkifejezésre, érzelemszabályozásra használja a szöveget, felfedezzük az irodalom „hasznosságát”.*

– Igen, hiszen tapasztaltam, hogy nem ismerték a résztvevők a szerzőt, de megszerették és tovább is olvasták, keresték a műveit. Az irodalomterápiának nem titkolt szándéka az olvasásnépszerűsítés, az olvasóvá nevelés. Olyan csoportokban, ahol a résztvevők nem olvasnak, lehet egy ilyen utóhatása a terápiának, hogy felismerik, az irodalom élni segít, és nem csak az iskolába való a magyar nyelv és irodalom órákra.

– *Pedagógusokkal foglalkozván biztos jobb rálátásod van arra, hogyan lehet a fejlesztő irodalomterápiát az iskolában, a kamaszok, kisiskolások körében népszerűsíteni. Sok ismerősöm panaszkodik arra, hogy a gyermekét nagyon nehéz rávenni az olvasásra. Hogyan segíthet ezen az irodalomterápia, esetleg a pedagógusok fejlesztése?*

– A pedagógus csoportomban résztvevők sokszor számolnak be arról, hogy viszik tovább saját gyakorlatukba is a foglalkozáson átélteket. Többször is elhangzott az a kijelentés, hogy milyen jó lenne így is tanítani az irodalmat. Vannak próbálkozások, hiszen ismerek olyan pedagógust, aki tudományos, módszertani dolgozatot is írt a témában. Az irodalomterápiás foglalkozásokat külsősként bevenni az iskolába kicsit nehezebb, mert szülői, igazgatói engedély kell hozzá. Viszont van kimondottan pedagógusoknak szóló fejlesztő irodalomterápiás képzés Magyarországon. Ha azt egy pedagógus elvégzi, könnyedén be tudja építeni a munkájába, szaktárgya oktatása közben vagy osztályfőnöki órán is.

– *Te magad is írsz, meséket, verseket publikáltál. Mi vezetett az alkotáshoz?*

– Az első kérdés kapcsán említettem, hogy középiskolás koromban kezdtem el írni, de nem találtam annyira jóknak ezeket az alkotásokat, hogy publikájam őket. A gyermekeim születése volt az a tapasztalat, ami esetében úgy éreztem, hogy ez már olyan, amit meg lehet mutatni. Gyermekeim nevelése, fejlődésük, az őket ért hatások olyan inspirációs erővel hatottak rám, amit ilyen módon tudtam csatornázni.

– *Szoktál saját szövegeket is bevenni a foglalkozásokra?*

– Nem. Azt gondolom, nehéz lenne elvonatkoztatnom. Csoportvezetőként fontos, hogy ne én legyek a fókuszban, és, ha lehet, vonjam ki magamat az érzelmi folyamatokból, hiszen mindkettőt, azaz a csoportvezetést és a folyamatokban való részvételt, nem lehetséges egyszerre működtetni. Ha saját szöveget vinnék be, az érzelmileg meghatározná a hozzáállásom, ezért nem találom szerencsésnek.

Az expresszív írás is a terápiás folyamat része lehet

– *James W. Pennebaker a nyolcvanas években kezdett el foglalkozni az expresszív, érzelemkifejező írás mentális és fizikális egészségre gyakorolt hatásával, kutatások sora erősítette meg az-*

óta a pozitív hatásokat, kimutatták többek között, hogy a pszichoszomatikus betegségekre is jótékony hatással volt. A szakmai pályafutásod során milyen tapasztalataid vannak ilyen téren?

– Az expresszív írásra mindig biztatom a résztvevőket és a hallgatóimat is. A naplóvezetés is egy expresszív írásforma, amit hasznosan tudunk alkalmazni a pedagógusok önreflexiójának fejlesztésében. Az írásra időt kell szánni, amit nem mindenki tud megengedni magának, viszont, aki kipróbálta, általában véve pozitív tapasztalatokról számol be.

– A csoportterápiákon alkalmazol expresszív írásterápiát is?

– Nem mindig van rá idő, ezért házi feladat marad. Arra viszont van példa, hogy nem mindenki érzi jól magát a kreatív írásgyakorlatokban, ezért ilyenkor mindig felajánlom, hogy, ha nem megy a kreatív írás, nyugodtan alkalmazza az expresszív írást, hiszen az nagyon fontos, hogy komfortosan érezze magát a foglalkozáson.

– És apropó miért csoport? Milyen jelentősége van annak, hogy ezek az ülések csoportosan valósuljanak meg, és nem egyéni terápiákban?

– A csoportos terápiának rengeteg előnye van az egyéni terápiához képest. Vannak olyan terápiás tényezők, amelyek csak csoportban működnek. Ilyenek az egyetemesség, az utánpótlás, az interperszonális tanulás vagy a csoportkohézió. Mikor résztvevőként ráébredünk arra, hogy nem vagyunk egyedül a problémánkkal, hogy mások is küzdenek hasonló vagy akár nehezebb dolgokkal, segít megérteni sajátunkat. Nagyon erős élmény tud lenni, amikor egy résztvevő megosztása ráébreszt valakit valamire, és ezt ki is tudja fejezni, meg tudja köszönni, vagy el tudja engedni. Az empátia és a tolerancia fejlődéséről nem is beszélve, hiszen mások problémái elfogadóvá és érzékenyebbé tudnak tenni saját problémáinkkal szemben. A csoporthoz való tartozás, az ott kialakult bizalmi légkör is olyan tényező, amit másképp nehéz megteremteni.

– Hogyan fejleszthető ezzel a módszerrel gyermekek pszichológiai jólléte, és mennyire nyitottak rá a pedagógusok? Összefonó-

dik-e más művészetterápiás tevékenységekkel? Van egyáltalában nálunk ennek hagyománya?

– Sajnos nincs hagyománya, és, ha alkalmazzák is a pedagógusok, a legtöbbször ösztönből teszik, nem tudatosan. Természetesen összefonódhat más művészetterápiával is, mint például a zene-, tánc-, mese- vagy kreatív terápia. A gyerekek esetében, főleg ha fiatal korosztályról van szó, ez elengedhetetlen, hiszen őket izgalmas és interaktív tevékenységekkel lehet megfogni.

– *C. G. Jung Pszichológia és költészet című művében a következőképp fogalmaz: „Nyilvánvaló, hogy a pszichológia – mint a lelki folyamatok tudománya – kapcsolatba hozható az irodalomtudománnyal. Hiszen az emberi psziché minden tudomány és művészet anyaole és hordozója. A psziché tudományának ennél fogva képesnek kell lennie egyfelől egy műalkotás pszichológiai struktúrájának magyarázatára, másfelől azoknak a lelki feltételeknek a feltárására, amelyek az alkotó ember kreativitása mögött húzódnak.” Foglalkozol a művek ilyen értelmű struktúrájával?*

– Az irodalomterápiás munkámban és az irodalmiban is inkább maga az alkotás érdekel. Nem szoktam mögé nézni, keresni, kutatni az okokat. A szerzői motiváció inkább csak érdekességeként érdekel, tudományosan nem foglalkoztam ezzel.

– *Hogyan segítheti az irodalomterápia a pszichológiai tanácsadást, vannak-e ennek Erdélyben hagyományai?*

– Sajnos nem tudok róla, hogy lenne hagyománya, de ehhez a pszichológusokat kellene megkérdezni. Mikor elkezdtem az irodalomterápiás tanulmányaimat, kerestem, kutattam romániai szakembereket, de nem találtam. A kreatív írásra van példa, sok képzéssel, műhellyel találkoztam, ahol ezt a módszert alkalmazták.

– *Ha ki kellene emelned tíz olyan szöveget, amely minden esetben működött a csoportfoglalkozásokon, melyek lennének azok?*

– Tóth Krisztina: *Idő, idő, idő*; Szabó T. Anna: *A változás*; Demény Péter: *A jó tanár*; Áfra János: *Félreértések kicsiny tárháza*; Háty János: *Élmények*; Erdős Virág: *Hazudós mese*; Lázár Ervin: *A kalapba zárt lány*; Szabó Magda: *Ezüstgolyó*; Túri Tímea: *Találkozás egy fiatal lánnyal*; Kántor Péter: *A könyvespolc előtt*.

– *Dean Keith Simonton amerikai kreativitáskutató nevéhez fűződik az örült–zseni paradoxon elnevezés, az ő kutatási eredményei szerint a rendkívül kreatív személyek körében nagyobb arányban fordul elő a pszichopatológia, mint a kevésbé kreatívak körében, azaz egyenesen arányos a kreatív produktivitással a pszichopatológiás zavar. Sarkítva fogalmazhatunk úgy is, hogy a kiemelkedő alkotókra, tudósokra, feltalálókra nagyobb veszélyt jelenthet a saját kreatív enérejük, mint amennyi „hasznot” hoz. Mit gondolsz erről?*

– Nem foglalkoztam az örült–zseni jelenség kutatásával, de mindig lenyűgözött egy-egy történet. Önmagukra nézve valószínűleg káros, de az alkotói folyamatra és magára az alkotásra a megszállottságszerű hozzáállás mindenképpen produktív lehet.

– *A foglalkozásaidon találkozol ilyen rendkívül kreatív személyiségekkel is, akiknek az irodalomterápia, mások szövegeihez kapcsolódás segíthet az önreflexióban, esetleg kiegészítő terápia-ként működhet?*

– A fejlesztő irodalomterápiában nem foglalkozunk klinikai esetekkel, azaz kizáró jellegű a részvétel, ha az egyén bármilyen pszichés zavarban szenved. Kreatív személyekkel viszont már találkoztam, akik nagyon jól érezték magukat a kreatív írásgyakorlatokban, és fontos felismerésekhez is segítette őket.

– *Sok kreatív személy azért nem fordul pszichés problémákkal szakemberhez, mert úgy véli, hogy az állapot alkotófolyamat forrása, és hogy a kezeléssel veszítene a kreatív produktivitásából, illetve stigmatizációhoz is vezetne adott esetben a segítségkérés. Csak a szomorúságból, traumákból származó mű lehet hatásos?*

– Szerintem inkább az van, hogy nem természetes számunkra, nem alapelvárás magunkkal foglalkozni, nem része a kultúránknak. Aki egészséges, és általában véve elégedett az életével, annak eszébe sem jut, hogy szakemberhez forduljon. Mivel legtöbbször olyankor kerülünk közel bármilyen mentálhigiénés szolgáltatáshoz, ha baj van, vagy elakad az életünk (valamilyen veszteség: válás vagy gyász, bántalmazás stb.). Nyilván ezek a helyzetek szomorúak és traumatikusak, ezért is segíthetnek a hasonló tartalmú szövegek.

A szomorú vagy a boldog vers hatékonyabb?

– *Maria Kraxenberg és Winfried Menninghaus 2017-ben végzett kutatása arra világít rá, hogy a szomorú verseknek nagyobb esztétikai értéket tulajdonítunk, ami más kutatók szerint az ismerősséggel van összefüggésben, azaz a német társadalomban inkább a szomorú verseknek van hagyománya, a résztvevők, olvasók ezeknek tulajdonítanak esztétikai értéket. Reflektálnál erre? Munkád során mit tapasztalsz? Mely művek váltanak ki nagyobb hatást a foglalkozások során?*

– Ahhoz tudunk kapcsolódni, amire nekünk szükségünk van. Volt olyan, hogy valakit nagyon megfogott egy anyaságról szóló vers, mert foglalkoztatta őt az édesanyával való viszonya, de nem volt ekkora hatással egy másik résztvevőre. A szomorúság ugyanolyan fontos érzelem, mint a vidámság. Helye van az életünkben, és nem kellene rangsorolni a többi érzelemhez hasonlítva. Azt, hogy szomorúak leszünk, nem mi akarjuk, az történik velünk, ahogyan a többi érzelem is.

– *Az olvasás lehet egy szükséglet?*

– Azt gondolom, igen, válhat belső szükségletté, mivel az olvasás sok esetben pótolhat olyan hiányokat, amelyeket az ember másképp nem tud kielégíteni.

– *Megosztanád az olvasókkal, mit olvasol most?*

– Mivel könyvklubot is vezetek (Kolozsvári Könyvklub), ahol tematikusan fókuszálunk minden hónapban egy témára, most nagyon lekötnek a naplók és a levelezések. Háy János *Ne haragudj, véletlen volt* című karanténnaplóját, Eszterházy Péter *Hasnyálmirigynaplóját* és Szabó Magda *Hullámok kergetése* című útinaplóját olvasom újra. De ott van az asztalamon még jó néhány olvasatlan levelezés és napló, ami még rám vár novemberben. Nagyon érdekel a személyes narratíva, ennél közelebb kerülni egy szerző belső érzelmvilágához szinte lehetetlen, mint a naplóin és levelezésein keresztül.

Olyan olvasó vagyok, aki egyszerre több könyvet olvas. Szerelem az újdonságokat, ezért most Finy Petra *Ultramarin* című leg-

újabb regényét is olvasom, ami egy fejlődéstörténet, és nagyon tetszik.

– *Melyik öt klasszikus és öt kortárs verset ajánlanád az őszi, borongós napokra hangulatjavítónak?*

– Nem biztos, hogy hangulatjavító, de mindenképp hangulat-teremtőek ezek a versek, szeretettel ajánlom őket:

Reményik Sándor: *A nagy piktor*; Verlaine: *Őszi sanzon*; József Attila: *Ősz*; Ady Endre: *Október*; Kányádi Sándor: *Valami készül*;

Parti Nagy Lajos: *itt van az ősz, itt van újjé*; Finy Petra: *Fakókék művirág*; Szabó T. Anna: *Kimondani*; Szántai János: *Jóslat*; Jónás Tamás: *Végképp másnak*.

– *Min dolgozol most, milyen tervek foglalkoztatnak az irodalomterápiát érintően?*

– A visszajelzések alapján, hogy mire lenne igény, tervezek egy anya–lánya tematikus csoportot, és egy régebbi terv a páros babaváró csoport. Remélem, tavasszal sikerül meghirdetni őket.

Bukovenszki-Nagy Eszter

Boszorkányság, folklór és formagazdagság

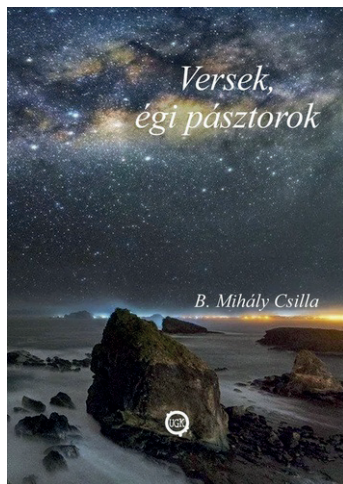
B. Mihály Csilla *Versek, égi pásztorok* című kötete hét év válogatott verseit tartalmazza több mint 300 oldalon. Csekélynek aligha mondható terjedelem ez egy lírakötet esetében, így inkább nevezhető a szerző válogatott műveinek, amely az Underground Kiadónál jelent meg.

A rendezési elv egyszerű: időrendben követik egymást az írások, viszont 2019-től 2013-ig visszafelé, de ez ekkora terjedelemnél inkább logikus, mintsem megúszós szerkesztési metódus. A kötetben azonban végig megmarad az uralkodó stílus és vezérfonál: a magasztosság, a nagy igazságok és a létezést életté teremtő, formáló hatalmak keresése, megidézése. Isten, haza, szerelem, természet.

Valahogy az egészet mégis átítatja egyfajta 19. századi pátosz. Legfőképp a mára halványodó gazdag formavilág és az olyan, avíttnak ható kifejezések olvasásakor ötlük ez igazán szembe, mint 'dölyf', 'gyötörten félrebiccen', 'planéta'.

*„Fut a dölyf a pusztán minden irányba
nem kergetik, útját senki nem állja,
pöffeszkedő pózban szélnyeregben ül,
ő lett az úr itt már egyes egyedül.”*

(A dölyf)

Mintha B. Mihály Csilla valami régóta magunkban cipelt emlékezetet, tradíciót, néphagyományt és eltűnőben lévő értékeket kívánná átmenteni a modern világba. Néhol felbukkan némi bozorkányos misztikum, tájleíró költemény, és a motívumkészlet is a folklórt idézi. Persze a költőóriások, József Attila, Ady Endre, Babits Mihály, Petőfi Sándor – és a lajstrom azért hosszabb ennél – egy-egy vendégsora, allúziója is ránk köszön, pozicionálva ezzel az elődöket, és hogy milyen hagyatékokat is kíván ápolni, átörökíteni a 21. századba a szerző. Gyakran Tóth Árpádot idéző, pompás szecessziós díszbe öltöztetett képek és a klasszikus hazafias líra gondolatai is felsorakoznak, például az *Induló* című versben:

*„Hallod az ősi időknek
távoli dallama zeng,
félresöpörve a félszet,
csillaga gyúl odafent.*

*Bújjon a gyenge a földbe,
hogyha ma szívtelen él,
ébred a lélek, a csöndje
vágy-puha búzakenyér.”*

A kortárs lírában már talán kissé szokatlan ez a prozódiailag szigorú, pontos szótagszámokkal operáló szerkezet, ahol a sorok még rímelnék is – páros- vagy keresztrímes versek szerepelnek a kötetben szinte kivétel nélkül, szabadvers egyáltalán nincs, helyette van szonett. Az uralkodó verselés a jambikus, de az ütemhangsúlyos verselés is gyakori, már-már tankönyvbe illő hibátlansággal. Erre példa a *Tűzvirág* című alkotás.

*„Tűzvirágok izzó pírba
hajló bársonyillatán
kél a Nap, lobogva írja
létkörét, borítja rám*

*vízszugár a köntösét,
feldereng a gyöngyös ég.*

*Csend-örömbbe bújt az élet,
és a kelyhe szomjat olt,
míg e perc magára ébred,
összefércelt gondja holt,
boldog óra, új a hit,
őrzi szívem útjait.”*

Ám a fogalmi halmozás, a burjánzó képi világ néhol már kisé soknak érződik, amolyan „tizenkilencre lapot húz” a költő – mint a *Megmelenget* című költeményben:

*„Sóhajomra fényt szítál a végtelen,
felhevít, de nem muszáj megértenem
ezt az érzést, mely varázslat és titok,
melyre mindig, minden percben áhítok.*

*Gyöngye szómat felkarolja, s ostobán
– mint egy szív a venetói gondolán,
álmodat a lét csodája lengi túl,
szép szavakra pőre lelkem elpirul –,*

*azt hiszem enyém az érdem, én vagyok
tér, idő, a cél, a kezdet és az ok.
Rájövök, ha éj lesz, fádom, s fáj a csend,
hogy valómat csak szerelmed tartja fent.”*

És ezáltal óhatatlanul is felmerül a kérdés az olvasóban, de még inkább a kritikusban: nem döngöli-e földre a forma a tartalmat? Visszatérő vitatéma ez, nincs jó válasz. Mindazonáltal olvasáskor gyakran éreztem úgy, hogy a szerzőben élénken él egy elképzelés arról, milyen a jó (a tökéletes?), a szép vers, és mindezt ennek rendel alá, a szóhasználatot, a témaválasztást is ide-

értve. Kiválóan elsajátította a verscsinálás mikéntjét, csodálatos ujjgyakorlatokat alkotott.

De hol van mindebből B. Mihály Csilla?

Kevés személyességet sugárzó verssel találkoztam a kötetben, ha mégis volt közte olyan, ami egyéni tapasztalatot, érzelmet sugallt, a veretesség eltávolított tőle. Mégsem objektív líráról van szó, hiszen a versbeszélő ott van, jelen van, igyekszik valamit elmesélni. Ez a mesélő szerep, ez az égi pásztorság (ahogy éteri magasságokban tereli verseit) túl messzire repítette, és onnan nem hallani ki a költői hangját, csak valami homályba vesző visszhangot.

Talán érdemes lenne elindulnia a Parnasszusról, az elefánt-csonttoronyból, elengednie a betonbiztos versláb-kapaszkodókat, hogy hallhatóvá, emberközelibbé, személyesebbé válhasson költői hangja, mert a mesterségbeli tudás alapján örömteli volna megismerni és látni kibontakozni.

Juhász Kristóf

Beszélő kovással és csodamacskával a frászok és fenék ellen

Tavaly volt alkalmam írni Viola Szandra *Hajnal öröksége* című sorozatának első kötetről, *A világfa kilenc ágáról* – és most itt a várt folytatás, *A hetedik égbolt* címmel. Hogy értsük, miféle csudát is veszünk kezünkbe ezzel a Piliscsudán (no meg a Világfán meg a hét égrétegben, valamint a Holdon, a Tejúton és a Göncölszekéren) játszódó könyvvel, némiképp át kell ismételniünk az első kötet kapcsán mondottakat.

Jól föl kell kötnie a gatyáját annak, aki ékes anyanyelvünkön akar fantasyt írni, és nem a tolkien-i vagy a lovecrafti világalkotó hagyományoknak megfelelően akar játszani. Hazai, fantáziavilágban (vagy legalább részben abban) játszódó fikciós irodalmunk még mindig keresi magát, azaz az egészséges, „vér szerinti” kapcsolatot saját gyökereivel. Izgalmas volna itt arról elmélkedni, hogy a Harry Potter sikerét követő, világszerte tapasztalható nagy fantasy-könyvrobbanás miképp termelte ki nálunk is a maga nemzeti varázskönyveit – igazából Böszörményi Gyula sámános sorozatain kívül nem születtek sikeres, érték- és időtálló munkák, és még ezek is maximálisan a herripotteri (holivúdi) dramaturgiát követték. Mondhatni: a germán-kelta-angolszász mondavilág és kultúrkör lényei lettek lefordítva az ázsiai, sztyeppe-i népek mágikus világképére. Vala-

miféle nemzetkarakterisztikai titok lappanghat amögött, hogy minálunk a „nagy” írók rendre drámai családtörténetekkel, jobb esetben pedig történelmi fikciókkal keresik az olvasók kegyeit, és igazán még senki nem épített föl szisztematikusan egy nagyepikai mesevilágot? Mintha valami rejtélyes, tudat alatti félelmet éreznének attól, hogy végtelenbe nyúló és a maga teljes valójában, összefüggéseiben még föl nem tárt ősi mitológiánk a fejükre nő. Hogy elvesznek az erdőben. Pedig elég volna megnézni, micsoda hanyag eleganciával skiccel föl egy egész mikrovilágot a számunkra is ismerős vendvidék hiedelemvilágából Ottfried Preussler a világ talán legjobb ifjúsági dark fantasyjében, a *Krabat a fekete malomban* címűben.

Viola Szandra napjaink valóságában, no meg a láthatatlan párhuzamos világokban játszódó, mitikus fikciójában épp ezért a bátorság a legmegkapóbb. Az első kötetből is kiérezhető játékkedv, a néprajzilag érvényes hagyományokból való szabad, fantáziadús, jó kedélyű építkezés, és ezek önfeledt, ösztönös, mégis tisztelettel történő variálása a második könyvre őszinte öröömre még tovább fokozódott. A szerző érezhetően teljesen elmerül a rengeteg személyességgel átítatott varázsvilágban, így ezt az olvasó is boldogan teszi. A világ egyensúlyát mégiscsak egy ízig-vérig mai, mondhatni modern kamaszlány állítja helyre, aki szereti a szalonnás rántottát és a pitét, rajong a macskákért, és irtózik a matek házitól. Itt megjegyzendő: ez a könyvsorozat valóban sorozat, tehát az itt tárgyalt második kötet viszonyrendszere, háttere csak az első kötet olvasása után értelmezhető.

Dinamikus könyv ez: szinte oldalról oldalra hullámnázó, hogy a saját családi gyökerein keresztül az ősi tudásra rácsudálkozó kamaszlány modernitás és tradíciók metszéspontján zajló felnőtté válása szolgál háttérül a varázsvilágban vívott küzdelmekhez, vagy éppen fordítva. A metszésponton forrongó feszültség okos szerzői húzással nem hosszas világmegváltó tűnődésekben, hanem egy mellékszereplőben kulminál: a főhős Hajnal kétkedő barátnőjében, aki korunk fölvilágosult emberéhez méltón babonás hercehurcának bélyegzi az egész világfás-révülős történetet.

A *hetedik égbolt* legmegkapóbb részei egyébként éppen azok, amikor Hajnal a maga kamaszságából csodálkozik rá az öröktől létező varázsvilágra, s ebbe a (pályáját egyébként költőként kezdő) szerző bizony nem ódzkodik némi költőiséget, valamint humort is csempészni:

„Kipillantottam a Göncölszekér korlátja fölött. Fönről nézve az Éjszakai szivárvány most olyan volt, mint egy félkörív és hét, különböző árnyalatú ezüst ragyogott benne. Kislányként a Tejutat macskakövesnek képzeltem el. Amint kimondtam magamban, hogy tej és macska, rögtön Cicelle hófehér bundája ugrott be, pedig már jó ideje nem gondoltam rá. Szinte már éreztem a kezem alatt a puha, domború hátat és a hasa alján az összecsomósodott szörgombócokat. Egészen valóságosnak tűnt az érzés, már a dorombolást is hallottam.

– Kedves tőled, hogy meglátogattál, de az már kevésbé, hogy üres kézzel jöttél. Tudhattad volna, hogy hozzám nem érdemes legalább 10 kg lazacos macskakonzerv nélkül feljönni. Azért arra nem számítottam, hogy alig pár perce vagyok fent valamelyik égben a kilenc közül, máris ismerősbe botlok, ráadásul Cicellébe. Ennél jobban egy égbolttúra nem is indulhatott volna.”

Az égi szférákba költözött csodamacska ezek után bemutatja hősünknek a világ ottani rendjét a maga szemszögéből:

„ – (...) égben aludni egészen más, mint a földön, ezt elhiheted, ez egy magasabb létállapot. Ez a macska feletti macska. Ürerkölcsöt teremtünk szolgálkölcs helyett, mert valójában nincs jó és rossz, csak rossz és macska. Az ember folyton azért küzd, hogy felülmúlja önmagát, de a macskát nem lehet felülmúlni. A macska a jóság, a tökéletesség. Ez a nagy, közös macskaálmom, amit kórusban álmodással kell fenntartani. Itt nincs álmom meg valóság, csak álmomvalóság

van. Megyek is lassan vissza szundikálni. Voilá! Most már tudod, mik azok a foltok a Hold felszínén. Nem kráterek, hanem összegömbölyödött macskák. A Hold sötétebb oldalán alszanak a feketék, a szürke részen a cirmosok, a világosabb részen pedig mi, tündöklő fehérek! A Hold tele van macskákkal, ezért ugatják a kutyák – azzal egy hatalmas ugrással ismét a Holdon termett.”

Az idézett rész afféle privát macska-mitológiát told be a magyar (illetve ősmagyar, illetve keresztény népi vallásossággal keveredő, tehát lényegében szinkretista) mitikus világrendbe. Ami a már mondott, néprajzilag hiteles hagyományokkal is gazdagon ábrázolt. Ilyenek például a hímezett terítőnek rajzokkal megjelölt, tradicionális motívumai, amik alapján hőseink nagy nyomozásba kezdenek:

„ – Van itt egy csomó jel, ami után mindig szerepel egy másik, és van olyan, ami önmagában áll. Itt van mindjárt a Csősz csillag, más néven Eső csillag. Ez egészen pontosan májustól februárig látszik, ezt mindig egyedül hímezték fel, a többi mintától távolabb.

Kikaptam Dávid kezéből nagyanyám füzetét és olvasni kezdem: E felől a csillag felől érkezik áprilisban a legtöbb hullócsillag, avagy mennykő, úgy tartják, azért, mert az Égi Csősz ekkor hessegeti el a mennyei gyümölcsösből a ragyogó, arany és ezüst szőlőket dézsmáló madarakat, az ijedt madarak pedig kiejtik szájukból a gyümölcsöket, amik nagy fénycsíkot húzva maguk után a földre esnek.”

A könyvészeti adatok közt pedig olvashatjuk a könyvben szereplő hímezsminták forrását is: Remete Farkas László *Kárpát-medencei geometrikus jelképpábrázolások* című kézirata. Izgalmas morzsák még ősiségünkől a történet ellenségeinek megnevezései. Hajnal révülései és küzdelmei során találkozik az inkább csak bosszantó, mint ártó vézna fityfenével, meg a jóval vesze-

delmesebb fészkes fenével, rákfenével, lépfenével és magával a „főfenével”, a Fenevaddal is. Ráadásul itt van még Czudar, a vihardémon, meg a Bodomér nevű garabonciás, valamint némi vérláva is, szóval a sok ínycség mellett bőven kap kalandot, akciót meg nagy érzelmeket az ifjú (és a fantasyt szerető felnőtt) olvasó. Az ártó szellemekkel egyébként többek között a frászkarika segítségével lehet fölvenni a harcot, amit hét különböző kovászból gyúrt kenyértésztából kell kisütni. Ezek egyike pedig olyan kovász kell legyen, ami (aki) a világ legelső kenyeréből való. S e kovász roppant bőbeszédű, érés közben mindenféle tanulságos történetet mesél. A beszélő kovász mint segítő entitás a legmeglepőbb, legötletesebb, legkedvesebb mesehős számomra az utóbbi évek olvasmányáiból.

Sűrű könyvet írt Viola Szandra; sokrétegű, lélegzetelállító fordulatokkal teli történet *A hetedik égbolt*, olykor tényleg levegőért kapkodunk: hogy is kerültünk hirtelen egy kedves parasztház barátságos konyhájából a démonoktól hemzsegő erdőbe. Ne aggódjunk: ezzel így vannak a történet hősei is. *A Hajnal öröksége* sorozat első kötete is remek olvasmány volt, a második pedig túl is szárnyalja azt. Aki jó hazai ifjúsági fantasyt akar olvasni, vágjon bele.

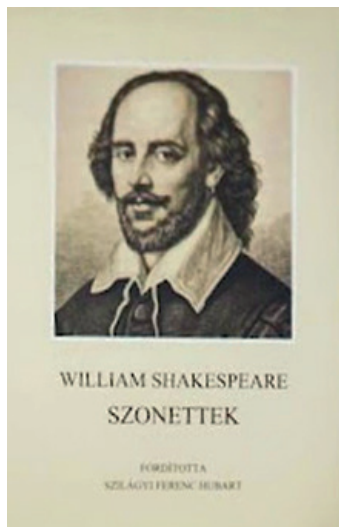
Pusztai Ilona

„A Versre mondj igent!”

Szilágyi Ferenc Hubart erdélyi képzőművész, író, műfordító igazi polihisztor művész, akinek Shakespeare szonett-fordításai 2019-ben szerzői kiadásban jelentek meg.

„Shakespeare elbír akárhány fordítást” – hogy Várady Szabolcsot idézzük, aki a Cyrano újrafordítása kapcsán vetette össze Rostand és a klasszikus angol drámaíró, költő magyar recepciótörténetét. Való igaz ez a kijelentés, mert, mint a drámák esetében, a szonetteknek is számtalan fordítása létezik. Természetesen elsőre mindenkinek Szabó Lőrinc neve jut eszébe, aki háromszor is nekirugaszkodott a szonetteknek (1921, 1948, 1955). Ám azok első teljes kiadása már a XIX. század derekán megjelent, Szász Károly és Győry Vilmos tolmácsolásában. Ezt követte az első világháború idején Ferenczi Zoltán fordítása. Majd egymástól függetlenül 1943-ban Pákozdy Ferenc és Keszthelyi Zoltán is megjelentette a szonetteket magyarul. A Rajk-perben elítélt Justus Pál börtönévei alatt fordította le Shakespeare verseit, ezt adta ki szabadulása után, 1956-ban a Corvina Kiadó kétnyelvű változatban. Végül Fazekas Sándor 2023-ban megjelent kötetében nemcsak a szonettek újrafordítására vállalkozott, hanem irodalomtörténész-ként filológusi alaposággal, az életmű és a korszak irodalmának kontextusába ágyazva vizsgálta meg Shakespeare verseit.

E rangos sorba illeszkedik tehát Szilágyi Ferenc Hubart kötet, amely szintén kétnyelvű változatban, az eredetiekkel együtt adja közre a fordításokat. Előszó, utószó hiányában a kötet hátsó

borítóján olvasható csonka szonett ad némi támpontot a szerző műfordítási hitvallásához:

*„A klasszikusra sírva mond nemet,
a lázadása szívzenét temet!
Miért a rím, a ritmus is minek?
A sznobvilágot más igézi meg.
A kézjegyed sokan mohón lesik,
de próza az..., csináld, ha jólesik!”*

E pár ironikus sor is jelzi, hogy Szilágyi Ferenc Hubart a klasszikus minta, a nyugatos hagyományok folytatója kíván lenni posztmodern korunkban. A mívesen megmunkált, szépen csengő verselést, a 19. század óta erénynek számító formahűséget tekintí eszményképének. Míg Nádasdy Ádám *A rímelés veszélyei* című esszéjében pont azzal érvel prózafordításai mellett, hogy a rím feláldozása által jobban megőrizhető a tartalom hűsége. Illetve ugyanitt prózásított Dante-fordítása kapcsán megjegyzi: *„A Dante-rímeléshez nem lehet hűnek lenni: az ő konokul tiszta rímeit (szinte csupa kétszótagos nőrímet: oscura/ dura/ pa-dura, forte/ morte/ scorte stb.) nem lehet magyarban utánózni, ha megtenném, ez ma népies vagy gyerekes hatást keltene.”* Nem nehéz észrevenni, Szilágyi Ferenc Hubart fentebb idézett verses ars poeticájában szinte felesel Nádasdy fordítói felfogásával. Szilágyi, miként a szonettek fordításánál, itt a klasszikus jambikus ritmust használja, rímelése pedig a legegyszerűbb páros rím, gyakran két szótagos tiszta nőrím, mint a nemet/temet, tömör/csömör. Ahogy jambusai túlzottan szabályosak, rímeinek is néhol szinte már túlságosan erős a csengése. A szonettfordítások kapcsán is ez a klasszikus fordítói hagyomány számára az etalon, a Szabó Lőrinc-i tartalmi megszépítést és a formahűséget követi, amit Goron Sándor pozitívként emel ki kritikájában:

„Szilágyi Ferenc Hubart szonettfordításait olvasva a legszembetűnőbb a formai kidolgozottság, amellyel a fordító célnyelven érzékelteti Shakespeare jambusait. A shakespeare-i szonettforma

célnyelvi ritmusát természetes könnyedséggel valósítja meg, igazodva az eredetiben szereplő abab cdcd efef gg rímtechnikához.”

Ez a ritmus- és rímhűség természetszerűleg eredményez vitatható vagy kevésbé elfogadható próbálkozásokat, amelyeket Goron Sándor a kötetet elemző írásában sorra számba is vesz a sikeres megoldásokkal együtt, így erre nem térnék most ki. Csak a legismertebb 75. és a fordítóilag legproblémásabb 135. és 136. szonett fordítását vizsgálnám meg.

Nálunk a legtöbbet idézett Shakespeare-szonett a 75., köszönhetően Szabó Lőrinc fordításának. Miként Fazekas Sándor kifejti, az angol olvasóközönség körében ez a szonett viszont korántsem olyan népszerű: *„Mégpedig azért nem, mert nem hagyományos módon szól a szerelemről: az erős, szokatlan képek egyrészt az uzsora/uzsorás képzetkörből érkeznek, másrészt teli van a szonett a testi éhségre és étvágyra utaló szavakkal (pine, surfeit, glutton, feast, starving, food).”* Azaz valójában ez egy antipetrarkista költemény, ami dehonesztálja szerelme tárgyát.

Szilágyi már a vers kezdősorában is hűen követi Szabó Lőrinc híres sorát: *„Az vagy nekem, mi testnek a kenyér”,* átvéve annak az angol „food” (étel) szót megemelő, Jézusra utaló metaforáját: *„Mi vagy te énnekem? Kenyér a testnek.”*

Ahogy a vers lezárásánál szintén megemeli a testi éhséghez (pine = emésztődik, surfeit = csömör, gluttoning = falánkság) kapcsolódó képek által lefokozott szerelmi érzést, amelyeket Fazekas Sándor fordításában ekként kísérel meg visszaadni: *„Így koplalok s csömörlök napra nap, / torkoskodom, vagy vágyam mit se kap.”* Pedig még Szabó Lőrinc is próbálkozik valamennyire közel maradni az eredetihez: *„Koldus szegény királyi gazdagon, / Részeg vagyok és mindig szomjazom.”* Szilágyi Ferenc viszont csak a Szabó Lőrinc-i gazdagság-szegénység ellentétpárt veszi alapul, leegyszerűsítve ezzel a szonett értelmezési körét: *„Szegény vagyok mesés királyi kincsen, / mi lesz, ha már belőle semmi nincsen?”*

Legnehezebben fordítható a 135. és 136. szonett a versekben előforduló „will” szócska többértelműségéből fakadóan, amit Fazekas a 135. szonetthez fűzött jegyzetében így összegez: *„Ez a*

szonett a fordítók réme: a 'will' szó több jelentésben szerepel: 'férfi nemi szerv', 'női nemi szerv', 'szexuális vágy', általánosságban: 'akarat', 'szándék', 'jogi végakarat', és a William név rövidített formája." Fazekas ügyesen kikerüli a csapdát, a nagy kezdőbetűs Will szavakat meghagyja Will-nek, a kiskezdő betűseket vágnak fordítja. De még így is sikerül finoman érzékeltetnie a vers szexuális töltetét: „*így nagy Willedbe vedd be Willemet, / vágyadtól Willed megnagyobbodik!*” (135.). Szabó Lőrinc az észak-európai, ír mondavilágból ismert 'villik', lidérc szóval eufemizálja, szépíti meg e sikamlós tartalmú verseket, illetve a költemények utolsó soraiban a „Will” szót – az eredetihez igazodva – a keresztnév becéző alakjának fordítja: „*Fogd mindet egybe átölelve Willyd!*” (135.), „*Engem szeret, hisz Willy a nevem*” (136.). Szilágyi Ferenc fordítása viszont itt következetlenségével szembemegy a fordítói hagyománnyal, amely egységgént kezeli a két költeményt. A 135. szonettben a „will” szó „akarat” jelentésére épít, de a 136. szonettnél ingadozik az „akarat” és a „vágy” jelentés között, a „Will” keresztnév is csak itt jelenik meg az utolsó sorban.

Goron Sándor kritikája végén szembeállítja az újrafordítások két típusát: „*Az újrafordítások háttérében általában valamilyen fordítói problémának (nyelvi, prozódiai, stílusbeli) a korrigálása áll, vagy egyszerűen egyéni kihívásból jönnek létre.*” Szilágyi Ferenc Hubart fordításkötetét kétségkívül ez utóbbiak közé sorolhatjuk, amely számos ügyes megoldása, forma- és rímhűsége ellenére éppen a klasszicizáló, Szabó Lőrinc-i eszményképhez való túlzott ragaszkodása miatt némely ponton kevésbé sikerült. Pedig a borítón található ars poetica is a végén tartogat egy csavart, egy szokatlan megoldást. A szonett utolsó tercettje egysoros csattanóvá rövidülésével: „*Lapozz tovább, a Versre mondj igent!*” Innen nézve tehát mintha mégis benne rejlene Szilágyiban az a fajta egyéni hang, költői merészség, amelyet fordításaiban nem sikerül kellő bátorsággal megmutatnia. Mindezek ellenére érdemes igent mondani a könyvre mint nagyszabású, egyéni fordítói kihívásra.

Losonczy Attila

Áttetsző tükör — Láss, ne csak nézz!

Tizenhat történet női sorsokkal, különböző élethelyzetekben és életkorban, nemcsak női olvasóknak. *Az átlátszó nő* kontúrjaiból kínosan ismerős, főként nőket érintő problémák rajzolódnak ki, melyekről nem szívesen beszélünk. Inkább átnéznénk rajtuk.

Ughy Szabina kötete szembesíti az olvasót a mai nőket (is) érintő nehézségekkel, anélkül, hogy vádolna vagy ítélkezne. Érékenyít, mégsem tekinthető harcos feminista műnek.

A szerző már-már színészi átéléssel, filmszerűen jeleníti meg az egyes novellák főszereplőit, többnyire egyes szám első személyben beszéli el történetüket. Így szinte a bőrünkön érezhetjük az elhagyatottság, a kiszolgáltatottság állapotát, amely a változó korral, az öregedéssel vagy a demenciával jár együtt. E témák visszaköszönnek az *Éjszakai műszak*, *A hagyaték*, *A kézirat* című novellákban. Az *Anyák napjában* annak a drámai változásnak lehetünk tanúi, amikor a szülő-gyermek szerep kényszerűen megfordul, mivel egy középkorú nőnek idős és magatehetetlen édesanyjáról kell gondoskodnia.

Az örök, visszatérő dilemma is felbukkan a sorok között: hogyan legyen egy nő egyszerre sikeres, vonzó és persze jó anya? Utóbbi esetben elvárható, hogy feláldozza életét „a semmiért egészen”? Avagy önző-e, ha saját boldogságára is gondolni merszel? Tartozunk-e a családnak, ha az egy mérgező közeg?

Megannyi fontos sorskérdés, amelyet Ughy Szabina hol blog- és naplószerűen (#karacsony #futas, *Pillangó*), hol zsurnaliszta

stílusban tár elénk, iróniával, humorral oldva a szomorkás vagy fájdalmas mozzanatokot.

„Hogy miért hagytam mégis, hogy évekig úgy éljünk egymás mellett, mintha ott sem volnánk, nem tudom. Kényelmes volt, kényelmes, azt hiszem, mint egy kinyúlt pulcsi. (...) Titkon bíztam benne, hogy hátha megcsal, vagy netalán szerelmes lesz valaki másba és el akar válni, de semmi. Talán ő is tudta, hogy túl szétszórt ahhoz, hogy titkai legyenek előttem.” (Az átlátszó nő)

A történetek (újra)olvastatják magukat. A szereplőket élőnek érezzük, néhány mondat után pedig már közeli ismerősnek.

„Van néhány pillanat az életben, ami mindig jelen idejű, ami, mint egy útjelző, ott van, megtartja egész életünket. A tekintet és a kép összekapcsolódása. Találkozás.” (Pillangó)

A könyv borítója ötletes: a fedélen lévő nőalakot mintha buborékfólia borítaná be, akár a törékeny csomagot. Talán a szeretetet jelképezi e védőfólia, amelynek fontosságára az író többször is kitér a kötetben. A feltétel nélküli szeretet megtartó erejére, mint az élet igazi értelmére, anélkül, hogy didaktikus tanmeséket zúdítana az olvasóra.

„– Szeretlek anya – mondom ki végül, és elszégyellem magam. Mintha egy bűnt gyónnék meg ezzel a szóval, azt a bűnt, hányszor nem tudtam szeretni. Nem lehet ezzel semmit sem bepótolni, mégis megkönnyebbülök, kimondtam.” (Anyák napja)

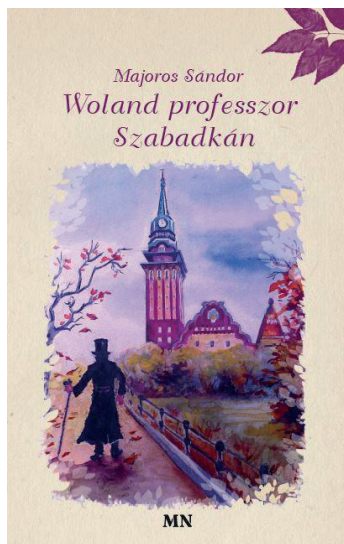
Az átlátszó nő mindegyik írásának végkicsengése pozitív, hol halványabb, hol pedig élénkebb reménysugárral, miszerint mindig van kiút.

Muth Ágota Gizella

Egy kamasz fiú útvesztői a „bűnös városban”

Szabadka a múlt század 70-es éveiben, egy élénk képzeletű fiatal diák és Woland professzor ördögi praktikái. Majoros Sándor kisregénye mintha Bulgakov komor szatírájának könnyed, humoros parafrázisa lenne. Míg a *Mester és Margariita* íróhőse az 1930-as évek szovjet Moszkvájában küszködik az igazságért a korabeli szűklátókörű hatalommal, addig Majoros ifjú önmaga a szép Szabadka útvesztőiben tölti nem mindig derűs középiskolás éveit, és arról álmodozik, hogy egyszer író lesz. Addig is gyűjti a könyveket otthonról kapott heti szűkös apanázsából, a szellemi táplálékért néha lemondva a testiről.

A könyv lapjain feltárul előttünk az író kis faluja, Bácskosuthfalva is, ahol mindenki ismer mindenkit, és az emberek csodálattal vegyes tisztelettel tekintenek a különc bölcsre, Károly bácsira, aki hősünket is kioktatja a városban rá leselkedő veszélyekről, és részletesen ismerteti Woland professzor szörnyű kelepceit, akivel állítása szerint maga is találkozott ott töltött éveiben. Ami rossz csak létezik Szabadkán, az természetesen ennek a sátáni mágusnak a műve, aki „*azért választotta Szabadkát... , mert itt az a légies, lebegős állapot fogadta, ami sehol másutt nincs jelen. A nyers, természetközeli Balkán és a fejlett, kifinomult európai kultúra határán billegünk... A Kelet és a Nyugat itt ad egymás-*

nak randevút...” Szabadka egyébként Károly bácsi szerint önmagában is sok veszélyt rejt egy tapasztalatlan ifjú számára: a kollégium a bűnök fészke, éppúgy, mint a fürdő, a mozi, a Bela Ladja nevű kifőzde, de főleg az ócskapiac. Ezzel a rémisztő tudással felvértezve indul hősünk a városba, ahol három évet tölt Etelka néni hideg albérleti szobájában gyerekkori barátjával, majd Gyuri elköltözése után az utódjával.

Milyen is volt Szabadka, a bűnös város az 1970-es évek Jugoszláviájában?

Szerbia egyik gyöngyszeme, amely a magyar határtól tíz kilométerre fekszik, megjárta a történelmet. Ha csak a 20. századra tekintünk vissza, a város a Magyar és a Szerb Királyság között ingázott, míg végül a 2. világháború után Jugoszláviához került. A belváros különlegesen szép, szecessziós arculatát még a magyarországi „boldog békeidőknek” köszönhetette. Ezek az épületek (városháza, zsinagóga, Aranybárány fogadó...) akkor is meghatározták mesebeli hangulatát, ha a háborús pusztítások miatt nem mindegyik őrizhette meg teljes szépségét. A 70-es években, írónk fiatalsága idején már soknyelvű a város, és a hivatalos nyelv a szerb, amit a magyar diákok persze nem nagy lelkesedéssel tanulnak. A regény mindentudó Károly bácsija szerint Szabadka két kultúra határán fekszik, ez a Balkánt és Európát jelenti.

A könymoly fiatalember fura módon egy műszaki szakközépiskolába kerül, mert e tárgyak iránt is nagy érdeklődést mutat. Szívesen tanulja a fizikát, s közben falja a könyveket az ógörög mítoszoktól a modern sci-fi-ig. Kedvenc helye a Fórum könyvesbolt, amelynek kirakatát egyetlen nap sem mulasztja el megnézni, és igazi otthona a könyvtár.

A fizikát jól össze tudja egyeztetni az irodalommal. A gyermekkori kis faluból kimozdulva ez a nyüzsgő város a Kánaánnak tűnik a fiatal diák számára, és már Woland professzortól sem retteg annyira, amíg meg nem nézi a róla szóló filmet. Aztán egy éjszaka egy szuszra kiolvassa a *Mester és Margaritát*, jól meg is fázik a hideg őszi éjszaka miatt. Ezek után bármi kellemetlenség éri, vagy baj történik a városban, azt mind

a sátáni lény számlájára írja, és lelke mélyén igazat ad Károly bácsinak.

Majoros Sándor története önéletrajzi ihletésű, az író én-elbeszélés formában mesél fiatalságáról, Szabadkán töltött tanul éveiről. A regény tíz rövid fejezetből áll, lineáris felépítésű, de a valóság és képzelet sok esetben összefonódik benne. A védelmet nyújtó kis faluból és a családi környezetből érkező kamasz egy szép, mozgalmas város keretei között csodálkozik rá a világra. A középiskola falai kitágulnak, megannyi új tapasztalat éri, elkápráztatják a fizika és az irodalom rejtelmiei, amelyek közt megpróbál egyensúlyt teremteni. Jó érzékkel választott olvasmányai alakítják egyéniségét. Az élete jó és rossz eseményei mindig visszarántják a fantázia birodalmából a valóságba. Koplal és fázik, de az olvasásról semmilyen áron nem mond le. Itt alapozza meg későbbi írói karrierjét.

Vezetője a városi labirintusban Odüsszeusz, a furfangos görög hős, akinek példáját követve mindig megtalálja a kiutat a válságos helyzetekből, amelyekbe Woland professzor sodorja. Az olvasmányok, színházi élmények világában élő kamaszfiút lépten-nyomon regényhősök kísérik, tőlük vár választ saját problémáira. A számítógép és okostelefon előtti világban a könyvek alakították a fiatalok egyéniségét, világnézetét, kérdéseikre nem válaszolt még az internet.

A 70-es évek hosszúhajú, farmeres, beates, rockos diákja filozofikus kérdéseket is boncolgat. Szabadka szépségeinek és árnyoldalainak felfedezése közben bemutatja az iskolarendszer furcsaságait és hiányosságait. Felfigyel a korabeli diktatórikus egypártrendszer fonákságaira. A feketehimlő-járvány kapcsán némi akasztófahumorról jegyzi meg: *„Hatalmas előnye ez a diktatúrának: ha olyan vészhelyzet adódik, mint ez a mostani, a párt egy pillanat alatt kihirdetheti a kijárási tilalmat. Innentől pedig mindannyian a Jóisten kezében vagyunk...”* Majd Camus *A pestis* című regényével veti össze a szörnyű helyzetet és az emberek viselkedését: *„...a válságban nem a halál közelsége a legfélelmetesebb, hanem, hogy az életveszély milyen módon alakítja*

át az emberi természetet.” A korabeli társadalmi viszonyokat tükrözi a „szeretett vezér” születésnapjának grandiózus ünnepe is, amelyre több ezer válogatott diákot mozgó tornabemutatóval készültek, és ezen írónk maga is részt vesz Belgrádban.

Majoros Sándor regénye szívderítő, humoros formában tárja eléink az 1970-es évek ifjúságának hétköznapijait, ízelítőt adva a már feledésbe merült jugoszláv államalakulat negatív jellemzőiből is, s mindezt egy gyönyörű, egykori magyar város keretei között. Nyelve a korabeli fiatalság szóhasználatát tükrözi, fantáziadús város- és természetleírásai már a mai íróét. Az utolsó fejezet nosztalgikus visszaemlékezés a szabadkai évekre és egyben számvetés, kissé fanyar utalás arra, hogy, amit ifjúságunk idején elmulasztottunk, később már nem tehetjük meg akkor sem, ha lélekben fiatalok maradunk.

Vasi Szabó János

Az Első Ok és a spekulatív fikció hajnala John Cowper Powys (1872–1963)

Annak ellenére termékeny regény- és esszéírónak számított, hogy viszonylag későn, az ötvenes éveinek derekán kezdett írással foglalkozni. Regényei közül több, például a *Wolf Solent* (1929), a *Glastonbury Romance* (1932), mai szemmel is komoly szép-irodalmi értékkel bír. Tanulmányai közt úgyszintén jó néhány időtálló akad: *Visions and Revisions*, *Suspended Judgements*, *The Meaning of Culture*, *A Philosophy of Solitude*.

Már a *Wolf Solent* felvillantja Powys könyveinek esszenciáját: az idő, a helyszín, a szereplők aprólékosan részletes, intenzíven érzéki újraalkotását. A felfokozott tudatállapot, amit a szellemi térben misztikus kinyilatkozások, az anyagiban a rendkívüli öröm vagy épp az emésztő fájdalom megtapasztalása kísér.

A *Glastonbury Romance*-ban ezen is túllép, a karakterek olyan gazdag és színes gyűjteményét hozza létre, ami a legnagyobbakra emlékeztet (Dickens, Proust, Dosztojevszkij). Az alaptörténet akár a harmincas évekre jellemző realista regényből is kiléphetett volna, Glastonbury álmos vidéki városka, ahol a színpalak mögött vérbő emberi drámák és ádáz politikai csatározások zajlanak. Utóbbi egy kvázi új keresztény felekezetet alapítani készülő polgármester – akiről hírlik, hogy halottat is képes föl-támasztani –, a kapitalista rosszfű, festékgyáros és az idealizált kommunizmust létrehozni kívánó fiatal ügyvéd közt. Ennek a három szereplőnek ütköznek leginkább az elképzelései, befolyásuk a legszélesebb, bár egy dologban egyetértenek: Glastonbury miszticizmusa és legendái keveset jelentenek a számukra. Az ezer oldalnál is bővebb regénynek persze nem ők az egyedüli szereplői, akad több tucat, ám ezeket kevésbé részletesen mu-

tatja be az író. A *Glastonbury Romance* lapjain a korszellemnek is engedve a pszichoanalízis módszerével közelít az emberi lélek mélységeihez, ám amikor a sztori elsüllyedni látszik ennek a bugyogó mocsarában, Powys a szinkretikus miszticizmus magasságaiba emeli a történetet, a regény legjobb részeiben mindkettőt egyyszerre alkalmazva.

Glastonbury az angol legendás múlt egyik helyszíne: a mondák szerint Arthur király ott van eltemetve, Arimateai József a Szentföldről odavitte a Szent Grált, s az első nyugati keresztény egyházat ott alapította. Bár Powys felhasználja a legendák szereplőit, elsősorban nem erről szól a hosszú regény. Powys valláshoz való viszonyulása különleges, van istene, akit rendszeres ismétlődéssel Első Oknak titulál, s aki nemcsak jó, hanem ugyanakkor gonosz is tud lenni, vannak tündérek és más nem evilági lények, de Powysnál mindennek van lelke: állatoknak, növényeknek, még a köveknek is. Egyfajta spirituális háttérrel ad ennek a másként nagyon realizisztikusan megírt könyvnek. Az író viszonyulása a misztikumhoz némileg J. G. Frazeréhez hasonlítható. Powys a vallást nem tartja időleges mellékvágánynak az emberi gondolkodás fejlődésében, bár kikerülhetetlen fontosságáról sincs meggyőződve. Nála a kereszténység transzcendenciája épp olyan releváns, mint az immanens panteizmus.

1937-es könyve a *Morwyn*; nehéz eldönteni: a szerző satírárt írt a viviszekció ellen, vagy inkább disztópiát Sade márkival, Néróval és más aljas fráterekkel. A holtak szellemét meggyőzően ábrázolja, vannak kreatív részletei, mint a pokol felfűtésének a kísérlete, ám inkább nehezen emészthető részei maradnak meg az olvasóban, mint Powys saját – és Önéletrajza szerint legyőzött – szadista megszállottságának sötét tükörképe.

A *Porius: A Romance of the Dark Ages* (1951, teljes változata 2007-ben jelent meg) viszont a legjobb könyveire hajaz. A *Porius* a legszélesebben vett történelmi mozgásokkal foglalkozik, valamint nem kevesebbel, mint az emberiség sorsával a civilizáció hajnala óta. Innen ered Arthur király tanácsadója, Merlin képzeletbeli azonosítása Chronosszal, ami lehetővé

teszi Powys számára, hogy a paradicsomról, az aranykorról, a zsarnokság és elnyomás felemelkedéséről, a többistenhitről és a monoteizmusról szóló gazdag hagyományrendszerekhez nyúljon. A *Porius* magával ragadó és kihívásokkal teli, sűrű, kavargó jelentésáramlatokkal rétegzett próza. A történelem és a mágia, az akció és a romantika, valamint a filozófia és a vallás örült keveréke. Vannak itt óriások és mágusok (köztük Merlin), ármánykodó druidák és vad erdei emberek mérgezett nyílveszszőkkel, Arthur király udvara és komor arcú szász betolakodók, baglyok, amelyek nővé válnak, természetimádat, bűbájos folyók, elvarázsolt köd, régi átkok, ősi mítoszok és még ősbibb temetők, és mindenféle kicsinyes, civakodó istenek és rabszolga imádóik. Egyedi a pátosz hiánya: az a mód, ahogy Powys narratívájában összeköti a magasztost a triviálissal, a hétköznappal, az emelkedettséget a humorossal. Powys nem véletlenül tartotta ezt a regényt „remekműnek és messze a legeredetibbnek és legizgalmasabbnak, amit valaha írtam”. Ez a könyv magáról Powysról és a mindennapi létezés legapróbb folyamatai iránti heves érdeklődéséről szól. Más szóval: a *Porius* magának Powysnak a tükörképe.

Nevezetes regényei a Homérosz-átiratok. Az *Atlantis* (1954) alaphelyzete, hogy az idősödő Odüsszeusz még egy utat szeretne tenni, Atlantisz felé. A regény kétharmada felsorakoztatja azokat az emberi, isteni és anyagi erőforrásokat, amelyekre szüksége van az utazáshoz; míg az utolsó harmad az utazásról mesél, és arról, hogy mit talált ott Odüsszeusz. Korábbi kíméletlen satírái, szájaló stílusa helyett Powys intimitással és pátosszal ír életekről, függetlenül attól, hogy kik vagy mik azok. Az öreg Dryádról például, aki egy fán lakik Odüsszeusz ablaka előtt, és őriz a „kertjét” – azon isteni szentélyek egyikét, ahol a legkisebb rovarok és a leggyengébb férgek végre biztonságban lehetnek minden igazságtalanságtól, kegyetlenségtől.

A másik, a *Homer and the Aether* (1959) szabályos metafikció: a híres görög eposzíró újraírja Iliászát, amit egy absztrakt, telepátikus beszélgetőpartner, az „Éter” kommentál.

Figyelemre méltó spekulatív fantázia a *The Brazen Head* (1956), amiben Roger Bacon felfedezéseit az alkímia szemszögéből írja le. Roger Bacon feltalált egy sárgaréz emberi fejet, amely rendelkezik a gondolkodás kezdeteivel, és képes jóslatokat mondani. A fejet is szexuális varázslat kereszteli meg, ezúttal egy nőé. De van egy másik fej is a történetben. Egy Cheiron nevű ló, amin deformitásként egy második fej is kinőtt. Aki találkozik a lóval, kvázi varázslat alá kerül, amit a fura második fejből áradó „magnetizmus” okoz.

A halála előtti években a matuzsálemi kort közelítő író több érdekes fikciót írt; az *Up and Out* (1957) kiemelkedő darabja a *The Mountains of the Moon*, szabályos posztholokauszt-mese négy túlélőről, akik egy repülő földdarabon száguldanak a világűrbe, míg a Föld felrobban, s ők szemtanúi lesznek az idők végének. A szatíra nagyon élesen kiérezhető, amikor a főhősök áthaladnak az idő fekete spirálján, és számos istennel találkoznak, köztük a kétfejű Isten-Ördöggel, aki épp saját magával vitatkozik. A polémia eredménye: az egész Teremtés úgy dönt, hogy öngyilkos lesz. Ez a mű egy elég kifacsart anti-párafrázisa Olaf Stapledon nagy materialista klasszikusának, a *Star Maker*nek.

Köszöntjük szerzőnket, a 80 éves Cseke Pétert!

Cseke Péter

A humanizmus parancsa szerint Kacsó Sándor közírói munkássága

Az 1919 után megszülető erdélyi irodalomnak a napi sajtó volt a felnevelő dajkája. Krenner Miklós (írói nevén Spectator) a szépirodalom szálláscsinálói között tartotta számon a Keleti Újság emlékezetes irodalmi pályázatait, a kolozsvári Napkelet működését. Az Ellenzék Áprily, majd Kuncz Aladár szerkesztette irodalmi mellékletét azért tartotta példaértékűnek, mert ezek a kezdeményezések az irodalom önszerveződését segítették elő: az Erdélyi Szépművés Céh megalakítását, majd a helikoni munkaközösség életre keltését, illetve az Erdélyi Helikon folyóirat elindítását.¹ Monoki Istvánnak, a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár egykori igazgatójának *A magyar időszaki sajtó a román uralom alatt* (1919–1940) című munkája szerint Áprily Lajos, Balázs Ferenc, Bárd Oszkár, Benedek Elek, Benedek Marcell, Berde Mária, Böződi György, Dsida Jenő, Gyallay Domokos, Jakab Géza, Kacsó Sándor, Kakassy Endre, Kádár Imre, Károly Sándor, Kiss Jenő, Kovács György, Kós Károly, Kubán Endre, Ligeti Ernő, Maksay Albert, Markovits Rodion, Molter Károly, Nagy Dániel, Nyirő József, Salamon László, Sipos Domokos, Szentimrei Jenő, Szombati Szabó István, Tabéry Géza, Walter Gyula is több-kevesebb ideig napi- vagy hetilapok szerkesztőségeiben dolgozott. Közülük többen vezettek szerkesztőséget is.²

¹ Lásd: CSEKE Péter: *Spectator kisebbségi sajtóképe*. In: Cs. P.: *Metaforától az élet felé. Kisebbségi értelmiség – kisebbségi nyilvánosság*. Bukarest–Kolozsvár, Kriterion, 1997. 58–65.

² MONOKI István: *A magyar időszaki sajtó a román uralom alatt* (1919–1940). Országos Széchényi Könyvtár kiadása, Bp., 1941.

*

Önéletrajzi visszaemlékezéseiben Kacsó Sándor (1901–1984) megvallotta: indulásakor maga is úgy képzelte, hogy az újságírás számára csak „előtanulmány” az írásághoz; kenyérkereső foglalkozás, amellyel „felszabadíthatja magában az író”. Végleges életpályára semmiképp nem gondolt. Tisztában volt azzal, hogy pusztán az irodalomból megélni nem lehet. Arra gondolt, hogy Paál Árpád is inkább közírónak tekintette magát, mint írónak, mégis nagy sikerei voltak az olvasók körében.³

Mind a *Tizenegyek* című antológiában (1923, Kolozsvár) megjelent elbeszéléseinek, mind első novelláskötetének visszhangja alapján ígéretes írói pálya elé nézhetett. Reményik Sándor joggal állapította meg, hogy Kacsóban „a székely különösség már egyetemesen magyar színvonalon jelenik meg. Ezért tesz rám teljesen harmonikus benyomást különösen két írása: *A Nagyerdő halála* és *Köd ült a Hargita lábaihoz*. Kacsó problémái túl is nőnek a székelység izolált bánatán. Belőle nőnek, de túlnőnek rajta. Az egész erdélyi magyarság s azon is túl minden elszakított magyarság tragikumát zengik.”⁴ Jancsó Béla ráérezett arra, hogy Kacsó Sándornak nem az elbeszélés az igazi műformája: „kiforratlan” élményei a regényírás irányába mutatnak. „A művész azt adja, ami életéből hiányzik, vagy ami már életéből elmúlt, s telt fiatal hangját egész zöngésében talán még azért nem engedi ki Kacsó Sándor, mert még inkább éli az életet gazdag sokrétűséggel, hogysem kifejezni tudná, s a nagy kimondás: a regény, még életéből nem költözött át művészetébe.”⁵

Kacsó e kritika idején még csak 26 éves, nincs távlata a regényíráshoz. Előbb a *Keleti Újság* (1923–1925), majd az *Újság* (1925–1927) munkatársa. *Tizenegyek*-beli antológia-társa, Ke-

³ KACSÓ Sándor: *Virág alatt, iszap fölött*. Önéletrajzi visszaemlékezések. Kriterion, 1971. 313.

⁴ JANCsó Béla: *Kacsó Sándor novellái*. Pásztortűz, 1927. 13. 311–312. Ua. in: J. B.: *Érték, erkölcs, közösség*. Esszék, tanulmányok, jegyzetek. Kolozsvár, Kriterion, 2021. 90–91.

⁵ KACSÓ Sándor: *Virág alatt, iszap fölött*. Önéletrajzi visszaemlékezések. Kriterion, 1971. 524.

mény János meghívja az első marosvécsi Helikon-találkozóra, ahol neki ítélik Kemény alapítványának irodalmi díját. Miután párizsi tanulmányútjáról hazatér, kiderül, hogy a két lapot összevonták, aminek következtében ő is állás nélkül maradt. Így került 1927. november 1-től – Szegő Imre ügyvédnek, az *Újságírószervezet* ügyészének ajánlásával – a *Brassói Lapok*hoz.⁶ Nem szívesen vált meg Kolozsvártól, de nem volt más elhelyezkedési lehetősége. Pedig az *Újság hírrovatának szerkesztőjeként* már Szentimrei Jenő keze alá dolgozott, és elismert „francia szakértő”-nek számított.⁷

*Állástalansága idején hozzáfogott első novelláskötetének*⁸ összeállításához, írta a *Vakvágányont*. Amit Szentimrei Jenő már megjelenése előtt beharangozott a *Nyugatban*: „Kacsó Sándor még csak novellában mutatott oroszlánkörmöket, de én egy kéziratban levő regényét is olvastam már, véresen mai erdélyi probléma könnyes és keserű felpanaszolását (*Vakvágányon*).” A regény megjelenése után az *Erdélyi Helikonban* fejtette ki, amit Kacsó kéziratából kiolvasott: „Sebeket feltáró könyv a Kacsó Sándor könyve. Sőt sebeket okozó. Néha ott metsz bele érzékenységeink – jogosan-jogtalanul felpuffadt – daganatába, ahol a legsajgóbban fáj. És messze eldobja magától az érzéstelenítő szereket. Szántszándékkal nem akarja, hogy ez az operáció fájdalom nélkül járjon, még akkor sem, ha kínjában a beteg az operáló kézbe haraphat bele. Ez az első és legfőbb erénye. Ez a férfias nyíltság, a kimondásnak ez az őszinte bátorsága, a maga igazát tudó erőnek ez a szabadjára bocsátása: hadd ömöljön, hadd toporzékolja ki magát, hasson és erjessen, néha még a művészi hatás alárendelése árán is. Nincs játéka, nincs egy csipetnyi ellágyulása, egy mosolykányi jókedve. Itt vérre megy a játék, itt nincs helye mosolynak és könnyeknek. Itt meg kell mutatni, ez van, így van, hadd lássa mindenki, mennyire másként kellene lenni, más-

⁶ Uo.

⁷ SZENTIMREI Jenő: *Erdély tízéves magyar irodalma*. Nyugat, 1930. 7.

⁸ KACSÓ Sándor: *Utoljára még megkapaszkodunk*. Elbeszélések. Lyceum Nyomda, Cluj–Kolozsvár, 1927. Terjesztése a bevált módszerrel, előfizetők toborzásával történt.

ként kellene élni, hinni, érezni, tenni és dolgozni, hogy a munka nyomán élet és béke fakadjon ezen a tájon.”

Hogy miért húzódott el az állástalanság idején elkezdett regény megjelenése 1930-ig, az szervesen összefügg Kacsó erkölcsi alapelveivel. Alighogy Berde Mária kirobbantja a „Vallani és vállalni” vitát,⁹ kolumnás vezércikkben rukkol ki a maga kálváriájával: „Az erdélyi újságírás mindig megállotta a helyét az elmúlt tíz esztendő alatt, mert mindig a helyén volt. Teljesítette a kötelességét. De az is igaz, hogy az erdélyi magyar irodalom viszont nem volt a helyén, nem vallotta és nem vállalta a kisebbségi sorsot. Nem teljesítette a kötelességét!”¹⁰

Az irodalomtörténet-írás által számon tartott „Vallani és vállalni” vita ennek nyomán mélyebb hullámokat vert. Hogy miért a Brassói Lapok kiadásában jelent meg a *Vakvágányon*, annak hátterét Kacsó egy Jancsó Bélának írt levélben világította meg: „Amikor a regényt Kovács Laci elolvasta, telekürtölte a várost, hogy milyen nagyszerű. Még Nyirőt is felhergelte vele. Kós Károly hasonlóképpen csinált. Utólag jelentette ki csak, hogy »sok benne a politika«. [...] Makkainak csak annyi kifogása volt, hogy a befejezés igen vigasztalan, sötét. [...] Egészen eddig úgy volt, hogy a regény decemberben jön. Kós Károly már azt mondta nekem, hogy fog is a rajzokhoz. Akkor jött közbe a Makkai óvatos véleménye: a regényen változtatni nem lehet, viszont megérti, ha Bánffy nem meri vállalni, ezért el kell olvastatni Bánffyval is. Bánffy *sokáig* olvasta el, és úgy továbbította nekem Kovács Laci azokat a bizonyos »művészi kifogásokat«. Kifogásoknak csakugyan művésziek voltak. Még Kovács Laci is így írt: *szerinte* (Bánffy – K. S.) hiba az, hogy a nagy vita egyik alakja kiesik a regényből, meg az, hogy a leányalak kissé homályos, nem eléggé kirajzolt. És az is, hogy a regény kifeje-

⁹ R. BERDE Mária: *Vallani és vállalni. Tabéry könyvének utolsó lapjára*. Erdélyi Helikon, 1929. 10. 623–625.

¹⁰ KACSÓ Sándor: *Gyávák voltak az erdélyi magyar írók*. Brassói Lapok, 1929. október 16. Lásd még: KÁNTOR Lajos: *Kacsó Sándor és a Brassói Lapok*. In: K. L.: *Vallani és vállalni. Egy irodalmi vita és környéke* (1929–1930). Kriterion, 1984. 72–90.; CSAPODY Miklós: *Jancsó Béla és a Brassói Lapok*. In: Cs. M.: *A történet fénye*. Esszék, tanulmányok. Kolozsvár, Exit Kiadó, 2023. 60–104.

zetten transzilván, s mégis nincs benne szimpatikus román alak.”¹¹ Ezt követően a *Brassói Lapok* vállalta, hogy a folytatásos közlés után könyv alakban is kihozza a regényt. A címlapra Nagy Imre fametszete került – jellemzően egy *gondolkodó fiatalember* feje.

A „Vallani és vállalni” vitáról könyvet író Kántor Lajos 1971-ben romániai magyar „non-fiction”-nek nevezte a művet. Indoklása szerint: „Nélkülözhetetlen segédeszköz az irodalomtörténész számára, de legalább hasonló mértékben várja, hívja történészeinket, szociológusainkat, akik nemzetiségünk múltját kívánják tanulmányozni.”¹²

Kacsó feleségétől tudjuk, hogy a Brassói Lapoknál sokkal strapásabb volt férje élete, mint Kolozsvárott. Reggel hét órától délután négyig bent kellett lennie „a szerkesztőség szentélyében” (Kapu utca 64–66.) Heten állították össze a tízoldalas napilapot. „Kevés filozófia [...] és sok harc! Harc az ellen, amit helytelenítünk. És küzdelem annak érdekében, amit áhítunk. Ez kell az olvasóknak is, nem az elméleti fejtegetés!” – olvashatjuk a szerkesztőségi „munkalétköréről”. Azt is, hogy „a Brassói Lapok nem hivatalos, hanem hivatásos lapja a magyarságnak...”¹³

Rendszerint agyonfáradva érkezett haza, s ilyenkor mindig pihennie kellett – írta Kacsó Sándorné 1928. július 10-én Jancsó Bélának. Minthogy Kacsó volt a Brassói Lapok székelőföldi riportere, gyakran kellett kiszállásra, négy-öt napos vagy egyhetes körutakra indulnia. Gyergyói bankcsatái idegileg is alaposan megviselték: „Nagy kavarodást idézett elő, de hinni merem, hasznára lesz szégyen agyonsanyargatott székelységnek.” Az 1930. január 13-án kelt leveléből azt tudjuk meg, hogy Kacsónak hat–nyolc nap alatt kell bejárnia Marosszéket. Így nem csoda, hogy irodalmi munkássága az utolsó helyre került. „Most megint út előtt állok – mentetgetőzik Jancsó Bélának 1934. május 28-án az elmaradt levelek miatt. – Eddig is sokat utaztam, vidékeket tanulmányoztam és szerveztem, cikkeket írtam. Ez volt a tavaszi utolsó roham, amely igen-igen le-

¹¹ Levél Jancsó Bélának. 1930. január 23. *Jancsó Béla levelezése* IV. 1941–1967. Gondozta Cseke Péter. Kolozsvár, Kriterion, 2023. 399–400.

¹² KÁNTOR Lajos, Korunk, 1972. 4. 57.

¹³ *Virág alatt, iszap fölött*, 49.

kötött, szinte lélegzetnyi időt sem hagyott. Ha nem vagyok itthon, úgy a dolgok itthon maradnak el, amint hazajövök az elmaradott ügyeket is intézni kell, s a tetejében a szerkesztőségi munka szaporodik fel szinte elvezégethetetlenül.”

A maga irodalmi jövőjének építéséről lassan lemondó Kacsó Sándor a Brassói Lapoknál folyton konfliktushelyzetekbe került, a jogegyenlőség újra meg újra megvívandó csatáiban kellett pástra lépnie. Miután felfedezte „az aprómunka” varázsát, lényegében nemzetpolitikus szerepet vállalt. Közel félezer vezércikk és tényfeltáró riport tanúskodik erről.

Legszebb feladat a riportírás – ismerte fel székellyöldi kiszállásai során. Ráértett arra, hogy a kisemberek életének mélyén mindig ott munkál valami, ami még „híryanag” sem volt addig; ott munkál, „mint kovász a tésztában”, ott sajog, mint bántalom a lélekben. És gyűlnek, mint ízek a gyümölcsökben, édesek és keserűek egyaránt. Ezeknek a „megérzett”, „meglátott” jelenségeknek a megírása jelentette akkoriban a riportot. Nem az érdekesség volt az erénye, hanem az igazságkeresés szenvedélye. Ennek megfelelően alakult az író „használhatósági értéke” a szerkesztőségben. Egyébként közvetlenül csak a 16 oldalas vasárnapi lapszám jelenthetett volna számára örömet. Hétköznapiakon azonban irodalmi eszközökkel megformált műfajokban is kamatoztathatta tehetségét. Ilyen volt a vérátömlesztésre szoruló vezércikk, amelynek elhivatott művelőjévé vált. Rangot szerzett az események háttérét megvilágító hírmagyarázatnak is, amivel világösszefüggésekbe helyezte a történeteket, és ekképpen eligazította az olvasót az eszmei áramlatok, a politikai mozgalmak értelmezésében.¹⁴

Bár szépírói indulásával nyert irodalmi díjat, a *Tizenegyek* tizenegyedik találkozásán kiderült, hogy közülük egyedül Tamási vált kimondottan szépíróvá. A többieknek változatlanul „rejtett szerelme” maradt az írás, és külföldi tapasztalataik birtokában a kisebbségi magyar társadalom intézmény-rendszerének a megszervezésében fedezték fel „élethivatásukat”.

¹⁴ KACSÓ Sándor: *Fogy a virág, gyűl az iszap*. Bukarest, Kriterion, 1974. 81–82.

Hogy kiállhassanak a társadalmi és kisebbségvédelmi igazságért, ahhoz az is kellett, hogy Kacsó maga mellett tudhassa Tamási Áront, Ligeti Ernőt, Kőműves Nagy Lajost, Jakabffy Elemért, Hegedűs Nándort. „A köz érdekében vállalt harcok árán lett nagy és népszerű a lap. Ha meg akartuk tartani az olvasók rokonszenvét, ki kellett tartanunk azok mellett az eszmék mellett, amelyek mellénk állították őket. Fegyver volt ez a kezünkben minden esetleges kiadói szűkmarkúsággal szemben. [...] Nem kellett hát különösebben erőlködnünk, hogy [...] mekkora értéket jelent nekünk a katolikus Tamási Áron az Erdélyi Lapokkal minduntalan kirobbanó harcunkban.”¹⁵ Erről a *Tiszta beszéd* kiadói előkészítése idején – Dávid Gyula felkérésére – 1981-ben így vallott: „Egy nagyon nagy írórt revellálnak így együtt ezek az írások. Egy nagyon nagy embert, akit a népéhez való hűség, az emberiséghez való kötődés erkölcsi parancsának mély megbecsülése, a természetes emberi érzésekből fakadó igazság történelmi erejének felismerése olyan bölcsességgel ruházott fel, hogy példaképe lehetett népének.”¹⁶

A közíró Kacsó Sándor szintén rászolgált a hasonló értékelésre. Számára is elsőrendű követelmény a népéhez való hűség és a humánus erkölcsi parancsa. Az igazság történelmi erejének felismerése vezette a tollát. A geopolitikai széljárástól és a történelmi változásoktól függően hol győztesként, hol vesztesként került ki küzdelmeiből. Ha olykor tévedett is a jelenségek és a vele szembenállók megítélésében, bölcsessége megóvta az önbecsapástól.

„Kacsó, aki az erdélyi ifjúsági mozgalmak egyik legrégőbbi embere volt, és *Vakvágányon* című regényében a tíz év előtti diákéletet megrajzolta, [...] a székely gazdasági és társadalmi kérdések egyik legalaposabb ismerője és bátor harcosa” – nyomatékosította Jancsó Béla a *Tizenegyek* antológia tizenegyedik évfordulóján. Hozzáfűzte: a Brassói Lapok szerkesztőjeként fáradhatatlan szervezője és egyik vezetője a székely földművesek gazdasági megsegítésére létrehozott ÁGISZ szövetkezetnek,

¹⁵ *Fogy a virág, gyűl az iszap*, 458–459.

¹⁶ Lásd: Tamási Áron: *Tiszta beszéd. Publicisztikai írások 1923–1940*. Bukarest, 1981. 395–396.

amelynek közművelődési szakosztálya országos könyvkiadói vállalkozást is indított.

A Hasznos Könyvtár¹⁷ könyvsorozat terjesztése is szövetkezeti módszerekkel történt.

Kacsó kettős célt tűzött ön maga és nemzedéke elé: a gazdasági erők és „műveltségi vagyunk” számbavételét; illetve a „a részben lerombolt, részben pedig önmaguktól összeomlott régi intézményeink” kisebbségi erőddé építését.”¹⁸ Az ÁGISZ szövetkezet közművelődési szakosztálya nevében 1933 decemberében már a felhívást is szétküldte, hogy monografikusan felmérjék az erdélyi magyarság helyzetét. Az Erdélyi Fiatalok kérdőívének a felhasználásával, annak kiegészítésével kívánták rögzíteni a magyar lakta városok és falvak állapotrajzát, hogy segítségével átfogó szövetkezeti rendszert lehessen kialakítani.¹⁹

Az elgondolás nagyvonalú volt, az adatgyűjtést azonban a csendőrség már kezdettől leállította. Kacsó azonnal felismerte, hogy intézményi keretek nélkül nem tudnak célt érni. Ezért az ÁGISZ kulturális szakosztálya nevében egy újabb felhívással fordult a működő egyesületekhez²⁰ és a jótékony támogatókhoz: fizessenek elő a Hasznos Könyvtár²¹ könyvsorozatra azoknak a falvaknak, amelyekből származnak. „Ezt a feladatot – hangsúlyozta Kacsó – csak székely »kalákában« vagy a magyar »közmunka« gondolata alapján végezhetjük el. Szükségünk van tehát arra, hogy munkára hívó szavunk mindenkihez eljusson, aki célkitűzésünket átérezve segíteni akar.”²² „A nép és az intelli-

¹⁷ JANCÓS Béla: *Hasznos Könyvtár*. Erdélyi Fiatalok, 1935. III. 103–104. Ua. in: J. B.: *Érték, erkölcs, közösség*. Kriterion, 2021. 625–627.

¹⁸ KACSÓ Sándor: *Új székely társadalmi elrendeződés*. Erdélyi Fiatalok, IV. negyed, 95–99.

¹⁹ Lásd bővebben a Jancsó Bélának 1935. február 28-án írt Kacsó-levél jegyzeteinél. *Jancsó Béla levelezése* IV. 416.

²⁰ Püspökségek, Romániai Magyar Dalosszövetség, Katolikus Népszövetség, Erdélyi Református Egyházkerület Nőszövetsége, Székely Társasága, Szociális Testvérek Társasága stb.

²¹ *Fogy a virág, gyűl az iszap*. 459–471., 526–532., 546–551., 605–611.

²² Lásd a Jancsó Bélához 1935. február 18-án írt Kacsó-levél jegyzeteinél. *Jancsó Béla levelezése* IV. 417.

gencia egyre távoluló szakadékában ez a gondolat az intelligencia felelősségérzetéhez szól, és neki is utat mutat” – utalt a kezdeményezés korabeli jelentőségére Jancsó Béla.²³ Falugazdáknak nevezték a kezdeményezés felkarolóit.²⁴ A fogalom életrevalóságát tanúsítja, hogy manapság nemcsak a Székelyföldön vagy a Partiumban működik falugazda-hálózat, de megalakult a Kárpát-medencei Falugazdász Hálózat is, hogy az egész térségben összehangolja az agrárgazdaságában rejlő jövőépítő lehetőségeket.

A Hasznos Könyvtár indítása idején a Választ szerkesztő Németh László alighanem Jancsó Bélától értesült Kacsó kezdeményezéseiről. Romániai útja során az író nem mulasztja el, hogy Brassóban aprólékosan kifaggassa Kacsó Sándort az ÁGISZ-ről. A *Magyarok Romániában* hasábjain Kacsó szellemesen alkalmazta magára Németh László ismert tipológiáját: „A kipécézett három »kisebbségi típus« közül az alkalmazkodó és a dohogó mellett felismerhetően én voltam a harmadik, a »gátkötő székely«, aki szövetkezetet szervez, népkönyvtárat alapít...”²⁵

Megjelenésének három és fél éve alatt – 1935 és 1938 között – a Hasznos Könyvtár a maga három sorozatában összesen 23 címet adott ki 25 füzetben. Kacsó legfőbb szövetségese Jancsó és Szentimrei volt, akikhez szerzőként és szerkesztőként László Dezső, Debreczeni László és Bíró Sándor is felzárkózott.

A Jancsó-levelezés IV. kötete 2023 végén már nyomdakész volt, amikor Bárdi Nándor eszmetörténész a Kacsó-hagyatékban lapangó levelekre hívta fel a kiadó figyelmét. Hogy mennyi küzdelem feszül a számok háttérében, az leginkább ennek a korpusznak az alapján válik „életszerűvé”. Napi érzékletességében értesülünk a kiadás megindításáról, a különböző címlappal jelentkező sorozatok kialakításáról, a terjesztés megszervezéséről (országos kerületek, főbizományosok, könyvtár-egyesületek), a kéziratok minőségéről,

²³ JANCÓSÓ Béla: *Hasznos Könyvtár*. Erdélyi Fiatalok, 1935. III. 103–104. Ua. in: J. B.: *Érték, erkölcs, közösség*. Kriterion, 2021. 625–627.

²⁴ Kezdetben a terjesztésbe több mint ötezer falugazda kapcsolódott be, 1938-ban számuk 139-re apadt.

²⁵ *Fogy a virág, gyűl az iszap*, 611.

a gyakori átdolgozások szükségességéről és ezek nehézségeiről. Magunk is átéljük azt a folyamatot, amelynek során megjelennek az aggasztó jelenségek és a megalapozott félelmek (a falugazdák elunták az áldozatkészséget, ugyanakkor a megrendelők száma is csökkent). Kacsó is belefáradt a küzdelembe, s elkeseredésében azt írta Jancsónak 1936. december 15-én: „Félek, megbukik ez a kezdeményezés is, ha nem tudunk új vért önteni bele.” Az elkerülhetetlen összeomlás tudatában csak a remény pártolt melléje: újra kell kezdenünk az egészet, amit eddig építettünk...²⁶

A két világháború közötti kisebbségpolitika szövevényeiben biztosan eligazodó Csapody Miklós pontosan vonta meg a Hasznos Könyvtár mérlegét: „A támadások és az érdektelenség következtében a korszak egyik legfontosabb közművelődési vállalkozása a bukás küszöbére jutott, 1939-es kettős füzetével meg is szűnt. Kudarcát a magyar politikai vezetés belső ellentétei, a vidéki értelmiség szétagoltsága, a hathatós támogatás hiánya és a szervezők illúziói okozták azzal együtt, hogy kevés népszerű szépirodalmat közölt.”²⁷

Kolozsváron átutazóban Kacsó Sándor 1936. november 7-én délután kereste Jancsó Bélát. Mivel nem sikerült találkozniuk, üzenetet hagyott a lakásán: vasárnap délelőtt Féja Gézával újra felkeresi. Ami nem történt meg, mert közben a *Brassói Lapokat* betiltották, és Kacsónak azonnal vissza kellett térnie Brassóba. A lap történetével foglalkozók eddig még nem jelezték a csaknem három hónapos „kényszerpihenőt” (1936. november 9. – 1937. január 27.), pedig bel- és külpolitikai vonatkozásai vannak. Kacsó sejtette, hogy *A spanyol polgárháború erdélyi frontján*²⁸ című írása áll a betiltás hátterében. Tisztában volt azzal is, hogy amennyiben szerkesztőségi kollégái állás nélkül maradnak, nem szabadulhat meg az önvádtól. Hogy miként élte át az ideiglenes eltiltást, arról – mihelyt kissé fellélegezhetett – Jancsó Bélának számolt be: „Ebből a hat hétből kettőt legalább Bukarestben töltöttem, a többit

²⁶ Vö.: HORVÁTH István: „Amit nem kezdhetsz el újra, csak azt szabad megsíratni.” (Tornyot raktam).

²⁷ CSAPODY Miklós: *Jancsó Béla és a Brassói Lapok*, 60–104.

²⁸ *Brassói Lapok*, 1936. szeptember 27.

áttanácskoztuk és idegeskedtük. Bizony bele lehet ebbe betegedni. Mindazt, ami történt, levélben nem írhatom meg. Kisebbségi regény ez.” Amit nem oszthatott meg azon nyomban Jancsóval, azt visszaemlékezéseinek második kötetében hagyta az utókorra.

Európa fölött megfordult a politikai széljárás – vonta le a történelmi idők tanulságait, amint a lap újból megjelenhetett. Felismerte, hogy mind a fasizmus, mind a szocializmus erői elnyomó és önző világpolitikai eszközzé változtak. *Kisebbségi aureamediocritas* című vezércikkében – hogy kiengeszteje Jancsó Bélát – László Dezső korelemzésének sarkalatos gondolatait erősítette fel. „A mai világnézeti harcban két tábor kezd mind élesebben szembe kerülni egymással – idézte az erdélyi magyar ifjúság egyik legkomolyabb irányítóját. – Egyik tábor a nemzeti kizárólagosság, másik a szocializmus szempontjai szerint rendezett, határozott világnézettel lép föl, és keresi éppen a mi népünket is.”²⁹ Ebből kiindulva Kacsó a maga kisebbségi életparancsát így fogalmazta meg: „A kisebbségi nép találja meg a mai idők arany középutját, azt a demokráciát, amelyben a humanizmus és a szocializmus tartalma erkölcsi parancsként érvényesül, s amelyben nem az elnyomás és a türelmetlenség jelentkezik a politika fegyvereiként, hanem a megértés és az igazságérzet.”

Bármennyire is a megfontoltság jellemezte Kacsó Sándor vezércikkeit, Erdélyből nem volt könnyű eligazodni a kisebbségi közösséget is érintő világhelyzetben. A Vásárhelyi Találkozó előkészítésével egy időben híre kelt, hogy ősszel magyar világkongresszus lesz Párizsban. Kacsó félt, nehogy „tragikus hazabeszélés” legyen belőle. A magyar demokrácia sürgetését az „otthoni vitától” várta. Mivel nem tudott a szervezés részleteiről, attól tartott, hogy „a párizsi világkongresszus nem tápláló tavaszi esőt hoz a zsendülő anyaországi demokráciára, hanem korai őszi dért. A Márciusi Frontra, Illyés Gyuláék, Féja Gézáék szellemi mozgalmára.”³⁰ Aggodalma nem volt fölösleges, mert a Madosz nagyváradi kon-

²⁹ KACSÓ Sándor: *Magyar világkongresszus Párizsban*. Brassói Lapok, 1937. augusztus 15.

³⁰ KACSÓ Sándor: *Magyar világkongresszus Párizsban*. Brassói Lapok, 1937. augusztus 15.

ferenciájáról megjelent cikkek a Vásárhelyi Találkozó független mozgalmát egyoldalúan a Madosz politikai és társadalmi célkitűzéseinek megfelelően állították be.³¹ Az egyik tudósító már írásának szalagcímével³² is azt inszinuálta, hogy a magyarországi Kisgazdapárt és a Márciusi Front is bejelentette részvételét a párizsi világkongresszuson. A konferencia főelőadója Balogh Edgár volt, aki történetesen a Madosz kulturális szekcióját vezette.

Csakhogy az inszinuáló cikk nem az Országos Magyar Párt lapjában jelent meg, hanem a Brassói Lapokban – Kacsó Sándor tudta nélkül. A lap nagyváradi tudósítója – akinek kilétét eddig még nem sikerült azonosítanunk – 1937. augusztus 30-án olvasta be telefonon írását, ami az augusztus 31-i lapszámában jelent meg.

Mindez 2023 végén derült ki – a Kacsó-életmű digitalizációjának köszönhetően – Balogh Edgár 1937. augusztus 31-i leveléből. Ez készítette Kacsót arra, hogy önéletírásának egyik fejezetét ekképp indítsa: „A Vásárhelyi Találkozó emléke bennem ma is Balogh Edgár alakjáéhoz társul, pedig hivatalosan nem volt benne sem a szervezőbizottságban, sem az elnökségben, nem kapott szerepet még az előadók között sem. [...] De énnekem ő emlegette először a meghíúsult érsekújvári »tavaszi parlamentet«, amely a csehszlovákiai következetesen demokratikus magyarok felvonulása lett volna.”

Hogy mit tett Balogh Edgár az erdélyi magyar ifjúsági parlament érdekében, az kiderül a Független Újság húsvéti ankétjából, amelynek kezdeményezője, a nyilatkozatok összegyűjtője s kommentálója ő volt. Ezeket a gondolatokat foglalta össze Tamási Áron *Mind magyarok vagyunk!* címmel.³³

Balogh Edgár hivatalosan nem volt benne sem a szervezőbizottságban, sem az elnökségben, nem kapott szerepet még az előadók között sem. Dsida Jenő viszont ott volt Marosvásárhely-

³¹ A Madosz (Magyar Dolgozók Országos Szövetsége) a magyarpárti ellenzék mozgalma, baloldali népfremszorgatást folytatott a harmincas évek második felében.

³² Xxx: A Madosz nagyváradi gyűlésén elhangzott bejelentés szerint: a magyarországi Kisgazdapárt és a Márciusi Front is bejelentette részvételét a demokratikus magyarok párizsi világkongresszusára.

³³ *Mind magyarok vagyunk!* Független Újság, 1937. május 29.

lyen. Nem mint világnézetektől független író, hanem mint a Keleti Újság akkreditált tudósítója, akit ráadásul a Vásárhelyi Találkozó Sajtóbizottságába is beválasztottak. Így vált önhibáján kívül a Vásárhelyi Találkozó kárvallottjává. Mi is történt voltaképpen? „Az erdélyi magyarság és a román nép együttélésének feltételei és útja” című előadás elhangzása utáni napon ezzel a címmel jelent meg egy cikk a Keleti Újságban: „Megbélyegezték Kacsó Sándort a Vásárhelyi Találkozón”. Kacsó azt hitte, hogy Dsida adta le telefonon a tudósítást. *Nehéz szagú iszap fölött* című önéletrajzi visszaemlékezésében is nehezményezte, hogy Dsida nem jelezte neki: nem ő írta a cikket. Az újabb kutatások azonban kiderítették, hogy a Keleti Újság aláíratlan cikkének Olajos Domokos volt a szerzője. Kacsó előadásának napján Dsida ugyanis Kabdebó Kálmán bőrgyógyász orvos lakásán feküdt influenzával. Kónya-Hamar Sándor arról ír a Székelyföld 2016. decemberi számában, hogy halálos ágyán Dsida Kovács Katona Jenőt kérte fel a sajnálatos ügy tisztázására, ami bizonyára nem történt meg.

A Vásárhelyi Találkozó előkészítése idején a legtöbb vitája alighanem Jancsó Bélával volt Kacsónak. „Én is, Tamási is a felületen kerestük és találtuk meg vonakodása okát. Féltékeny a *Hitelre* – mondtuk –, mert az hirtelen tekintélyre tett szert, külsőleg és tartalomban egyaránt a felnőttek folyóirata lett, az Erdélyi Fiatalok pedig évtizedes kínlódás után is vékony füzetecske csak [...]. Pedig szemünk előtt szenvedte át Béla azt az ezekre az időkre annyira jellemző folyamatot, amely jobbra és balra lökte el tőle a leghűségesebbnek vélt barátokat. [...] Hát nem joggal hihette azt, hogy ő áll szilárdan a középben, a »tisztá demokrácia« eredeti álláspontján, s mi tántorodtunk el tőle? Erre azonban [...] csak a lap betiltása után,³⁴ a kényszerpihenő hosszú gondolkodásainak idején jöttem rá, amikor [...] megírtam egy levélben neki gyanunkat, amivel vonakodása okát olyan könnyedén megmagyaráztuk. Fájdalmas sebet ejtettem vele, amit nem is titkolt. De súlyosan ártottam vele az ügynek is, mert az igaztalan váddal még csak jobban megszilárdítottam tartózkodó álláspontja er-

³⁴ 1936. november 9. – 1937. január 27.

kölcsi hitelében. Pedig akkor már én közeledni akartam, hogy ő is – ők is közeledhessenek.”

Nehéz helyzetbe került Kacsó akkor is, amikor a hatvanéves Szabó Dezső értékelése kapcsán összekülönböző barátait, Szentimreit és Jancsó Bélát kellett megtartania a Brassói Lapok szellemi örhélyén. „Nem értettem mindenben egyet a Jenő cikkével – kezdte 1939. április 26-án kelt levelét Kacsó –, de éppen így nem értek egyet mindenben a Te értékeléseddel sem. Hisztérikus és megalomániás embernek tartom Szabó Dezsőt, ami természetesen nem jelenti azt, hogy értékeit nem ismerem el, imádatától azonban távol vagyok. A lényeg ez: amiként Szentimrei megmondhatta a véleményét Szabó Dezsőről, úgy a Te véleményednek is szívesen helyet adok. Védd meg, és mutasd helyes szempontból be őt, de ne azzal a módszerrel, hogy közben Jenőt ledorongolod, megsérted, felelőtlennek állítod be, szinte a vádlottak padjára utalod. Védd meg Szabó Dezsőt, de ne úgy, hogy Jenőt támadd. Arra nincs szükség, hogy meglazuljon vagy éppen megszakadjon a barátság közted és Jenő között – márpedig e cikk ezt eredményezné; s arra sincs szükség, hogy ugyanígy járjak én is Jenővel, mert ugyebár mégiscsak munkatárs ő, s nem is a legkisebb ebben a nemben Erdélyben. Ne feledd el, cikked után joggal mondhatná el, hogy te a Szabó Dezső iránt érzett imádatodban semmibe veszed őt, a régi barátot és harcostársadat. Válaszolj a cikkére, de más hangon, s beszélj meg vele egy kicsit a dolgot. Akárhogy is van, ez az ügy nem lehet oka annak, hogy szétrobbanjon újra egy mag Erdélyben csak azért, mert másképp vélekedik két ember Szabó Dezsőről. Ez talán még magának Szabó Dezsőnek sem tetszenék, bár annyi benne az emberi hiba, mint az égen a csillag.”

Jancsó továbbra is ragaszkodott ahhoz, hogy válaszcikke mielőbb megjelenjen. Érvelése így hangzott: „Nyolc napig stilizáltam, hogy kimaradjon belőle minden, aminek személyes éle lehetne, kimaradjon belőle a régi barát jogos elkeseredése és mélységes csalódása is, ami nem tartozik a nagyközönség elé. Vedd tehát úgy, ahogy van: ez a cikk az én válaszom minimuma, s ebből semmit nem engedhetek. Leadását pedig kérem tőled, a szerkesztőtől,

azon az alapon, hogy ha leadtál ez ügyben egy támadó cikket, úgy a védő cikknek is helyet kell adj. És kérem a leadást a régi baráttól. Te a Jenő támadó cikkét leadtad megjegyzésed nélkül, holott, mint írod, nem értettél vele mindenben egyet. Én, másik régi barátod, most arra kérlek, mérj nekem is ugyanazzal a mértékkel, mint másik barátodnak, és add le a cikkem, még ha nem is értesz vele mindenben egyet. Ezt tőled barátságunk alapján joggal elvárom.”

Kacsótól március derekán érkezik válasz, miután *Erdélyi szemmel Magyarországon* című cikksorozatához Budapesten tájékozódott. A sorozat egyik darabja a Szabó Dezső iránti érdeklődés belpolitikai kérdéseiről is beszámol. Visszajövet Kacsó ki akart szállni Kolozsváron, hogy nyugvópontra juttassa a vitás ügyet. De a körülmények úgy hozták, hogy Arad felé kellett jönnie. Ezért május 13-án arról tájékoztatja barátját, hogy Féja Géza cikkét hozta el Pestről, mert „igen helyes megvilágításban és értékeléssel ünnepli Szabó Dezsőt. Ez helyreüti azt, amit [Szentimrei] Jenő vétett, s nem marad salakja az elintézésnek. Két nap múlva Jancsó megnyugvással veszi tudomásul, hogy Kacsó a Szabó D[ezső]-ügyben elkövetett hibát korrigálni akarja, s örül Féja írásának. Miután azonban ez nem válasz a [Szentimrei] Jenő cikkére, az ügy erkölcsileg csak úgy van elintézve, ha az én válaszcikkemet is leadod, amit kérek tőled. Aztán ha Jenő vagy más polemizálni akar velem, ám legyen, én az ügy érdekében jónak látom.”

Hogy e polémia Kacsót is hozzásegítette Szabó Dezső jelentőségének a felismeréséhez, azt jól mutatja, hogy ezzel a szalagcímmel jelent meg a május 26-i lapszám egyik cikke a Brassói Lapokban: „Szabó Dezső drámai erejű beszéde a születésnapjára rendezett ünnepségen. Érdeemes-e gyávának lenni abban az országban, ahol Szabó Dezső magyar maradt? Kétezer-ötszáz főnyi közönség ünnepelte a 60 éves magyar író.”

Kacsó Sándor igazságkereső szenvedélye tehát a veszély árnyékában is győzedelmeskedett. Sikerült megtartania a Brassói Lapok szellemi őrhelyén legfőbb szövetségeseit, és megőriznie azt a középutat, amelyben, ahogy ő fogalmazott, a humanizmus parancsa érvényesül.

Stancsics Erzsébet

„Az Isten sujtott s kedvelt szörnyetege”

Nincs irodalmunknak olyan alakja, aki körül annyi vita, értelmezői-értékelői ellentmondás kavargogna, mint körülötte, akit annyi barát és ellenség vett volna körül, mint őt. Ha valaki a mából csupán Ady Endre temetésének idejére utazna vissza az időben, a több tízezres tömeg láttán nyugodtan következtethetne arra, hogy egy fényes, töretlen költői pályafutás végét gyászolta Magyarország 1919 januárjában. Ám a költő útját jóval több kétség és elutasítás kövezte ki, mint amennyit az utókor őt magasba emelő apologetikája alapján sejthetnénk.

Életútja itt következő, nagyon vázlatos áttekintésében nem vállalkozom többre, mint hogy – a publicista Adyt középpontba állítva – felvillantsam e küzdelmek némelyikét a pályáiv mentén, amelynek kezdőpontja egy nyomorúságos kis szilágysági falu, csúcsa pedig Európa akkori fővárosa, Párizs.

Ha Erdély felől közelítjük meg Ady szülőföldjét, a református templom irányából érkezve Érmindszentre (Adyfalvára), a falu ma is szerény házacskákból áll, és ritkán töri meg a csendet a romlott magyar beszéd, azaz a román és a magyar keveréke. Az anyai nagyapa református lelkész, Ady Lőrinc pedig gazdálkodó az érmindszenti határban rossz földeken, két tehénnel, alig-terméssel. Itt született 1877. november 22-én fia, Endre. Aki nem ismeri az ilyen és ehhez hasonló sanyarú sorsú falvak életét, az nehezen érti meg, hogyan láthatott le olyan mélységben Ady a magyar sors-problémák gyökeréig.

Nagykárolyban katolikus gimnáziumba járt, ahol már diákként foglalkoztatták a verseiben majdan motívumként felbukkanó, a lelkét felkavaró tapasztalatok: a cifra nyomorúság, az előítéletek, az álszentség, az egyházi befolyás visszásságai. A szülők

aggódtak is a lehetséges konfrontációk miatt, így átírták a zilahi református gimnáziumba. Az iskola modern szellemét dicséri, hogy Vajda Jánost még életében tanították, ahogy később a még élő Adyt is. Diákként ifjúsági lapot szerkesztett, amelyben *Megunt élet* című verse is megjelent. E zilahi diákevek életének talán egyetlen felhőtlen korszakát jelentették.

A gimnázium után apai döntésre Debrecenbe írták a jogakadémiaára. Sehogy sem tudott azonban megbarátkozni a „rátarti” című várossal, s ez meglátszott tanulmányain, szorgalmán is. Ettől függetlenül néhány, életre szóló barátsága és szerelme is éppen itt szövődött.

Az alapvizsgák letétele után búcsút mondott a jognak, és Temesváron helyezkedett el írnokként. A vizsgáit többször próbálta Pesten is, Zilahon is letenni, ám ekkor már mindennél erősebb volt a költői pálya hívása. Az újat akarás és a valóság kifejezésének feltörő vágya már bőven felfedezhető az írásaiban. Ez a cél vitte újra Debrecenbe, ahol díjazás nélkül helyezkedett el a Debreceni Reggeli Újságnál. E városban kap hangsúlyt Ady irodalmi tájékozódásának egyik fontos eleme: a színházi élmény, ezen belül Ibsen drámái. Bár írt már vezércikkeket, rendszeres politikai publicistává 1899-től a függetlenségi Debreczennél vált. Megvetéssel szólt a „degenerált burzsoáziáról”, mely kezét-lábát törte a címért, rangért. Ezek az írások már felvillantják a későbbi nagy publicistát, aki büszkén vallja: „Mi, újságírók itt Debrecenben a gondolkodást és haladást képviseljük.”

Egészen más jelentősége volt költői becsvággyal összeállított első verseskötetének (*Versek*, 1899), melyet engesztelésül szánt anyjának az elmaradt közigazgatási karrierért. A kortársak eltérő véleménnyel nyilatkoztak a zsenégekről. Az itt megjelent költemények dalszerűségükkel, ösztönösen könnyed ritmusukkal már egy merészebb, időmértékes és egyben hangsúlyos verselésre való törekvés lenyomatai.

*

Ady pályáján különösen fontos szerepet játszanak azok a hatások, amelyek az őt éppen körülvevő jelentős személyek vagy meg-

ismert társadalmi csoportok felől érték. Nagyváradon merőben új miliőbe került. A Nagyváradai Naplóban teljes szabadsággal – és teljes tehetségével – fejthette ki nézeteit, izzóan radikális cikkeivel komoly sikert aratott. Meghatározó találkozásai közé tartozik megismerkedése a lobogó, szociáldemokrata Bokányi Dezsővel, Bródy Sándorral, de a fiatal feleségével ide látogató öreg Jókaival is. A Nagyváradon vendégszereplő fővárosi színésznagyságok közül Fedák Sári és Újházi Ede alakja rajzolódik ki élesen írásaiban. Négyéves nagyváradai tartózkodása alatt mindössze egy vékony kötetre való verset írt. Ő maga ezt az újságírói robottal indokolta, de mint publicistát már a váradai évek kezdetén is meghatározó egyéniségként tartják számon. Csakhogy Ady költő kívánt lenni, lelkiismeretes és tudatos. Nem véletlen, hogy itt, a publicisztikájában bomlik ki későbbi lírájának legjellegzetesebb vonása: a költő igénye az élet teljességének szenvedélyes birtoklására. Az életörömet a pogánysággal azonosítja, ennek ellenpólusába pedig a vallásos világnézet ridegségét állítja.

1904-ben gondos előkészületeket követően Párizsba utazik. Megállapodik budapesti lapokkal, hogy tudósításokat küld haza. Ebben segítségére van egy 600 koronás ösztöndíj, a Vidéki Hírlapírók Szövetségének 200 koronás segélye és néhány ajánlólevél. A századelő Párizsa az induló fiatalok, a nagy forradalomhoz hű polgárság, az új kifejezési formákban tobzódó művészek és az öntudatosodó munkásság politikai harcainak zajos színtere. Kis népek kultúrszomjának enyhet adó forrás, Adynak pedig meghozza a Léda iránti szerelem kiteljesedését is. Az asszony képviselte attitűd egyfajta „átmenet” a polgári feleség és az emancipált modern nő között. Nemcsak múzsa, aki a költő önbecsülését táplálja, hanem a munkában is társa, betegségben gyöngéd ápolója. Ady párizsi életének volt még egy állandó tanúja: Bölöni György, akinek első képzőművészeti élményét is köszönhetette: a találkozást Rodin *Gondolkodójával*. Ott volt minden nevezetes eseménynél: anarchista gyűléseken éppúgy, mint diáktüntetésekben, klerikálisok és radikálisok összecsapásánál, nemzeti ünnepen, színházi premiereken. Élményeit csillogó újságírói te-

hetséggel örökítette meg, amelyeket Pestre küldött. Bár illúziók nélkül tekintett a párizsi politikai életre, a város őt is lenyűgözte; szimbólumvilágát benépesítik azok az élmények, tájak, melyeket Párizsban és a francia Riviérán élt át.

1905 januárjában érkezik haza, és azonnal munkába áll a Budapesti Naplónál belső munkatársi státuszban, épp a legzavarosabb politikai helyzetben. Az orosz forradalom minden jelentős mozzanatára reagál a cikkeiben. Eközben remekbe szabott prózaverseket ír. Ez a műfaj 1905-től kezdett általánossá válni írásaiban, és sokkal markánsabban hatott a közvéleményre, mint egy-egy vezércikk. Eközben összeáll az Új versek kötet, melynek nagy részét Párizsban, illetve közvetlenül utána, itthon írta. Ciklusos beosztása rokonságot mutat Baudelaire köteteinek felépítésével; a versek szimbólumrendszere, formájuk zárt világa is hasonlóságokat rejt.

*

1906-ban a politikai helyzet súlyosbodásakor Ady újra Párizsba utazik. Csakhogy az számára már nem a „szép ámulások szent városa”, hanem az ő Bakonya, mely elrejtí „Hunnia új szegénylegényét.”

Rá egy évre már újra itthon van a Budapesti Naplónál, ahol egzisztenciális gondok szorítják, ezért A Hétnél próbálkozik. Magánélete is egyre kiélezettebb Lédával, életmódja zaklatott, s ezenközben készíti elő megjelenésre *Vér és arany* című kötetét, amelynek egyes látomásos verseiben már a halál fantomja is életre kel. A Nyugat alapítása (Ignotus, Fenyő Miksa és Osvát Ernő vezényletével) épp akkorra esik, amikor Ady lap nélkül marad, így azonnal a folyóirat munkatársa lesz. E tény a pályáján – ellentmondásaival együtt is – igen nagy jelentőségű. A Nyugat körül rögtön színes, élénk irodalmi élet pezsgett fel, Ady felé is áradt az elismerés, ugyanakkor rendre visszautasításokat kap onnan, ahonnan anyagi megkönnyebbülést várna. Egészségi állapota gyors romlásnak indul, és már az újabb párizsi utazás sem hoz enyhülést.

1909-ben megjelenik *Az Illés szekerén*, amely alig kap kritikát. Az utókor elkeresztelte „forradalmi líra” voltaképp csak a magá-

nyosságból való kitörésnek egy másfajta kísérlete, mint az istenes versek. A maga ellentmondásosságában ragadja meg a művészek gyönyörű és egyben tragikus küldetését. A személye körül zajló irodalmi vitákon kívül a hazai háborús hírek is aggasztják. Már Párizs irodalmi és politikai élete sem a régi.

1909-ben a kolozsvári idegklinikán kezelik; a körültekintő ápolásnak köszönhetően hamarosan visszatérhet munkájához. Mindennapos bibliaolvasó, Jób alakjában rokon lélekre lel. Istenkeresése egy hitét veszített ember kétségbeesett vágyódása a transzcendens és a hinni tudás után. Versei visszatérő vonása, hogy vallásos terminológiájában gyakran nem Istenre, hanem az új emberekre, a jövőre apellál. Zaklatott, lázas fantáziájában már ott zsúfolódnak az atomkor emberét fenyegető veszedelmek rémképei is. Generációkért érzett felelősséget és generációkra sugárzik biztatása is, amikor emberséget parancsol az embertelenségben.

*

1910-ben újra Párizsba utazik, ahol a szabadkőművesek akkor induló radikális lapjába kérnek tőle verset. A zaklatott párizsi hónapok alatt és után itthon egyre rosszabb a kapcsolata Lédával, elkerülhetetlennek látszik a szakítás. Egyre szenvedélyesebben fürkészi az élet végső nagy kérdéseit, modern Jóbként szenved nagy és szép küldetése miatt. Ahogy *A megöszült tengerben* írja:

*„Óh, én bibliám, mégis maradj titok
S ha nézik a megöszült tengert,
Mondd, hogy egyszer,
Egyszer tán mégis valami jönni fog.*

*Egyszer talán majd nyílik az Úr ege,
Egyszer tán átszeli a tengert
Villám-csíkban
Az Isten sujtott s kedvelt szörnyetege.”*

A magányos, megfáradt költő *Az Illés szekerekén* óta hangot váltott: a túlbujánzó képek, metaforák lassan letisztulnak, elmélyültebb, halkabb kifejezési forma lép azok helyébe. Jól kitapintható, ahogy az *Új versektől a Szeretném, ha szeretnének* című kötetig egyre inkább átveszi a bizakodás helyét a szomorúság.

Bár alkotói útja immár visszavonhatatlanul költői út, nem lett hűtlen a novellákhoz és a publicisztikához sem – noha elismeri, hogy sok ilyen műfajú írása készült muszájból, a szükséges pénzért. Ezt így fogalmazza meg összegyűjtött cikkei, tanulmányai előszavában: „Kisded históriák véletlen találkahelye ez a könyv, melyet most már kezdek nagyon az enyémnek s félténivalóan Ady-könyvnek tartani. Csaknem háromszáz újság-novellácskám csomójából húzogattam ki és össze, találomra és mutatóba. Néha nemcsak durva muszájból vagy szükséges pénzért történt ugyanis meg, hogy a verseim elégedetlenkedtek, kikívánczoltak a líra fegyházából, s távoli mezőket akartak látni a mások szemein át vagy legalábbis ebben a hitben.” Prózai munkái atmoszférateremtő ereje a sápadt figurákba is életet lehel. Novellái a maguk társadalomkritikájával vitathatatlanul ugyanannak az ihletfolyamnak a termékei, ugyanannak a zárt Ady-világnak a részei, mint a versek.

*

1912-ben egyre hanyatló egészségi állapota adja az utolsó lökést a Lédával való végleges szakításhoz. Ekkor írja a mindannyiunk számára oly ismerős *Elbocsátó szép üzenetet*. A Léda-korszak végeztével lezárul a lobogó ifjúság, feldereng a lélek kihűlésének víziója. A *Magunk szerelme* című kötetet 1913-ban kínos csend fogadja. Némi vigaszt jelent a költő számára, hogy egy év múlva a *Ki látott engem?* kötetet – eredeti címe: *A kényszerűség fája* – Jászi Oszkár a Világban méltatja, hangsúlyozva Ady társadalmi-politikai jelentőségét. Ugyanebben az évben találkozik először az erdélyi, csucsai lánnyal, Boncza Bertával, akivel 1911 óta leveleznek. A politikai helyzet kilátástalansága, a közelgő világkatasztrófa előjelei mind növelik késői fészekrakó vágyát. Csinszka modern, felvilágosult jelenség volt, rebellis,

Adyval rokon lélek; a világháború első évében – mintegy összekapaszkodva a fenyegetettségben – össze is házasodnak. Sokat tartózkodnak Csucsán, Pest egyre elviselhetetlenebb Ady számára. Ám 1916. augusztus 27-én a román csapatok megtámadják Erdélyt, s a pánik a költőt is magával ragadja.

1918-ban megjelenik utolsó kötete, a *Halottak élén*. A baljós címet viselő verseskötet lapjain egyéni tragédiája találkozik az egész emberiség kollektív tragédiájával. Ha eddig az ártatlanul megpróbált Jóbként perlekedett az Úrral, most a népe pusztulását prófétáló Ézsaiás szavaival szól leggyakrabban. Így lesz a gyerekkorában belénevelt vallási tan, a predestináció élete végéig a legmaradandóbb élménye.

A Csinszka-szerelem jelentőségét egy, *A halottak élén*ből ki maradt vers, az *Egy háborús virágének* mutatja a legjobban. Csinszka nélkül sosem csendült volna fel olyan tisztán a háborús Ady-versek szépsége, amely a borzalmakra reménnyel, az emberi értékek megmaradásába vetett hittel válaszolt. „*Kínunk ha marva váj is, / Ha még mindig kiált is, / De e rém-nász korában / Kezd magára gondolni, / Hogy sorsa: külön szándék / S az élete: ajándék*” – csendül ki a hit a vers soraiból.

1918 novemberében kisebb agyvérzés éri, de a köztársaság ki kiáltásának napján még elviszik a parlamentbe. Utolsó napjairól sok mindent őriznek az emlékezők, ezek között sok a kitaláció, a ferdítés, a stilizálás. Szeretett volna a forradalomtól méltó politikai elismerést kapni, de ez már tündöklő elméjének tragikus összeomlását jelzi. Még részt tudott venni a Vörösmarty Akadémia alakuló ülésén, de beszédében már elakadt. 1919. január 27-én álmában távozott.

Forrásmunkák:

Ady Endre *összes versei*. Osiris Kiadó, Budapest, 2020.

Ady Endre: *Levelek Párizsból*. Globus Nyomda, 1924.

Ady Endre: *Ifjú szívekben élek*. Móra Ferenc Kiadó, Budapest, 1958.

Varga József: *Ady Endre*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1966.

Vezér Erzsébet: *Ady Endre alkotásai és vallomásai tükrében*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1968.

Vezér Erzsébet: *Ady Endre élete és pályája*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1977.

Tim Mariann

Kapcsolódások

*Ma idiopátiás jókedvem van,
ismeretlen eredetűt jelent,
a parkinsonos szócikkben olvastam,
nem mindig fontos tudni az okokat,
de lehetne a kedv is irányíthatóbb.*

*Szeretnék egy villanykapcsolót rakni magamra,
mondjuk a hónaljamba,
eldugott helyre, de te is használhatnád,
ha felkapcsolnánk, világítanék,
vagyis fényt szórnék a környezetemre.*

*Jó lenne buborékokból állni,
ha egyszer kidurrannék,
planetáris köd maradna utánam.*

Variációk villámaszályra

*A béka tudja,
mikor jön az aszály,
az esőt is előre látja.*

*Ha elillan a pára,
és a talajnedvesség oda,
mi reménykedve várjuk
vissza a vizeket.
Nekik van egy B-tervük.*

*Eltűnnek a kis molnárkák,
a kék és vörös testű szitakötők,
a tarka szalamandra
szomjazik a hajnali harmatra.*

*Csak a szegény pióca
szárad koppanásra a napon,
porzik a víztelen meder fenekén.*

*A rezisztens,
aki kihúzza helyben
az iszap vagy föld alatt.
Mégbúvik, mint a bűvópatak.
Én nem akarok a föld alá bújni,
a barlangokat sem szeretem.*

*A reziliens az,
aki szárnyra kap,
és átvészeli máshol
az aszályos napokat,
majd a vízzel együtt
ő is visszatér.*

*Mondanám, hogy mi is egyszer visszatérünk,
ha lesz hová kereket oldani.*

TIM MARIANN 1992-ben született Óbudán. A DunapArt Művészeti és Közéleti Magazin irodalomszervezője. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar szakos hallgatója. Írásai megjelentek, illetve megjelenésre várnak többek közt a Liget, a Napút, a Műút, az Irodalmi Jelen és a SZIFOnline oldalain. Olvasókört vezet az Óbudai Platán Könyvtárban.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Place de la Concorde 2024 (vers)
- 4 **Acsai Roland:** A Nagy György-tónál (próza)
- 6 **Orbán János Dénes:** Déli részegség; Szabad úr lenni; Youhász. Az epilógus (versek)
- 9 **Papp Vera:** Ritkán lakott Purgatórium (vers)
- 11 **Fecske Csaba:** Levél a Törökvész utcába (próza)
- 16 **Noszlopi Botond:** Hangadó; Pihenő; Egyetemes kétség; Izolált egység (versek)
- 18 **Hőnyi E. Katalin:** Robo-GO (próza)
- 28 **Muszka Sándor:** Képeslapok; Torony; Magány; Hódolat; Apa (versek)
- 30 **Horváth Júlia Borbála:** Giccsangyal (próza)
- 36 **Lackfi János:** Ornitológia; Duruzsoló (versek)
- 40 **Győry Domonkos:** Talán Jézus (próza)
- 43 **Farkas Arnold Levente:** Ezek szerint; Aranyozza be (versek)
- 49 **Nagy Zopán:** Átjárások / Nyelvi körforgások, visszafolyások... (próza)
- 53 **Fellinger Károly:** Prológus; Várakozás (versek)
- 54 **Utry Attila:** Nyu, Kró, Toró és Killi – Fabula a 125 éve született Fekete István emlékére
- 58 Megérteni a múltat – eligazodni a jelenben – **Bene Zoltán** beszélgetése **Bán Jánossal**
- 65 A hónap alkotója: **Birta-Székely Noémi** – Mit tennénk el télire; Az évszakok születése; Reform és korszerűsítési tendenciák a tanárképzésben – A pedagógus professzió értelmezése
- 95 **Varga Melinda:** Egy pedagógus a személyiségével dolgozik – beszélgetés **Birta-Székely Noémivel**
- 106 **Bukovenszki-Nagy Eszter:** Boszorkányság, folklór és formagazdagság (B. Mihály Csilla: Versek, égi pásztorok)
- 110 **Juhász Kristóf:** Beszélő kovással és csodamacskával a frászok és fenék ellen (Viola Szandra: A hetedik égbolt)
- 115 **Pusztai Ilona:** „A Versre mondj igent!” (William Shakespeare: Szonettek. Fordította Szilágyi Ferenc Hubart)
- 119 **Losonczy Attila:** Áttetsző tükör – Láss, ne csak nézz! (Ughy Szabina: Az átlátszó nő)
- 121 **Muth Ágota Gizella:** Egy kamasz fiú útvesztői a „bűnös városban” (Majoros Sándor: Woland professzor Szabadkán)
- 125 **Vasi Szabó János:** Az Első Ok és a spekulatív fikció hajnala – John Cowper Powys (1872–1963)
- 129 **Cseke Péter:** A humanizmus parancsa szerint – Kacsó Sándor közírói munkássága (esszé)
- 144 **Stancsics Erzsébet:** „Az Isten sujtott s kedvelt szörnyetege” (esszé)
- 151 **Tim Mariann:** Kapcsolódások; Variációk villámszályra (debüt)

○ **Böszörményi Zoltán:**

Place de la Concorde 2024

○ **Acsai Roland:** A Nagy György-tónál

○ **Orbán János Dénes:** Déli részegség

○ **Papp Vera:**

Ritkán lakott Purgatórium

○ **Fecske Csaba:**

Levél a Törökvész utcába

○ **Noszlopi Botond:**

Egyetemes kétség

○ **Hőnyi E. Katalin:** Robo-GO

○ **Muszka Sándor:** Képeslapok

○ **Horváth Júlia Borbála:** Giccsangyal

○ **Lackfi János:** Duruzsoló

○ **Győry Domonkos:** Talán Jézus

○ **Farkas Arnold Levente:**

Aranyozza be

○ **Nagy Zopán:**

Átjárások / Nyelvi körforgások, visszafolyások...

○ **Fellinger Károly:** Várakozás

A hónap alkotója: **Birta-Székely Noémi**

Mit tennénk el télre; Az évszakok születése;
Reform és korszerűsítési tendenciák a tanárképzésben –
A pedagógus professzió értelmezése

Varga Melinda:

Egy pedagógus a személyiségével dolgozik –
beszélgetés **Birta-Székely Noémivel**

*Megérteni a múltat –
eligazodni a jelenben –*

Bene Zoltán beszélgetése **Bán Jánossal**

1000 FORINT • 10 RON • 2,20 EURÓ

Nemzeti
Kulturális
Alap